

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА**

Марія Кармазіна

**ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ
2014–2017 рр.**

КИЇВ – 2018

УДК 329.8
К 24

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
(протокол №3 від 20 березня 2018 р.)*

Рецензенти:

Н. Ю. Ротар, доктор політичних наук, професор
Ю. Ж. Шайгородський, доктор політичних наук, професор

К 24 Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр.– К.:
ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. – 168 с.
ISBN 978-966-02-8568-2

У дослідженні аналізуються особливості розвитку партій в Україні у період 2014–2017 рр. Зокрема – характеризуються механізми їх створення в умовах сьогодення; висвітлюється процес багаторазових перейменувань; досліджується специфіка функціонування політичних сил поза межами правового поля. Окрему увагу приділено аналізу феномену „власних/привласнених”, „іменних”, регіональних та ін. партій, фінансово-майновому їх стану та особливостям структури.

УДК 329.8

© М. Кармазіна, 2018
ISBN 978-966-02-8568-2 © Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	4
<i>Процес реєстрації політичних партій в Україні у цифрах та фактах</i>	8
<i>Держава і політичні партії: особливості змін правового поля</i>	21
<i>Сучасні механізми створення політичних сил</i>	39
<i>Перейменування партій</i>	48
<i>„Людина, що грається”: власні/привласнені, іменні, „використані” партії</i>	64
<i>Регіональні партії</i>	77
<i>Фінансово-майновий стан політичних сил</i>	133
<i>Структура сучасної української політичної партії</i>	149
<i>Список використаних джерел та літератури</i>	154

ВСТУП

Період (2014–2017 рр.), що піддаватиметься осмисленню, у процесі створення і функціонування політичних партій був надзвичайно насиченим політичними подіями, ключовими серед яких були Революція Гідності, яка спонукала до зміни політичного режиму в Україні та втечі до Росії особи, раніше обраної Президентом (В. Януковича); російська військова агресія проти України, що обернулася для держави територіальними втратами (анексією Криму та частини Донецької й Луганської областей), людськими жертвами, соціально-економічними проблемами; дострокові президентські та парламентські вибори; подальший розвиток громадянського суспільства, зусилля якого уможливили організацію потужного спротиву російському агресору (шляхом розгортання волонтерського руху на допомогу армії та ін.); поява нових інститутів (наприклад, цивільно-військових державних адміністрацій) та ін. Відповідно, з'являлися нові політичні практики, особи з новим соціальним і політичним статусом (наприклад, „учасники АТО”) тощо. У всіх цих суспільно-політичних пертурбаціях активними учасниками були люди, які виступала від імені як уже існуючих, так і новоутворених партій.

Своєрідну грань партійного життя впродовж 2014 – початку 2018 р. по-своєму висвітлювали не лише загальноукраїнські політичні події, але й низка інших процесів на регіональному та локальному рівнях, учасниками яких ставали члени політичних партій. Приміром – заяви Генпрокурора України про те, що у м. Миколаєві низка політичних сил („там, на жаль, не одна партія, там весь політичний спектр”) діяла спільно з організованим злочинним угрупованням*, тож „у місті фактично було двовладдя”, а „офіційний мер був лише видимою частиною влади”, інші ж питання „вирішувалися замість нього під серйозним впливом кримі-

* На чолі з „Мультиком” – Михайлом Титовим.

нальних структур” [1]. Або – відчайдушний заклик (восени 2017 р.) заступника міського голови м. Нікополя С. Тихенка до поліції, прокуратури й СБУ: „Допоможіть нам, допоможіть нашому місту. Не залишайте нас на самоті з шахряями та відвертими бандитами, що прикриваються брендами відомих партій” [2]. У тій ситуації йшлося про злочини людей, які виступали від імені ПРАВОГО СЕКТОРУ на чолі з особою* з подвійним громадянством (і України, і Росії), йшлося про протистояння „політичного криміналу” легітимно обраній місцевій владі.

Бажаючи зрозуміти суть та функції політичних партій в Україні, варто прислухатися і до цілей, які наприкінці січня 2018 р. оприлюднили члени ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „АЛЬТЕРНАТИВА” (зокрема, Маріупольського міського осередку політичної сили), які, акцентуючи думку про те, що „Донбас потребує оновлення і трансформації”, оскільки там „все ще домінують старі еліти, патерналістські настрої та боязнь змін”, проголосили своїм завданням „стати тією політичною силою, яка дійсно спроможеться запропонувати альтернативу тому, що є”, і „зруйнує політичну монополію однієї партії та одного олігарха” у Маріуполі. В образі цієї „однієї партії” виступав ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК, сформований з колишніх регіоналів, які мали „всю повноту влади” у місті, яке існувало „як придатак двох комбінатів-гігантів”; а „одним олігархом” – Р. Ахметов, який монополює контролював „більшість критично важливих сфер міста – всю адміністративну вертикаль, надходження до міського бюджету, більшість ЗМІ, комунальні підприємства”, і в його інтересах, були переконані члени партії, діяла місцева влада [3]. Тож усвідомлення того, що „говорити про повноцінне самоуправління не доводиться”, підштовхувало членів партії до проголошення ключового, з їхньої погляду, завдання – „деахметизації Маріуполя”.

* Ідеться про Володимира Степанюка.

Таким чином, нині політичні партії включені у найрізноманітніші політичні процеси, що відбуваються у державі. Їхні функції – також найрізноманітніші.

Щоб збагнути суть ситуації глибше, варто розглянути процес формування політичних сил під кількома кутами зору і з'ясувати не тільки, *що змінилося у ставленні держави до політичних партій? Якими були в досліджуваній період особливості функціонування власне самих партій і стан партійного середовища? Які основні проблеми взаємовідносин у площині „партії – суспільство”?*, але й яку мету мають регіональні партії? (як, наприклад, Політична партія „Українська Галицька Партія”), у чому суть ідеології „аграризму”? (яку, зокрема, культивує Аграрна партія України), як і низку інших запитань.

Дослідженню процесу створення та функціонування партій у сучасних умовах сприяє досить широка емпірична база:

– законодавство України, яке прямо чи опосередковано стосується функціонування партій;

– документи державного реєстратора (Міністерства юстиції України), оприлюднені в різний час на сайті установи, чи ті, які відклялися в Поточному архіві Мін'юсту (щодо підстав реєстрації та специфіки діяльності тієї чи іншої партії);

– документи, підготовлені Національним агентством із питань запобігання корупції;

– документи партій (програми, статuti, заяви лідерів тощо), розміщені на партійних інформаційних ресурсах, які представляли масив інформації про діяльність партії, подавали критику опонентів політичної сили, владних інститутів, політики держави і т. п.);

– думки політичних лідерів, представників громадянського суспільства, речників державних органів, рішення судів щодо партійних справ, результати соціологічних опи-

тувань, які так чи інакше стосувалися діяльності партій; висновки західних експертів щодо діяльності політичних сил в Україні та ін., оприлюднені на найрізноманітніших інформаційних ресурсах (у друкованому чи електронному вигляді) тощо.

Аналізуючи емпіричну базу, зверну увагу на проблему доступності та якості отримуваної дослідником інформації. І, зокрема, інформації, оприлюднюваної на сайті Міністерства юстиції України, органу, який фактично узаконював/узаконює появу і подальше функціонування політичних сил у державі, у т. ч. у період 2014 – початку 2018 рр. Опрацювання даних, розміщених на згаданому сайті, підводить до невтішного висновку: міністерство значно звузило доступ до інформації щодо створення і діяльності партій. З одного боку, це зумовлено змінами, внесеними законодавцем до Закону „Про політичні партії в Україні”. Так, згідно з нині діючою редакцією цього Закону, Мін’юст лише раз на рік (востаннє – 1 січня 2018 р.) розміщує на сайті інформацію щодо кількості, актуальних назв, керівників партій та їхню офіційну адресу реєстрації. З іншого, однозначно можна стверджувати, що звуження доступу до інформації щодо створення і діяльності партій є наслідком діяльності самого Мін’юсту (проголошеного „міністерством справедливості та зручних сервісів” [4]). Аргументом на користь цього, останнього, висновку є, наприклад, те, що на сайті (на його новій і старій версіях) нині вже не розміщується (як це було в попередні кілька років) інформація щодо:

- рішень реєстраційного органу щодо реєстрації чи відмови в ній, перейменування, анулювання свідництва чи припинення діяльності тієї чи іншої політичної сили тощо;

- кількісних показників: створення та функціонування осередків політичних партій у регіонах України.

Попри це, емпірична база цілком достатня для проведення дослідження.

ПРОЦЕС РЕЄСТРАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ У ЦИФРАХ ТА ФАКТАХ

За моїми підрахунками, впродовж 1990-2017 рр. Міністерством юстиції України було зареєстровано 432 політичні сили (динаміку реєстрації відображає *Таблиця 1*). З них 163 партії (37,73%) – безпосередньо у період 2014 – 2017 рр. *

* У 2014 р. – Політична партія „ОБЕРІГ” (№ 222-п.п.), Політична Партія „5.10” (№ 223-п.п.), Політична партія „Республіканська партія „Славутич” (№224-п.п.), Політична партія „Зелений Тризуб” (№ 225-п.п.), Політична партія „Республіка” (№ 226-п.п.), Політична Партія „НАРОДНИЙ ФРОНТ” (№227-п.п.), Політична партія „СІРІУС” (№ 228-п.п.), Політична партія „Сам за себе” (№ 229-п.п.), Політична партія „Ми Українці” (№ 230-п.п.), Політична партія „СИЛА НАЦІЇ” (№ 231-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ” (№ 232-п.п.) Політична партія „Об’єднана Україна” (№ 233-п.п.), Політична партія „Нова Україна” (№ 234-п.п.), Політична партія „Інноваційна Україна” (№ 235-п.п.), Політична партія „ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК” (№ 236-п.п.), Політична партія „Сильна Держава” (№ 237-п.п.), Політична партія „Козацька Рада” (№ 238-п.п.), Політична партія „Українська Сила” (№ 239-п.п.), Політична партія „МОГУТНЯ УКРАЇНА” (№ 240-п.п.), Політична Партія „Піратська Партія України” (№ 241-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА” (№ 242-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОНТРОЛЬ ПОРЯДОК СПРАВЕДЛИВІСТЬ” (№ 243-п.п.), Політична партія „Сила Людей” (№ 244-п.п.), Політична партія „Українська Галицька Партія” (№ 245-п.п.), Політична партія „Спілка вільних людей „Сонце” (№ 246-п.п.), Політична Партія „Робітників, селян, інтелігенції України” (№ 247-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЦІАЛІСТИ” (№ 248-п.п.), Політична партія „Час змін” (№ 249-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАТРІОТИЧНИЙ АЛЬЯНС” (№ 250-п.п.), Політична партія „Партія Європейських Демократів” (№ 251-п.п.), Політична партія „Солідарність” (№ 252-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОБОРНІСТЬ” (№ 253-п.п.), Політична партія „НОВА ЄВРОПЕЙСЬКА УКРАЇНА” (№ 254-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „МИР” (№ 255-п.п.), Політична партія „Вільна Україна” (№ 256-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОПОЗИЦІЙНА СИЛА” (№ 257-п.п.), Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „Відродження України” (№ 258-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР” (№ 259-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СПРАВЕДЛИВІСТЬ ДЛЯ ВСІХ” (№ 260-п.п.).

У 2015 р. – Політична партія „Народна трибуна” (№ 261-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УНІВЕРСАЛЬНА ПАРТІЯ КРАЇНИ” (№ 262-п.п.), Політична партія „ПАРТІЯ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ” (№ 263-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ” (№ 264-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГІДНІСТЬ” (№ 265-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПОРУЧ” (№ 266-п.п.), ПОЛІТИЧНА

ПАРТІЯ „ОБ’ЄДНАНА УКРАЇНА” (№ 267-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АЛЬТЕРНАТИВА” (№ 268-п.п.), Політична партія „Офіцерський корпус” (№ 269-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СИЛА ГРОМАД” (№ 270-п.п.), Політична Партія „ПЛАТФОРМА ІНІЦІАТИВ” (№ 271-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДРУЖБА” (№ 272-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПЕРЕМОГА” (№ 273-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПРАВО НАРОДУ” (№ 274-п.п.), Політична партія „Альянс” За Соціальну Справедливість” (№ 275-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДОБРИЙ САМАРЯНИН” (№ 276-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНА ІНІЦІАТИВА” (№ 277-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАША ЗЕМЛЯ” (№ 278-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВА ДІЯ” (№ 279-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СТУДЕНТСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№ 280-п.п.), Політична партія „Партія національного відродження” (№ 281-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ” (№ 282-п.п.), Політична партія „НАШЕ МАЙБУТНЄ” (№ 283-п.п.), Політична партія „Незалежна політична платформа” (№ 284-п.п.), Політична партія „СЛАВА УКРАЇНИ” (№ 285-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДА І ЗАКОН” (№ 286-п.п.), Політична партія „ВОЛЯ ТА РОЗУМ” (№ 287-п.п.), Політична партія „ОБ’ЄДНАНІ ДЕМОКРАТИЧНІ СИЛИ УКРАЇНИ” (№ 288-п.п.), Політична партія „Український вибір” (№ 289-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ” (№ 290-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД” (№ 291-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ” (№ 292-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КАПІТАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№ 293-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕ-УКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ЄДНОСТІ” (№ 294-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЦІАЛЬНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№ 295-п.п.), Політична партія „Патріотичний рух” (№ 296-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ БЛОК” (№ 297-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ РІШУЧИХ ГРОМАДЯН” (№ 298-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЛЮСТРАЦІЯ, ПРАВО, САМОВРЯДНІСТЬ” (№ 299-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ЗА ЗМІНИ” (№ 300-п.п.), Політична партія „Лейбористська партія України” (№ 301-п.п.), Політична партія „Україна завтра” (№ 302-п.п.), Політична партія „Українська православна асамблея” (№ 303-п.п.), Політична партія „Народне віче” (№ 304-п.п.), Політична партія „Суверенна Україна” (№ 305-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВОЛОНТЕРСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№ 306-п.п.), Політична партія „Громадянське суспільство” (№ 307-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЄДИНА СИЛА” (№ 308-п.п.), Політична партія „Європейська ліберальна партія” (№ 309-п.п.), Політична партія „Українська патріотична партія” (№ 310-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗЛАГОДА” (№ 311-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНА ОПОЗИЦІЯ” (№ 312-п.п.), Політична партія „УНА-УНСО” (№ 313-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АДВОКАТ” (№ 314-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МАЙБУТНЄ КРАЇНИ” (№ 315-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!)” (№ 316-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВОЇНИ АТО” (№ 317-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РЕСПУБЛІКАНСЬКА ПАРТІЯ” (№ 318-п.п.), Політична партія „Миру і розквіту” (№ 319-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НА-

РОДНА ПРАВДА” (№ 320-п.п.), Політична партія „За Європейську Україну” (№ 321-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЄВРОПЕЙСЬКА ПЕРСПЕКТИВА” (№ 322-п.п.), Політична партія „ПАТРІОТИ УКРАЇНИ” (№ 323-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „НОВА УКРАЇНА” (№ 324-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МИ – КИЯНИ” (№ 325-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДОБРОБУТ” (№ 326-п.п.), Політична партія: Всеукраїнське об’єднання „Вільність і справедливість” (№ 327-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СИЛА ЄДНАННЯ” (№ 328-п.п.), Політична партія „Єднання” (№ 329-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МИ ЗМОЖЕМО” (№ 330-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РУХ ЗА УКРАЇНУ” (№ 331-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЖИТТЯ” (№ 332-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВІ РУБЕЖІ” (№ 333-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА” (№ 334-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МИР ТА ДОБРОБУТ” (№ 335-п.п.), Політична партія „Оновлена Україна” (№ 336-п.п.), Політична партія „СОЦІАЛЬНА АЛЬТЕРНАТИВА” (№ 337-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОЛОС МИРУ” (№ 338-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ „ЧЕСНІ СПРАВИ” (№ 339-п.п.).

У 2016 р. – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПРАВО ВИБОРУ” (№340-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СВІДОМА КРАЇНА” (№341-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СВОЇ” (№342-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНА СЛАВЕТНА” (№343-п.п.), Політична партія „Стабільність та справедливість” (№344-п.п.), Політична партія „НАРОД” (№345-п.п.), Політична партія „Важливий кожен” (№346-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АНТИКОРУПЦІЙНИЙ РУХ” (№347-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПРАВОНАДІБНА” (№348-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СЛОВО СПРАВЕДЛИВОСТІ” (№349-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АЛЬТЕРНАТИВНИЙ РУХ (№350-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВІ” (№351-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ” (№352-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ДЕМОКРАТІВ” (№353-п.п.), Політична партія „ВЛАДА НАРОДУ” (№354-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНА ЄДНІСТЬ” (№355-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЦИГАНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№356-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРУЗИНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№357-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СТУДЕНТСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№358-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ ЄДНОСТІ” (№359-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СЛОВОМ І ДІЛОМ” (№360-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ ОДНОДУМЦІВ” (№361-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ТРИБУНАЛ” (№362-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДЕМОКРАТИЧНА УКРАЇНА” (№363-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УНІТАРНА ЄВРОПЕЙСЬКА УКРАЇНА” (№364-п.п.), Політична партія „Всеукраїнське Об’єднання „Воля Народу” (№365-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНА БЕЗ КОРУПЦІЇ” (№366-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „ДЕМОКРАТИЧНА АЛЬТЕРНАТИВА” (№367-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАСТУП „НАЦІОНАЛЬНИЙ АЛЬЯНС СВОБОДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТИЗМУ” (№368-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ” (№369-п.п.), Політична партія „Партія середнього класу України” (№370-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МОЯ УКРАЇНА” (№371-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК МІСЦЕВИХ ГРОМАД” (№372-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СИЛА ПРАВА” (№373-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СВІДОМА НАЦІЯ” (№374-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗАПОРУКА (ЗА ПОРЯДОК В УКРАЇНІ)” (№375-п.п.),

При цьому найбільшу кількість політичних сил було зареєстровано у січні 2016 р.– 22 партії.

Таблиця 1

Кількість партій, зареєстрованих Міністерством юстиції України (1990 – 2017 рр.)*

Рік	Кількість зареєстрованих партій	Рік	Кількість зареєстрованих партій	Рік	Кількість зареєстрованих партій
1990	1	2000	19	2010	14
1991	9	2001	22	2011	17
1992	7	2002	2	2012	8
1993	16	2003	2	2013	6
1994	7	2004	8	2014	39
1995	4	2005	24	2015	79
1996	5	2006	12	2016	42
1997	12	2007	4	2017	3
1998	13	2008	20	-	-
1999	25	2009	12	-	-

*Складено на основі даних, оприлюднених Мін'юстом України на 1 січня 2018 р. в „Єдиному реєстрі громадських формувань”.

На 1 січня 2018 р., за даними „Єдиного реєстру громадських формувань”, в Україні функціонували 354 політичні сили. За даними, оприлюдненими Управлінням реєстрації громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України („Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом поряд-

ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ ПОРЯДНИХ ГРОМАДЯН” (№376-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ РІШУЧИХ ЗМІН” (№377-п.п.), Політична партія „СТАБІЛЬНІСТЬ” (№378-п.п.), Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Народні герої” (№379-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ” (№380-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДУХ НАЦІЇ” (№381-п.п.).

У 2017 р. – Політична партія „Союз Міста і Села” (№382-п.п.), Політична партія „ВЕЛИКА КРАЇНА” (№383-п.п.), ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАГМАТИЗМ” (№384-п.п.).

ку політичних партій станом на 01.01.2018 року”) – 353. Зокрема, до „Відомостей...” не включено Комуністичну партію України (№505), яка присутня в „Єдиному реєстрі...”. З іншого боку, в „Єдиному реєстрі...” не вдається віднайти ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ” (№232-п.п.), що присутня нині у „Відомостях... станом на 01.01.2018 року”.

Показово, що з 1990 р. до сьогоднішнього дня свою діяльність припинили 78 (22,03%) зареєстрованих політичних партій (див.: *Таблиця 2*). Безпосередньо у досліджуваний період – 8 політсил, 2 з яких були зареєстровані також безпосередньо у досліджуваний період.

Таблиця 2

Кількість партій, зареєстрованих Міністерством юстиції України впродовж 1990 – 2017 рр., які припинили діяльність (на 01.01.2018 р.)*

<i>Рік</i>	<i>Кількість партій зареєстрованих/ припинили діяльність (на 01.01.2018)</i>	<i>Рік</i>	<i>Кількість партій зареєстрованих/ припинили діяльність (на 01.01.2018)</i>	<i>Рік</i>	<i>Кількість партій зареєстрованих/ припинили діяльність (на 01.01.2018)</i>
1990	1 / -	2000	19 / 8	2010	14 / 2
1991	9 / 5	2001	22 / 16	2011	17 / 4
1992	7 / 3	2002	2 / -	2012	8 / 1
1993	16 / 7	2003	2 / -	2013	6 / 1
1994	7 / 5	2004	8 / 2	2014	39 / 1
1995	4 / 2	2005	24 / -	2015	79 / 1
1996	5 / -	2006	12 / 1	2016	42 / -
1997	12 / 3	2007	4 / -	2017	3 / -
1998	13 / 7	2008	20 / 2		
1999	25 / 7	2009	12 / -		

* *Обраховано на 01.01.2018 р. з врахуванням даних „Єдиного реєстру громадських формувань”.*

Таким чином, у період 1990–2000 рр. було зареєстровано 118 партій (з яких на початок 2018 р. діяло 71, або 60,17%); з 2001 р. до 2013 р. включно – 151 партія (з яких діяло 122, або 80,79%); за останні 4 роки – з 2014 р. до 1 січня 2018 р. – 163 партії (на 1 січня 2018 р. діяла 161 політсила, або 98,77%). Тобто, 45,48% функціонуючих на початок 2018 р. партій розпочали діяльність усього кілька років чи й місяців тому.

Утім, ці цифри – відносні. Адже, якщо візьмемо до уваги й інші моменти, то з'ясуємо, що:

- у стадії припинення впродовж більше 6 років знаходиться Політична партія „Українська платформа” (на підставі рішення II з'їзду партії від 03.12.2011);

- понад 4,5 роки – Політична партія „Фронт Змін” (на підставі рішення чергового з'їзду партії від 14.06.2013);

- упродовж кількох років Мін'юстом України готується наказ про анулювання свідоцтва Політичної партії „За справедливість та добробут” (штаб-квартира якої знаходилася в Автономній Республіці Крим, у м. Сімферополі) та рішення про анулювання реєстрації Політичної партії „ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК” (штаб-квартира – у м. Добропіллі Донецької області).

Таким чином, ці 4 політсили лише формально можна віднести до діючих.

Крім того, всередині 2016 р. НАЗК повідомляло, що 86 партій відсутні за адресою офіційної реєстрації [5], утім, Мін'юст України вважав за доцільне залишати їх як у „Єдиному реєстрі...”, так і в „Відомостях...” станом на 18 січня 2017 р. та 1 січня 2018. Таким чином, кількість формально функціонуючих партій сягає 90 (близько 25,5% від усіх діючих).

Зрештою, візьмемо до уваги й думку директора Департаменту із запобігання політичній корупції НАЗК Р.Смика, висловлену влітку 2016 р. в інтерв'ю *Deutsche Welle*. Зокрема, Р.Смик розповів, що до НАЗК (у зв'язку із

необхідністю вперше відзвітувати про фінансові витрати) звернулася за консультацією людина, на якій було зареєстровано 17 партій, а крім того, було виявлено осіб, на яких зареєстровано 5 і 10 партій, що, у свою чергу, дозволило Р. Смику заявити про те, що „більшість партій виявилися такими, що існують тільки на папері” [6].

Низка питань, на які проблематично знайти відповіді, пов’язана із керівниками політичних сил. Зокрема, не зрозумілою залишається ситуація із ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ „НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ” (№ 232-п.п), про яку згадувалося вище і яку впродовж двох-трьох років не вдається ідентифікувати в „Єдиному реєстрі...”: на початку 2017 р. очільником зазначеної партії, як й іншої – ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ „НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ” (№ 283-п.п.) – у „Єдиному реєстрі...” значилася одна особа – народний депутат Д. Добродомов. Таким чином, Д. Добродомов був лідером відразу двох партій. Ще одна неординарна ситуація: у „Відомостях...” від 18 січня 2017 р. очільником Політичної партії „Молодь до ВЛАДИ!” (зареєстрована у травні 2010 р., №186), як і сили з назвою ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА” (зареєстрована у березні 2015 р., №280-п.п.) значилася також одна особа – В. Скрипець. Таким чином, Мін’юст (всупереч законодавству) толерує ситуацію зі специфічною „багатопартійністю” особи. Варто взяти до уваги і той факт, що В. Скрипець – помічник народного депутата Д. Голубова, який (за даними згаданих „Відомостей...” 2017 р.) був очільником іншої політсили – Політичної партії „Інтернет партія України” (зареєстрована у серпні 2011 р., №196-п.п.). Утім, у 2017 р. цю партію очолила, як засвідчив „Єдиний реєстр...”, Ю. Рижих. Показово, що Ю. Рижих – також помічник Д. Голубова. Очільником ще однієї партії – Політичної Партії „Піратська Партія України” (зареєстр. у серпні 2014 р., №241-п.п.) – є інший помічник Д. Голубова – М. Ястремський (див.: [7]). Членом якої партії нині є сам

Д. Голубов – питання поки що без відповіді, але достеменно відомо, що ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ”, зареєстрована у лютому 2016 р. (№369) під керівництвом Є. Кобизевої (перед тим – керівником Блокової партії, зареєстрованої у 2011 р., №198-п.п.), у 2017 р. стала називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ ДМИТРА ГОЛУБОВА”.

Вищевикладена ситуація спонукає не тільки до постановки запитання „скільки в Україні дійсно функціонуючих політичних партій?”, але й – *скільки партій Мін’юст дозволяє видавати, так би мовити, „в одні руки”?* Цими „одними руками” можуть бути не тільки дві партії В. Скрипця чи Д. Добродомова, але й „інкубатор партій” Д. Голубова (з приблизно п’яти політсил).

Аналіз останніх, розміщених на сайті Мін’юсту України (згідно з документом „Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01 2018 року”), даних свідчить про те, що із 353 політичних партій, які Мін’юст України визнав діючими на 1 січня 2018 р., юридична адреса 279 політсил знаходилася у м. Києві. Інші – 74 – політсили місцем реєстрації своєї штабквартири обрали інші регіони (у т. ч. 67 – у містах, 2 – селищах міського типу, 5 – у селах). Зокрема:

– по 1 політсилі було зареєстровано у Тернопільській (м. Тернопіль – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДОБРИЙ САМАРЯНИН”), Черкаській (м. Черкаси – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА РІДНЕ МІСТО”) областях та в АР Крим (Політична партія „За справедливість та добробут”);

– по 2 – у Вінницькій (м. Вінниця – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІЯ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ”), Волинській (Луцький р-н, с. Зміїнець – Політична партія „Партія національного відродження”; м. Луцьк – Політична партія „Українська патріотична партія”), Закарпатській (м. Ужгород –

„КМКС” Партія угорців України, Демократична партія угорців України), Полтавській (м. Полтава – Політична партія „Козацька Народна Партія”; м. Горішні Плавні – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗАПОРУКА (ЗА ПРЯДОК В УКРАЇНІ)”, Рівненській (м. Рівне – Політична партія Громадянський рух України, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ”), Хмельницькій (м. Хмельницький – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ”; м. Кам’янець-Подільський – Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „Вільність і справедливість”), Чернігівській (Ріпкинський р-н, смт Любеч – ПАРТІЯ „РУСЬ”; Політична партія „Республіка”) областях;

– по 3 полісили – у Житомирській (Лугинський р-н, с. Літки – Політична партія „Сам за себе”; смт. Лугини – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПОРЯДОК”; м. Коростень – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РІДНИЙ ДІМ”), Запорізькій (м. Запоріжжя – Політична партія „Український вибір”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДЕМОКРАТИЧНА УКРАЇНА”; м. Мелітополь – Політична партія „Республіканці”), Луганській (м. Луганськ – „Народна партія вкладників та соціального захисту”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВА ДІЯ”; м. Алчевськ – Партія „НАШ ДІМ УКРАЇНА”), Сумській (Липоводолинський р-н, с. Саї – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНА ОПОЗИЦІЯ”; м. Суми – Політична партія „ПАТРІОТИ УКРАЇНИ”; м. Охтирка – політична партія „Україна без корупції”) та Харківській (м. Харків – Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЖИТТЯ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВІ РУБЕЖІ”) областях;

– 4 політичні партії – на Львівщині (м. Львів – Політична партія „Духовна Україна”, Політична партія „Об’єднання „САМОПОМІЧ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ”, Політична партія „Українська Галицька партія”),

– по 8 – у Дніпропетровській (м. Дніпропетровськ/-Дніпро – Партія „Громадська сила”, Політична партія „ПРА-

ВО І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАШ ДІМ”, Політична партія „Справедлива країна”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА”, Аграрна партія України „Об’єднана”, Політична партія „ДУХ НАЦІЇ”; м. Кривий Ріг – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КРИВИЙ РІГ”) та Одеській (м. Одеса – Політична партія „ДОВІРЯЙ ДІЛАМ”, Партія Пенсіонерів України, Партія „РОДИНА”, Українська морська партія Сергія Ківалова, Політична партія „Союз анархістів України”, Політична партія „Партія захисту прав людини”, Політична партія „Блок Геннадія Чекіти „За справедливість”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЦИГАНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ”) областях;

– по 11 політичних партій – на Донеччині (м. Донецьк – Слов’янська партія; Політична партія „Партія Козаків України”, Політична партія „Партія Народний порядок”, Політична партія „Твоя Україна”, Політична партія „Партія Народна Платформа”, Політична партія „Партія Європейських Демократів”; м. Єнакієве – Політична партія „Совість України”; м. Слов’янськ – Політична партія „ДІТИ ВІЙНИ „НАРОДНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ”; м. Добропілля – Політична партія „ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК”; м. Краматорськ – Політична партія „Суверенна Україна”; м. Маріуполь – Політична партія „СТАБІЛЬНІСТЬ”) та Київщині (м. Березань – Народний Рух України за єдність; м. Буча – Політична партія „Нові обличчя”, Політична партія „Європейська ліберальна партія”, Політична партія „Патріоти Волині”; м. Ірпінь – Політична партія „Альянс „За Соціальну Справедливість”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗАКОН І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”; Києво-Святошинський р-н, с. Софіївська Борщагівка – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛІМП”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АНТИКОРУПЦІЙНИЙ РУХ”; м. Біла Церква – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ЗА ЗМІНИ”; м. Вишгород – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МИРУ І РОЗВИТКУ”; Бориспіль-

ський р-н, с. Щасливе – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „ДЕМОКРАТИЧНА АЛЬТЕРНАТИВА”);

Жодна з партій не обрала місцем реєстрації своєї штаб-квартири такі області, як Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська та Чернівецька.

Новацією травня 2016 р. стало те, що, пославшись на Закон України від 15.05.2003 № 755-IV „Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань” (поточна редакція закону від 6 січня 2018 р. [8]), реєстратор припинив видачу партіям реєстраційних свідоцтв.

Щодо партій, які впродовж 2014 р.–2017 рр. припинили своє існування, відзначу наступне:

– у 2014 р. було анульовано (згідно з рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва від 08.09.2014 № 515) свідоцтво створеної наприкінці ХХ століття (у червні 1999 р., реєстраційний номер 1188) Партії „Демократичний Союз”, яку впродовж п’ятнадцятирічного її існування очолювали такі відомі персони, як О. Рафальський, О. Волков, В. Горбулін, О. Біловол, Ю. Поліщук.

Рішенням (від 03.07.2014) вищезгаданого суду було припинено діяльність зареєстрованої наприкінці березня 2001 р. Партії „Руський блок” (№ 1608, попередня назва – Партія „За Русь єдину”).

Наприкінці вересня 2014 р. припинила своє існування (згідно з наказом №583 від 29.09.2014 р. Державної реєстраційної служби України) зареєстрована наприкінці жовтня 2008 р. у м. Сімферополі Політична партія „Руська Єдність” (№ 162-п.п., попередня назва – Політична партія „Авангард”), чий очільник (С. Аксьонов) став зрадником України;

– у 2015 р. було анульовано свідоцтво/припинено діяльність чотирьох політичних партій. Зокрема, тих, які декларували прихильність комуністичним ідеям. Так, згідно з

рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва припинила діяльність зареєстрована у Києві у листопаді 2000 р. (№ 1523) Комуністична партія України (оновлена), незмінним керівником якої був М. Савенко, та Комуністична партія робітників і селян (№ 1604), що була зареєстрована також у Києві наприкінці березня 2001 р. на чолі з О. Яковенком. Свідоцтво політичної сили, що називалася ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОМУНІСТИЧНА МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (зареєстрована Мін’юстом України у Сімферополі наприкінці грудня 2013 р., № 221-п.п.), було анульоване у березні 2015 р. (згідно з наказом від 26.03.2015 № 240 Державної реєстраційної служби України). Як було анульованим (наказ від 11.06.2015 № 930/5, документ видало Міністерство юстиції України) свідоцтво політичної сили за назвою Політична партія „Українська Сила” (№ 239-п.п.), що була зареєстрована трохи більше року тому – 07.07.2014 р.

Причини припинення діяльності названих партій були досить відмінними. Щодо першої політичної сили, то, вочевидь, створена в часи Л. Кучми, вона вичерпала свій ресурс і, найперше, – відбулася політична переорієнтація людей, які докладали зусиль для її створення і підтримки життєдіяльності. Причиною припинення діяльності таких політичних сил, як партії „Руський блок”, „Руська Єдність”, Комуністична партія України (оновлена), Комуністична партія робітників і селян, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОМУНІСТИЧНА МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ”, стала не стільки їхня, в одних випадках, своєрідна оберненість у минуле, але, в інших, – пряма підтримка російської окупації території України, українофобство.

Щодо Політичної партії „Українська Сила”, штабквартира якої знаходилася в окупованому Донецьку, то її свідоцтво про реєстрацію було анульовано у зв’язку з недотриманням вимог „утворити та зареєструвати обласні і прирівняні до них партійні організації не менш як у

чотирнадцяти з двадцяти семи адміністративно-територіальних одиниць України, як того вимагає частина 6 статті 11 Закону України „Про політичні партії в Україні” [9];

– у квітні 2017 р. згідно з рішенням Міністерства юстиції України від 13 квітня № 775/19.4 припинила своє існування ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОПОЗИЦІЙНИЙ СОЮЗ”, зареєстрована у вересні 2015 р., №316-п.п як ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!)”, с. Добрянське Сумської обл. Великописарівського р-ну, останній очільник – В. Ус).

Варто відмітити, що з літа 2014 р. до сьогодні тривають судові процеси щодо заборони діяльності Комуністичної партії України на чолі із П. Симоненком. На початку вересня 2017 р. мова зайшла про заборону ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (зареєстрована на початку листопада 1997 р., № 939): Окружний адмінсуд Києва відкрив провадження у справі за позовом громадської організації до Міністерства юстиції України*.

* Позивач просив суд: а) визнати протиправною бездіяльність Мін'юсту, яка виявилась у листі-відповіді „Про відмову від звернення Міністерства юстиції України до Окружного адміністративного суду міста Києва щодо заборони діяльності політичної партії «Партія регіонів» та б) зобов'язати Мін'юст звернутися до суду про заборону діяльності на території України згаданої партії та, відповідно, скасувати її державну реєстрацію [10]

ДЕРЖАВА І ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ПРАВОВОГО ПОЛЯ

Приділяючи увагу політичним партіям, законодавець упродовж 2014 – 2017 рр. тринадцять разів вносив зміни до Закону „Про політичні партії в Україні” [11], спираючись при цьому на постійно змінювану законодавчу базу держави (внаслідок внесення змін до уже чинних законів чи прийняття нових). Зокрема, зазнали змін чи були прийняті такі закони, як:

– „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України” [12], яким законодавцем було внесено зміни до низки статей Закону „Про політичні партії в Україні” (ст.9,11,15), замінивши в ньому слова „Міністерством юстиції України” словами „центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об’єднань громадян, інших громадських формувань” (оскільки в часи В. Януковича було створено Державну реєстраційну службу, згодом її було ліквідовано). Крім того, законодавець акцентував, що „реєстрація обласних, міських і районних організацій або інших структурних утворень, передбачених статутом партії, здійснюється відповідним центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об’єднань громадян, інших громадських формувань, на місцевому рівні, якщо інший порядок не передбачений законом, лише після реєстрації політичної партії центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об’єднань громадян, інших громадських формувань”;

– „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з проведенням адміністративної реформи” [13], в якому законодавець органи „державної податкової служби” замінив на органи „доходів і зборів”;

– „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів” [14], доповнивши статтю 8 закону про партії пунктом, в якому вказав, що „розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку”. Закон „Про місцеві вибори” [15], яким положення статті 8 закону про партії доповнювалося тезою про те, що „розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі” було доповнено словами „кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах”;

– „Про прокуратуру” [16], яким було, зокрема, встановлено, що прокурори не можуть бути членами політичних партій. Закон „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України”” [17] забороняв членство у політичних партіях працівникам Національного антикорупційного бюро України. А Закон України „Про державну службу” [18], обґрунтовуючи необхідність політичної неупередженості державних службовців, акцентував (у статті 10), що державний службовець не має права: бути членом політичної партії (якщо займає посаду державної служби категорії „А”) і на час перебування на державній службі зупиняє своє членство в політичній партії; обіймати посади в керівних органах політичної партії; суміщати державну службу зі статусом депутата місцевої ради (якщо

державний службовець займає посаду служби категорії „А”); „залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організовуються політичними партіями”. Законом „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України „Про Національну поліцію”” [19] членство в політичних партіях поліцейським, відповідно до чого було змінено редакцію статті 6 Закону України „Про політичні партії в Україні”. Стаття 7-2 Закону України „Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг” [20], констатувала, що „на посаду члена Регулятора” не може бути призначена особа, яка „є членом політичної партії” чи „не менш як три місяці протягом одного року до дня подання заявки на відкритий конкурс входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією”;

– „Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” [21], у якому в статті 3 зазначалося, що „пропаганда комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки ... політичною партією ... та/або використання у назві символіки комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів є підставою для відмови в реєстрації та/або припинення діяльності ... політичної партії, ... підставою для відмови в реєстрації...”. У разі невиконання політичними партіями вимог Закону їх діяльність „підлягає припиненню в судовому порядку за позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації ... або іншого уповноваженого органу державної влади”.

Рішення про невідповідність діяльності, найменування та/або символіки ... політичної партії... вимогам ... Закону приймає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації ... (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку". Окремо наголошувалося, що „політичні партії, обласні, міські, районні організації або інші структурні утворення, передбачені статутом політичної партії, щодо яких центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації ... (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність їх діяльності, найменування та/або символіки вимогам цього Закону, не можуть бути суб'єктом виборчого процесу”;

– „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції” [22], в пояснювальній записці до проекту якого відзначалася необхідність державного фінансування політичних партій, оскільки воно дозволяло б: а) посилити рівень фінансової, організаційної і кадрової спроможності партій, б) диверсифікувати джерела фінансування партійної діяльності, в) зменшити рівень залежності політичних сил від великих донорів, г) зменшити ризики корупції у політиці (через зменшення залежності партій від обмеженого кола фізичних та юридичних осіб приватних донорів), д) компенсувати скорочення кількості членів партій і, відповідно, надходжень від членських внесків, е) переорієнтувати діяльність партій з постійного пошуку джерел фінансування на внутрішньо-партійний розвиток, є) створити умови для чесної та вільної політичної конкуренції, розвитку нових партій та ін. Крім того – наголошувалася відсутність: а) обмежень щодо розміру внесків, б) визначення самого поняття „внесок на

користь партії”, в) вимог до змісту щорічних звітів політичних партій про доходи і видатки, г) звітів партій про майно, д) відповідальності за неоприлюднення звітів. Такий стан справ зумовлював те, що електорат не мав доступу до інформації щодо джерел фінансування політичних сил, обсягів цього фінансування та сфер, у яких витрачалися партійні кошти. Партії ж легко обходили обмеження щодо фінансування передвиборчої агітації, передбачені виборчим законодавством. Незалежний же орган, наділений повноваженнями щодо здійснення контролю за фінансуванням партій та передвиборчої агітації, в країні був відсутній (контрольні повноваження були розподілені між Міністерством юстиції України, органами Державної фіскальної служби, Центральною виборчою комісією та окружними /територіальними/ комісіями з відповідних виборів). Юридична ж відповідальність встановлювалася лише за надання незаконної матеріальної (фінансової) підтримки суб’єктам виборчого процесу у здійсненні ними передвиборчої агітації. Інші ж порушення законодавства або не передбачали відповідальності, або ж реакцією на них були непропорційні (ступеню суспільної небезпеки) санкції. З врахуванням цього законодавець запропонував низку змін до Закону „Про політичні партії в Україні”. Було запропоновано редакційні зміни у низку статей (8, 14, 15, 17, 18) закону про політичні партії. Ці зміни стосувалися найперше статутів політичних партій, які, на думку законодавця, мають містити „джерела матеріальної та фінансової підтримки політичної партії, її місцевих організацій, порядок здійснення витрат політичної партії”. Законодавець доповнив статтю 8 пунктами 8-1 та 8-2, зазначивши, що партійний статут має містити „порядок здійснення внутрішньопартійного фінансового контролю (аудиту) за надходженнями і витратами політичної партії, її місцевих організацій, а також порядок утворення (призначення на посаду та звільнення з посади), повноваження і

термін повноважень органів чи посадових осіб, відповідальних за здійснення такого контролю (аудиту)” та „порядок залучення аудиторської фірми для проведення зовнішнього незалежного фінансового аудиту звітності про доходи, майно, витрати і фінансові зобов’язання політичної партії, її місцевих організацій”.

Подаючи нову редакцію статті 14 Закону „Про політичні партії в Україні”, законодавець декларував, що „держава гарантує політичним партіям право на кошти та інше майно для здійснення своїх статутних завдань”. Визнаючи партії як неприбуткові організації, законодавець наголосив, що вони для „здійснення своїх статутних завдань мають право володіти, користуватися та розпоряджатися рухомим і нерухомим майном, коштами, обладнанням, транспортом, набуття яких не забороняється законами України”; можуть „орендувати (мати на іншому праві користування) необхідне рухоме та нерухоме майно”. Матеріальна та фінансова підтримка* політичним партіям має здійснюватися у формі внесків на

* Внеском на підтримку політичної партії законодавець визначив „грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, позики (кредити), нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального або негрошового характеру, у тому числі членські внески членів політичної партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності на підтримку політичної партії, товари, роботи, послуги, надані або отримані безоплатно чи на пільгових умовах (за ціною, нижчою за ринкову вартість ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку), отримані політичною партією, її зареєстрованою в установленому порядку місцевою організацією, пов’язаною особою політичної партії чи її місцевої організації, висунутим політичною партією чи її місцевою організацією кандидатом на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах (шляхом перерахування або переказування до виборчого фонду на відповідних виборах) або надані політичній партії, зареєстрованій в установленому порядку місцевій організації політичної партії, пов’язаній особі політичної партії чи її місцевої організації, висунутому політичною партією чи її місцевою організацією кандидату на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах (шляхом перерахування або переказування до виборчого фонду на відповідних виборах)”. Визначення термінів „пов’язані особи”, „спонсорство”, „треті особи”, мало встановити Національне агентство з питань запобігання корупції [11].

підтримку партій (у безготівковій формі на рахунки в установах банків України виключно в національній валюті України*), а також „державного фінансування статутної діяльності політичних партій у порядку, встановленому цим та іншими законами України” [11].

Стаття 15 зачіпала питання обмеження у здійсненні внесків на підтримку політичних партій. Найперше, наголошувалася заборона здійснення внесків на підтримку політичних партій вісьмома категоріями суб’єктів:

– органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

– державними та комунальними підприємствами, установами та організаціями, а також юридичними особами, в яких не менше 10% статутного капіталу або прав голосу прямо або опосередковано належать державі, органам місцевого самоврядування чи нерезидентам або кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого

* Банківські реквізити таких рахунків за вимогою законодавця мають „оприлюднюватися на офіційному веб-сайті політичної партії (за наявності) та зазначатися у звіті про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру політичної партії”. Про відкриття/ закриття таких рахунків відповідні установи банків України мають повідомляти „Рахункову палату та Національне агентство з питань запобігання корупції протягом трьох банківських днів у порядку, встановленому Національним банком України за погодженням з Національним агентством з питань запобігання корупції” [11]. Закон наголошував, що „з метою ідентифікації громадянина України, який здійснює грошовий внесок на користь політичної партії без відкриття рахунка, установа банку чи відділення зв’язку, до яких звернувся такий громадянин, встановлюють прізвище, ім’я та (за наявності) по батькові, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків або ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов’язкових платежів, номер та (за наявності) серію паспорта громадянина України, в якому проставлено відмітку про відмову від одержання ідентифікаційного номера чи номера паспорта із записом про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків України в електронному безконтактному носії, дату і місце народження” [11], що фактично унеможливило надходження коштів від анонімних осіб.

самоврядування відповідно до Закону України "Про запобігання корупції";

– іноземними державами, як й іноземними юридичними особами, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є іноземці чи особи без громадянства;

– незареєстрованими громадськими об'єднаннями, благодійними та релігійними об'єднаннями (організаціями);

– громадянами України, які не досягли 18-річного віку, громадянами України, яких судом визнано недієздатними, а також анонімними особами або під псевдонімом;

– іншими політичними партіями;

– фізичними та юридичними особами, з якими укладено договір про закупівлю робіт, товарів чи послуг для забезпечення потреб держави або територіальної громади згідно із Законом України "Про здійснення державних закупівель" (упродовж „строку дії такого договору та протягом одного року після припинення його, крім випадків, якщо загальна сума коштів, отримана за таким договором протягом строку дії договору та протягом двох років після припинення його дії, не перевищує 10 відсотків загальної суми доходу фізичної або юридичної особи за відповідний період");

– фізичними та юридичними особами, які „мають непогашений податковий борг”.

Обмеження стосувалися і розмірів підтримки: „загальний розмір (сума) внеску (внесків) на підтримку політичної партії від громадянина України протягом одного року не може перевищувати чотирьохсот розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески”. Щодо підтримки партії з боку юридичної особи, то законодавець регламентував так: „Загальний розмір (сума) внеску (внесків) на підтримку політичної партії ...протягом року не може перевищувати восьмисот розмірів мінімальної

заробітної плати, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески”.

Крім того, законодавець передбачив ситуацію, коли „фізична або юридична особа здійснює або може здійснювати вирішальний вплив на діяльність однієї або кількох юридичних осіб (зокрема, є кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи)”, зазначивши, що „внески такої фізичної або юридичної особи і підконтрольних їй юридичних осіб вважаються внеском однієї особи і обмежуються загальним розміром (сумою) внеску (внесків), встановленим цією статтею”^{*}.

Політична партія, а також „її місцева організація, розпорядник виборчого фонду політичної партії, її місцевої організації чи кандидата від політичної партії (місцевої організації партії)”, як вважав законодавець, „зобов’язані відмовитися від внеску особи, яка відповідно до закону не має права здійснювати такий внесок, або якщо розмір внеску (сумарний розмір внесків) особи (групи осіб) перевищує встановлений законом розмір, протягом трьох днів від дня, коли уповноваженій особі політичної партії, місцевої організації політичної партії чи розпоряднику коштів виборчого фонду стало відомо про це”.

Нова редакція статті 17 унормувала питання фінансової звітності політичної партії та її місцевих організацій, які зобов’язані вести „бухгалтерську звітність у встановленому порядку, проводять щорічний внутрішній фінансовий аудит своєї діяльності, а також... зовнішній незалежний фінансовий аудит”. Останній – у випадках, коли партія „була

* Визначення термінів „вирішальний вплив”, „кінцевий бенефіціарний власник (контролер)” мало встановити Національне агентство з питань запобігання корупції. Крім того, Національним агентством з питань запобігання корупції за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, має визначатися розмір (сума) внеску у формі робіт, товарів або послуг на основі ринкової вартості ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку.

суб'єктом виборчого процесу на виборах Президента України, виборах народних депутатів України або брала участь у чергових чи позачергових місцевих виборах”, або „отримує державне фінансування” (аудит щодо „звітності про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру в рік, наступний за роком проведення таких виборів чи отримання державного фінансування”).

Законодавець чітко виписав вимоги до аудиторської фірми (має бути включеною до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів; мати досвід надання аудиторських послуг суб'єктам господарювання; мати у своєму складі „не менш як десять працівників, які безпосередньо залучені до надання аудиторських послуг і працюють на умовах повної зайнятості та з якими укладено трудовий договір”, з яких троє повинні мати кваліфікаційний сертифікат та ін.), наголосивши, що „політична партія має право укладати договір на проведення аудиту з тією самою аудиторською фірмою не більш як три роки поспіль”. А ще – чітко виписав параметри звіту, який партія повинна подавати до Національного агентства з питань запобігання корупції „про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру”, та зобов'язав цей звіт оприлюднювати на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції, „у тому числі у формі відкритих даних, не пізніше ніж на десятий день з дня його надходження та розміщується у відкритому доступі впродовж не менше п'яти років”.

До Закону „Про політичні партії в Україні” було включено розділ IV-1 „Державне фінансування політичних партій”, у якому стаття 17-1 наголошувала, що за рахунок коштів державного бюджету „фінансується статутна діяльність політичних партій, не пов'язана з їхньою участю у виборах народних депутатів України, виборах Президента України і місцевих виборах, у тому числі оплата праці працівників статутних органів політичної партії, її місцевих організацій в

порядку, передбаченому законодавством”; „відшкодовуються витрати політичних партій, пов’язані з фінансуванням їхньої передвиборної агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України”. Стаття 17-2 закріплювала щорічний обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій – „дві сотих розміру мінімальної заробітної плати, встановленого на 1 січня року, що передує року виділення коштів державного бюджету, помноженого на загальну кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України”. Стаття 17-3 розтлумачувала „підстави та порядок отримання політичною партією права на державне фінансування її статутної діяльності”. Зокрема, підставою було те, що партія на „останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України її виборчий список кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі отримав не менше 2 відсотків голосів виборців від загальної кількості голосів виборців, поданих за всі виборчі списки кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі”.

Алгоритм відшкодування витрат політичної партії, пов’язаних з фінансуванням її передвиборчої агітації на виборах народних депутатів України, був викладений законодавцем у статті 17-4. Зокрема, партія мала право на відшкодування витрат, якщо на „останніх чергових або позачергових виборах народних депутатів України така партія взяла участь у розподілі депутатських мандатів” (у розмірі „не більше максимального розміру виборчого фонду політичної партії, кандидати у народні депутати України від якої зареєстровані у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, встановленого Законом України „Про вибори народних депутатів України””). Утім, законодавець перед-

бачив, що підставами для відмови у відшкодуванні політичній партії витрат, пов'язаних з фінансуванням її передвиборчої агітації, є „встановлення Центральною виборчою комісією, Національним агентством з питань запобігання корупції або судом у передбаченому законом порядку факту неподання проміжного та/або остаточного фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду політичної партії у передбачений законом строк, подання неповних звітів чи включення до таких звітів завідомо недостовірної інформації”.

Стаття 17-5 визначала порядок виділення та розподілу між політичними партіями коштів на фінансування їхньої статутної діяльності (сума в розмірі 10% щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій „розподіляється порівну між політичними партіями, які отримали право на таке фінансування згідно з цим Законом, якщо за результатами останніх чергових чи позачергових виборів народних депутатів України кількість представників однієї статі серед обраних від відповідних політичних партій народних депутатів України, які набули своїх повноважень, не перевищує двох третин від загальної кількості народних депутатів України, обраних від цієї політичної партії”, а сума в розмірі 100% щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій „розподіляється між політичними партіями, які мають право на отримання такого фінансування згідно з цим Законом, пропорційно до кількості дійсних голосів виборців, поданих за списки кандидатів у народні депутати України від таких політичних партій у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на виборах народних депутатів України”). У випадку, коли та чи інша партія, отримавши право на державне фінансування своєї статутної діяльності (згідно з цим Законом), не відповідає необхідним вимогам, то кошти з державного бюджету не надаються. Стаття 17-6

роз'яснює „підстави та порядок повернення політичною партією коштів, отриманих на фінансування її статутної діяльності”. Стаття 17-7 обґрунтовувала підстави зупинення державного фінансування статутної діяльності політичної партії, до яких віднесено неподання політичною партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у встановлений строк чи подання цього звіту „з грубим порушенням встановлених вимог”, з недостовірними відомостями (про майно, кошти або витрати). Державне фінансування статутної діяльності політичної партії відновлюється, якщо політичною партією усунені причини, які зумовили зупинення державного фінансування її статутної діяльності. Стаття 17-8 зафіксувала й такі підстави припинення державного фінансування статутної діяльності політичної партії, як „застосування до політичної партії заходів кримінально-правового характеру”; „повторне протягом року вчинення будь-якого з таких порушень: неподання політичною партією до Національного агентства з питань запобігання корупції у встановлений цим Законом строк звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; подання політичною партією до Національного агентства з питань запобігання корупції звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, оформленого з грубим порушенням встановлених вимог, або звіту, який містить недостовірні відомості про майно політичної партії чи кошти або витрати політичної партії в розмірі більше двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного календарного року; умисне отримання політичною партією внеску, отриманого від особи, яка не мала права здійснювати такий внесок, або в розмірі, що перевищує встановлений цим Законом розмір”; реорганізація (крім злиття і приєднання до інших партій), ліквідація (само-розпуск) політичної партії; заборона її діяльності, анулю-

вання реєстраційного свідоцтва політичної партії (в порядку, встановленому законом); встановлення судом (за позовом Національного агентства з питань запобігання корупції або Рахункової палати) фактів, які свідчать про те, що „кошти, виділені з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичної партії, використані політичною партією на фінансування її участі у виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах або на цілі, не пов’язані із здійсненням її статутної діяльності”; невикористання коштів, отриманих на фінансування статутної діяльності політичної партії, упродовж одного року; повторне протягом року зарахування на окремий рахунок політичної партії коштів, які заборонено зараховувати на рахунок (відповідно до цього Закону); подання партією до Національного агентства з питань запобігання корупції заяви про відмову від державного фінансування.

Державний контроль за законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, згідно зі статтею 17-9, покладено на Рахункову палату та Національне агентство з питань запобігання корупції.

Редакція статті 18 визначила органи, що здійснюють державний контроль за діяльністю політичних партій: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об’єднань громадян, інших громадських формувань (за додержанням політичною партією вимог Конституції та законів України, а також статуту політичної партії, крім випадків, коли здійснення такого контролю законом віднесено до повноважень інших органів державної влади); ЦВК, окружні виборчі комісії, територіальні виборчі комісії на відповідних місцевих виборах („за додержанням політичними партіями встановленого порядку участі у виборчому процесі, а також, у

межах визначених законом повноважень, за своєчасністю подання до відповідних виборчих комісій проміжних та остаточних фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на виборах, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей”); Рахункова палата („за цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності”); Національне агентство з питань запобігання корупції („за додержанням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, передвиборчої агітації, агітації з всеукраїнського та місцевого референдуму, законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей”) [11].

– „Про внесення змін до Закону України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань” [23], в якому законодавець відніс політичні партії та структурні утворення останніх до громадських формувань; суб’єктом державної реєстрації політичних партій та їх структурних утворень визначив Міністерство юстиції України, його територіальні органи та районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні управління юстиції;

– „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності” [24]. Цим Законом, зокрема, унормовувалося зупинення й припинення членства у політичній партії членів партій, обраних на посади керівника та заступника керівника політичної партії: воно може бути припиненим „з дня, наступного за днем обрання нового керівника чи його заступника”. Ці зміни, прийняті восени 2016 р., унеможлилювали привласнення партії шляхом її фактичного рейдерського захоплення. Тобто держава заявила про свою готовність контролювати процес передачі влади в партії заради недопущення антидемократичних внутрішньопартійних процесів (викрадення статутних документів, печатки, проведення паралельного з’їзду та обрання нового очільника).

Таким чином, *законодавство щодо політичних партій розвивалося під дією низки чинників:*

– соціально-політичних процесів (наприклад, у зв’язку із засудженням в Україні комуністичного та нацистського тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки; розгортанням боротьби з корупцією тощо);

– появою нових чи трансформацією старих інститутів (наприклад, поліції, НАБУ);

– реформами (приміром, адміністративною);

– зміною виборчого законодавства (зокрема, під час проведення місцевих виборів 2015 р.);

– початком державного фінансування політичних партій;

– намаганням держави унеможливити рейдерське захоплення партій (про практику якого див. нижче) та ін.

Законодавство щодо діяльності політичних партій відстає від потреб суспільства. Законодавець, виписуючи ті чи інші норми, безумовно, прагне, щоб вони забезпечували розвиток демократичного процесу в Україні. Утім, думається, – не встигає реагувати і, відповідно, враховувати при обґрун-

туванні законодавчих положень українську політичну специфіку. Тож законодавчо суперечливими або й зовсім нерегульованими, в свою чергу, залишаються питання, пов'язані зі:

– зміною виборчої системи (на пропорційну, як на загальнодержавному, так і регіональному чи локальному рівнях). Залишаючись поза партією – суб'єктом виборчого процесу – громадянин втрачає своє конституційне право бути обраним;

– функціонуванням регіональних політичних сил. Не виявляючи інтересу до партій, які розгорнули діяльність у всеукраїнському масштабі, громадянин не може законно створити свою партію для участі у виборах на рівні, приміром, регіону та ін., оскільки превалювання регіонального над загальнодержавним може становити загрозу для цілісності держави;

– функціонуванням лише одного механізму, що уможливорює участь у виборах – механізму грошової застави (за відсутності інших компенсаторних важелів): необхідністю для партій, що виявили брати участь у виборчих перегонах, вносити значну грошову заставу, яка повертається лише переможцям виборів, що звужує коло учасників останніх, а громадянин, знову ж таки, втрачає право бути обраним;

– відсутністю обмежень виборчих фондів партій, що унеможливорює чесну конкуренцію партій (як і кандидатів від партій на місцевих виборах) під час виборчої кампанії;

– діяльністю „всеукраїнських” вождистських (лідерських) політичних сил, що спираються на фінансово забезпечені кліки, клани чи „сім'ї”. У цьому випадку законодавство не зачіпає питання подолання внутрішньопартійного диктату „вождя” або й представлених у виборних органах держави, регіону, міста чи району членів тієї чи іншої політсили і, відповідно, не сприяє розвитку внутрішньопартійної демократії. Як нерозробленим залишається питання прав та можливостей члена(-ів) партії щодо відновлення свого членства в партії, яке було припинене внаслідок

конфлікту з лідером /вождем чи впливовою партійною групою з тих чи інших причин, або відновлення діяльності ліквідованого партійного осередку, що зумовлюється відсутністю в партіях структурних підрозділів, які мають право неупереджено врегулювати конфлікт.

Законодавча неврегульованість у поєднанні з фактичною невідповідністю політичної практики закону (наприклад, продовження нині функціонування слабких партій, які, всупереч вимогам закону, впродовж останніх 10 років не беруть участь у виборах Президента та до українського парламенту, як і тих, які за роки існування не спромоглися створити партійні осередки у більшості регіонів України; нездатність партіями виконувати законодавчі приписи щодо розвитку своїх мереж як наслідок російської окупації деяких українських територій; розвиток регіональних, локальних політичних сил та ін.) становить загрозу демократичному політичному процесу в Україні, як і зумовлює майбутні виклики для демократії у державі.

Трендами у розвитку законодавства щодо діяльності політичних партій мають стати:

– *своєчасність* (регулярність у перегляді законодавчих норм з врахуванням не лише викликів сьогодення, а й з майбутнього);

– *системність* (унормування ключових сфер взаємодії, у тому числі контролю, по лінії партія – держава та партія – її член);

– *гнучкість* (у пропонуванні партіям та їх членам компенсаторних та інших механізмів забезпечення участі у виборчому процесі; позбавлення статусу „партія” у разі повторної неучасті політсили у виборах парламентського чи президентського рівня або мінімізації підтримки виборців – нижче, наприклад, 1% у певній кількості регіонів України та ін.).

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ

1. *Партії, які „очікують на своїх лідерів”*. Говорячи про механізми створення партій, зазначимо, що вони сьогодні досить спрощені (порівняно, приміром, з дев’яностими роками ХХ століття). Певні уявлення про них можна отримати із заголовків статей, розміщених на Інтернет-ресурсах, і які свідчать про партійний бізнес: „Торгівля владою. Зараз партію з хорошим бекграундом можна купити за 200 тис. доларів” [25]; „За ціною двушки в Києві. В Україні розгорнули купівлю-продаж партій” [26].

Інтернет-ресурси час від часу пропонують інтерв’ю з людьми, для яких бізнес на партіях – повсякдення, і вони зізнаються, приміром, про таке: „Я в бізнесі уже 15 років, веду партії від ідеї створення, збору підписів до проведення з’їздів та виборчих кампаній” [27]. Крім того, Інтернет-ресурси повідомляють про діяльність юридичних фірм, бюро, компаній та ін., які, з-поміж іншого, займаються „питанням партій” і кількість яких постійно зростає. Так, сайт Адвокатського бюро „Аронович та партнери”, наголошуючи на тривалості своєї діяльності (юридична фірма „Інтерхелп-сервіс” була створена 21 січня 1993 р., коли й отримала ліцензію Міністерства юстиції України на здійснення юридичної практики. У 2009 р. назву було змінено на „Адвокатське бюро Аронович та партнери”. Згодом юридична фірма „SDM Partners” на чолі з Д. Сиротою та Адвокатське бюро „Аронович та партнери”, очільником якого був Ф. Аронович, оголосили про злиття) та наявності відповідного досвіду, повідомляло (наприклад, наприкінці липня 2017 р.) про надання послуг, у переліку яких, зокрема, була позиція „Реєстрація політичних партій та їх осередків” [28].

Говорячи безпосередньо про продаж політичної партії, „помічник адвоката Л. Костюк (Адвокатське бюро „Аро-

нович та партнери” – www.interhelp.kiev.ua) наголошувала, що „де-юре купити або продати партію неможливо – це не об’єкт нерухомості, не інтелектуальна власність і не корпоративні права”. Утім, „у реальному житті” політичні партії продаються та купуються [29].

Дещо інший кут зору на питання законності купівлі/продажу партій у членів правової групи „ЮСТА” (почала діяти з 2010 р.) на чолі з адвокатом, кандидатом юридичних наук, заслуженим юристом України (!) Л. Горбуною (див.: [30]). Звертаючись до потенційних покупців (зокрема, восени 2017 р.), група анонсувала, що у неї є „для вас спеціальна пропозиція – готова діюча політична партія”, що ви „маєте змогу придбати повний пакет і відразу приступити до політичної діяльності”, та доводила, що це (див.: [30]):

– „вигідно, швидко та якісно”,

– „партія з чистою репутацією та великими перспективами на майбутнє”, оскільки „створена у травні 2014 року, має 3 роки стажу політичної діяльності. У партії є 15 обласних партійних організації у різних областях України. Тобто вона вже має свою сформовану мережу політичної діяльності державного масштабу. Партія брала участь у виборах до Верховної Ради України у 2014 році. Мала 8 кандидатів у восьми мажоритарних округах України. Три з яких у Києві. Тобто ім’я партії вже відоме українцям! В даний момент партія продовжує структурну розбудову по Україні”;

– „абсолютно законно!”, що просто „існує міф, що продаж партій – це щось заборонене та неприйнятне. Але насправді в цьому немає нічого поганого чи протизаконного. Це продаж формально сформованого готового пакета певного типу діяльності. У будь-якій діяльності може настати момент, коли власники за певних причин не можуть продовжувати свою роботу, і щоб справа не пропадала – шукають для неї нових гідних господарів”. Більше того, фахівці

„ЮСТА” переконують, що це – „звичайна практика як в Україні, так і в усьому світі. А грошові кошти є ні чим іншим, як просто відшкодуванням витрат, які вклали у розвиток партії попередні власники”.

Політичні партії „у будь-якому регіоні нашої країни” пропонувала „клієнтам” компанія „Бравекс”, заявляючи, що саме вона – „лідер на ринку продажів політичних партій”, і запевняла, що „накопичений досвід і корпоративні зв’язки дозволяють запропонувати клієнту партії у будь-якому регіоні нашої країни” [31].

Про готовність продати „різні політичні партії, які пропонуються на ринку як безпосередньо власниками, так і провідними посередниками”, повідомляла (у вересні 2017 р.) юридична компанія „Правова Допомога” [32].

Такі „аргументи” допомагають відтворити один із „портретів” партії в Україні: куплена, має „власника” (як стверджують адвокати „ЮСТА”). Але основне (всупереч твердженням доморощених адвокатів), її створення та функціонування не відповідає положенням Закону „Про політичні партії в Україні”, адже партія:

– не є результатом (відповідно до статті 1 Закону) конституційного права громадян на свободу об’єднання у політичні партії;

– не виступає (відповідно до статті 2 Закону) добровільним об’єднанням громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку;

– не відповідає (відповідно до статті 3 Закону) вимогам законодавця щодо створення і діяльності виключно у правовому полі держави і т. п. Цей перелік порушень можна продовжувати, спираючись мало не на кожну статтю згаданого Закону.

Крім того, зверну увагу на розділ V Закону за назвою „Державний контроль за діяльністю політичних партій”. Акцентуючи необхідність контролю „за діяльністю” політич-

них сил, законодавець, думається, не до кінця усвідомив необхідність контролю й за реорганізацією політичних партій (якщо під нею розуміти зміну назви, керівництва, програми, статуту, юридичної адреси тощо): якщо один „власник” партії продає через посередника компанію з назвою „партія” новому „власнику”, то чи варто такий процес розглядати як такий, що відповідає законодавству України, і не шукати механізмів контролю за процесом купівлі/продажу?

Аналіз Інтернет-ресурсів дозволяє віднайти відповідь на питання „скільки коштує партія в Україні?”. Наголошуючи, що вартість політичної партії залежить від низки чинників (року реєстрації – „чим старше, тим дорожче”; наявності осередків – „з осередками дорожче, ніж без осередків”; дати виборів – „чим ближче, тим дорожче”; ситуації на „ринку” – наприклад, коли „продається достатньо велика кількість партій, відповідно, ціна не висока”; складності первинної реєстрації партій), „помічник адвоката” зауважив, що на вартість політичної партії впливає і „приваблива” назва та наявність „бонусів”, таких, зокрема, як: „Інтернет-сайт, зареєстрований засіб масової інформації, знак для товарів та послуг, наявність квот, власна громадська організація, участь у виборах тощо...”. Крім того, у „процесі купівлі-продажу партій бере участь декілька посередників” (оскільки „у більшості випадків покупець себе не афішує. У кращому разі продавець спілкується з представником покупця – юристом, помічником депутата”) і „кожний новий посередник робить спробу „заробити” від 1000 до 10000 у. о.” Існують ще „юристи та юридичні фірми, які спеціалізуються саме на цих послугах, яким відомі юридичні нюанси та процедурні тонкощі процесу реєстрації або купівлі ПП”, які теж прагнуть заробітку [29].

Саме вищеперераховані чинники і зумовлюють ціну партії. „Помічник адвоката”, узагальнюючи ситуацію, описує розцінки:

- Партії від 10 років – від 110 000 у. о.
- Партії від 3 років – від 90 000 у. о.
- Партії від року – від 50 000 у. о.
- Партії до року з осередками – від 45 000 у. о.
- Партії без осередків – приблизно 20 000 у. о.

(У російській версії статті розцінки дещо відмінні: „Партії від року – від 60 000 у. о.; партії до року з осередками – від 40 000 у. о., партії без осередків – 35 000 у. о. [33]). Крім того, акцентується, що до цієї вартості „не включена пере-реєстрація”, а також той факт, що, „якщо партія має реальну структуру, офіси на місцях, співробітників тощо, її вартість може бути на порядок вищою”. Тобто наявність осередків збільшує капіталізацію партії.

Ціна партії зростає й у разі наявності діючого сайта, друкованих засобів масової інформації, зареєстрованої партійної символіки та ін. [27]. У ході продажу „старої партії” важливою деталлю, яка працює на підвищення/пониження її ціни, є відсутність в її історії конфліктів [27].

Даючи рекомендації потенційному покупцю політичної партії, „помічник адвоката” зазначала: „Ще один важливий момент: упродовж 6 місяців з моменту реєстрації партії, на підставі статті 11 Закону України „Про політичні партії в Україні”, повинні бути зареєстровані мінімум 14 осередків (обласних організацій). Після 6 місяців Міністерство юстиції зобов’язано подати позов до адміністративного суду про анулювання свідoctва політичної партії. ...Таким чином, на нашу думку, бажано купувати партію вже з осередками”.

Серйозність намірів сторін закріплюється: „Під час підписання „угоди” купівлі-продажу політичної партії підписується меморандум („понятійний” договір) з графіком або інший документ, який регламентує графік оплати та процес

переоформлення”. „Зазвичай” спочатку сплачується завдаток („приблизно 20%” суми), потім основна сума („приблизно 50% передається під час підписання документів та передачі оригіналів”), і, нарешті, 30% („після перереєстрації”).

Оцінюючи ризики під час перереєстрації партії, представниця „Аронович та партнери”, вказала, що „основний” ризик – „революції” на місцях, які „створюють” голови місцевих партійних організацій (осередків), з якими „не розраховувались, обдурили, не задовольнили їхні політичні амбіції тощо”.

Переймаючись отриманням позитивного результату покупцем і мінімізацією ризиків, посередник рекомендує мати у „пакеті документів” певні свідоцтва (про реєстрацію партії та про реєстрацію „мінімум 14 осередків”); довідку про неприбутковість; звітність; „усі протоколи”; програму й статут; печатку та відомості про керівні органи. Окрім цих „основних” документів, рекомендувалося „запитати додаткові документи” у „продавця”: гарантійні листи; довідку про відсутність заборгованості з ДФС, заяви про „вихід та відсутність претензій з боку всіх членів політради” [29].

„Звітність” – це звіти, зокрема, ДФС і НАЗК, які забезпечують від покупки партії, за якою можуть рахуватися „стотисячні штрафи” [27].

Важливий момент у процесі купівлі/продажу партії – спосіб передачі грошей продавцю – сума під час „передачі партії перераховується через банк, з неї сплачуються податки”, а враховуючи те, що укласти „договір купівлі/продажу політсили неможливо за законом”, то в договорі зазначається „надання юридичних послуг” [27].

Таким чином, неправовий і аморальний механізм „здобуття партії” (її купівля) через посередника (як правило, адвокатську фірму) на сьогодні є добре відпрацьованим і передбачає:

– значні фінансові витрати, алгоритм яких чітко розписаний,

– отримання від попереднього власника політичної сили „пакета документів”, де, з-поміж іншого, важливим є заяви членів політичної ради про вихід (з партії, керівного органу) та відсутність з їхнього боку претензій.

Зазначений механізм зміни власника партії передбачає й можливість конфліктної ситуації на місцях та вказує на їх підстави – фінансові, моральні, політичні.

Показово, що у рубриці „Новини” „Аронович та партнери” повідомляло, що 11.07.2016 року Міністерством юстиції України було прийнято рішення №17006-0-33-16-19.4 про реєстрацію нової політичної партії „Майбутнє України”, головною метою діяльності якої є сприяння побудові незалежної правової держави, громадянського суспільства соціальної справедливості, вираження політичної волі громадян, керуючись принципами демократії та верховенства права. Головою політичної партії був обраний Сергієнко Сергій. Супровід процедури реєстрації здійснювало Адвокатське бюро „Аронович та партнери”, що впродовж 6 місяців (згідно з діючим законодавством України) „політичній партії необхідно зареєструвати не менше 14 осередків” [34]. А в рубриці „Оголошення” (навесні 2017 р.) – безпосередньо й пропонували для продажу кредитну установу, політичну партію, благодійний фонд та громадську організацію [35]

Реєстрацію політичних партій за спрощеною схемою пропонувала „міжнародна юридична фірма” „Еліонорум”, яка уточнювала, що „у нас є список зареєстрованих партій”, які „очікують на своїх лідерів”, оскільки „готовий пакет документів та реєстрація у державному реєстрі дає можливість негайно розпочати соціальну, громадську та політичну діяльність” [36].

Прикладом конкретної, пропонованої до продажу партії, за даними сайта „Сьогодні” [37], стала, наприклад, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПЕРЕМОГА”, зареєстрована Мін’юстом у річницю трагічних подій на Майдані – 19 лютого 2015 р.,

очільником якої (за даними сайта Мін'юсту на 18 січня 2017 р.) був С. Дубенко, а місцем юридичної реєстрації – м. Київ, вул. В. Дончука. Ресурс „Сьогодні” повідомляв, що оголошення про продаж партії було розміщене на OLX 3 червня 2015 р.: „Продаю нову політичну партію. Дата створення: 19 лютого 2015. Нейтральна назва і програма партії. Обласних організацій немає, але можна зареєструвати за додаткову вартість. Ціна 17 000 у. о. Також є можливість придбати партію 2014 року, що підходить під місцеві вибори, а також з готовими осередками. Телефонуйте, відповімо на питання стосовно цієї пропозиції”.

Унаслідок звернення влітку (27 липня) 2017 р. до „Єдиного реєстру громадських формувань” було з'ясовано: згадана ПП „ПЕРЕМОГА” вже називалася ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СИЛА НАРОДУ”.

27 липня 2017 року на ресурсі <https://www.olx.ua> було розміщено оголошення № 423549688 – „Продається політична партія”, в якому повідомлялося про продаж партії „Партія захисту прав людини” (очільницею якої, за даними Мін'юсту, була В. Головіна), що була зареєстрована 6 жовтня 2008 р. (реєстраційний номер 157-п.п.). Жінка-продавець повідомляла про наявність у партії 17 осередків з 28 тис членів, про наявність повного пакета документів та ціну – 100 тис. доларів. Утім, уточнювала, що ціна – „договірна”. Оголошення швидко (за кілька днів) зникло зі сайта. З часом можна буде довідатися про долю партії уже з ресурсів Мін'юсту.

Показово, що у 2017 р. процес купівлі/продажу партійних проектів різко пішов на спад. Серед причин занепаду своєрідного „бізнесу на партіях” сьогодні можна виділити, щонайменше, дві: перенасичення політичного ринку продуктом „партія” та збільшення суми адміністративного збору, який становить 140 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Відповідно, у 2016 р. – 192 640 гривень, у 2017 р. – 224 тис. гривень, з початку 2018 р. – 246 680 гривень) [38].

2. *Рейдерство*. За даними ЗМІ, трапляються випадки, суть яких відображена у специфічних повідомленнях: „Увага! Шахраї украли партію! Первинна назва „Дружба”, перейменували в „Розумна сила України” – подали протокол з’їзду про зміну назви, вказали делегатів. Але цих делегатів ніхто не обирав” [27]. За даними Мін’юсту України, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ДРУЖБА” була зареєстрована 14 лютого 2015 р. (реєстраційний номер 272 п.-п.) на чолі з Б. Крамаренком. Аналіз даних, розміщених на сайті Мін’юсту і сайті ЦВК в наступний час, свідчить, що партія з такою назвою брала участь у місцевих виборах 2015 р. У травні 2016 р. її назва і керівник були ще незмінними, а в червні 2016 р. на сайті Мін’юсту була зафіксована нова назва політичної сили – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РОЗУМНА СИЛА УКРАЇНИ” і новий її очільник – М. Ленко. У 2017 р. очільницею партії з назвою ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПОРЯДОК” стала С. Ільїна.

3. *Створення нової партії*. Поява нових зареєстрованих Мін’юстом України партій свідчить, щонайменше, про два моменти: а) низка партій, які „очікували свого лідера”, таки його дочекалися; б) з’явилися партії, ініціативним групам зі створення яких вдалося пройти визначений законодавцем шлях. До останнього типу партій, приміром, у 2014 р. можна віднести Політичну партію „Зелений Тризуб” (№ 225-п.п.), якій у попередні роки Мін’юст України кілька разів відмовляв у реєстрації.

Отже, аналіз процесу творення партій в умовах сьогодення свідчить на користь низки тверджень. Партійне будівництво – процес непрозорий, мало контрольований державою і відбувається поза суспільними інтересами. Партія – товар, який купується і, відповідно, продається; дійсно *нових партій*, що постали як результат політичної творчості *нових людей*, а не як наслідок перегрупування сил *старих політиків*, небагато, і їх (у більшості випадків) важко ідентифікувати як, власне, *нові партії*.

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ПАРТІЙ

1. *Перейменування „старих” партій (створених наприкінці ХХ століття).* Аналіз процесу реєстрації/припинення політичних сил залишає багато запитань, пов'язаних з їхньою діяльністю і ліквідацією, перейменуванням, зміною лідера та ін. Найперше привертає увагу Політична партія України „РУСЬ ЄДИНА”, яка Мін'юстом України була зареєстрована у 2003 р. (№ 8-п.п.) як „Слов'янський народно-патріотичний союз”, але згідно з рішеннями партійного з'їзду у 2005 р. була перейменована на Політичну партію України „Партія політики ПУТІНА”. Власне, останню назву – Політична партія України „РУСЬ ЄДИНА” – політична сила здобула у грудні 2008 р. Утім, наприкінці 2016 р. засоби масової інформації повідомляли про діяльність Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Миколаївської, Полтавської, Харківської, Херсонської обласних і низки міських (в Одесі) та районних (в с. Галіциново Миколаївської області; м. Рахів Закарпатської області) організацій „Партії політики ПУТІНА”, а також про 7 міських, районних та республіканської організації партії в АР Крим [39]. Виникають запитання: партія діє нелегально? З дозволу чи недогляду (впродовж 8 років після перейменування!) Мін'юсту?

Інший випадок „дозволу чи недогляду” Мін'юсту – Політична партія „Ми Маємо Мету”, зареєстрована Мін'юстом України у липні 2013 р. (№ 219-п.п.) на чолі з людиною, яка за кілька місяців стала терористом і зрадником України, – Д. Пушилїним. У зв'язку з цим подив викликали дані „Єдиного реєстру...”, згідно з якими Д. Пушилїн залишався керівником „політичної МММ” ще майже два роки – впродовж 2014 і 2015 р. Подаючи „Основні відомості про політичні партії України. Станом на 4 квітня 2014 р.”, ЦВК також фіксувала (на позиції № 99) наявність в Україні Політичної

партії „Ми Маємо Мету”, зазначаючи Д. Пушиліна її лідером. І тільки наприкінці 2015 (чи на початку 2016 р.) політична сила змінила назву та керівника: партія стала називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „Київська Русь – Україна”. Її очолила З. Татаренко. Місце реєстрації також змінилося: з Києва штаб-квартира політичної сили перемістилася в Українку Обухівського району Київської області. Очевидним у цьому випадку було те, що процес „відмови” (?) лідера від керівництва партією, її перейменування і т. п. – процес малопрозорий і не схожий на демократичний, слабко контрольований державою (можливо, саме такі ситуації підштовхнули законотворця до прийняття у жовтні 2016 р. вищезгаданого Закону „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності”, яким, з-поміж іншого, унормовувалося зупинення й припинення членства у політичній партії членів партій, обраних на посади керівника та заступника керівника політичної партії).

Політичні трансформації зачепили одну із найстаріших партій України: Християнсько-демократичну партію України, що була зареєстрована у листопаді 1992 р. (№ 325, очільник – В. Журавський, у 2006–2015 – К. Полішук). Ретроспективний огляд ідей, заяв, гасел, з якими за час свого існування виступала партія, показує, що спочатку партія проголошувала „найголовнішим обов’язком України та інших держав” безкомпромісну боротьбу проти ідеології та практики більшовизму у будь-яких їх видах і проявах, оскільки вона деформувала „свідомість мільйонів людей” та вразила людські душі бацилами тоталітарного мислення, бездуховності, ворожнечі і люмпенізації” [40], і заявляла, що натомість „буде домагатися, щоб християнське світосприйняття справляло свій благодіючий вплив на усі сфери суспільного життя в Українській державі”, відставки уряду

В. Фокіна, проведення реформ [40]. Серед акцентів зовнішньополітичних орієнтирів для держави ХДПУ вважала одним із домінантних вихід з СНД та розвиток відносин України з НАТО. Наприкінці 1993 лідер партії заявляв: „ХДПУ – перша українська партія, яка відчинила двері НАТО і поставила питання про вступ до цієї організації. Зараз потреба в цьому зросла, стала ще більш нагальною. Ми розглядаємо НАТО як гарант нашої національної безпеки” [40].

Участь у парламентських виборах для партії за період її існування не була успішною: у 1998 р. її представники здобули лише три мандати. Під час виборів до Верховної Ради України 2002 р. ХДПУ заявляла про підтримку Виборчого блоку політичних партій „За Єдину Україну!” [41]. Взявши участь у парламентських виборах 2006 р. у складі Блоку народно-демократичних партій (Народно-демократична партія, Християнсько-демократична партія України, Християнсько-ліберальна партія України, Демократична партія України), партія не досягла успіху: блоку надали підтримку 0,49% виборців [42].

Цілковито перебуваючи у провладному руслі, у 1999 р. ХДПУ підтримувала на чергових президентських виборах Л. Кучму, проголосивши, що „Президентом України має бути людина, яка гарантуватиме продовження розпочатого курсу соціально-ринкових змін”. У 2004 р. ХДПУ підтримала на посаду Президента кандидатуру В. Януковича, вважаючи, що саме така підтримка забезпечить „нову філософію взаємовідносин в суспільстві, не протистояння, а довіри” [40].

Утім, як зазначалося вище, з липня 2015 р. ХДПУ почала функціонувати з назвою Всеукраїнське об’єднання „ЧЕРКАЩАНИ”, а її очільником – „Секретарем Політичної Ради Партії” – став А. Семинога.

Своєю назвою партія засвідчила функціонування (усупереч законодавству) в державі регіональних політичних сил. До такого висновку підводить низка фактів: по-перше, в

рядах політичної сили об'єдналися колишній регіонал В. Беззубенко, екс-член ВО „Батьківщина” С. Трофімова, колишній член Партії вільних демократів Н. Казарян, а крім них – „багато... успішних людей, які чогось досягли в області та, в більшості, раніше політикою не займалися. Це найбільші роботодавці області...аграрії Душейко, Васецький” (директор ЗАТ „НВФ „Урожай” – М. К.), це – спроба „об'єднати грошовитих черкащан без оглядки на Київ”; по-друге, як заявляв міський голова Черкас С. Одарич, оцінюючи появу ВО „ЧЕРКАЩАНИ”, „наше законодавство породжує створення неправильних партій, якою вважаю і партію „ЧЕРКАЩАНИ”. Це місцева партія”, це спроба „місцевих еліт виконати вимоги закону і боротися за вплив на місцеве самоврядування. Ці люди не хочуть бути залежними від партійного боса в Києві” [43].

Прагнучи об'єднатися, черкащани наголошували, що до регіонального об'єднання увійшли „люди, які... були на Майдані і були зражені тими чи іншими партіями”, люди, яким набридло входити до „розкручених партій, які у всіх на слуху і які „на плаву” за будь-якої влади”, адже до їхніх „списків заходять фінансово сильні люди” і „такі партії мало що зробили для якісних змін в Україні”. Крім того, звучали закиди на адресу центральної влади в Києві, яка „до нас часто не дослухається”, а „економічні, і духовно-культурні проблеми вирішують насамперед люди, які живуть тут, а не центральна влада” [43]. Тобто розчарування у функціонуючих партіях та в центральній владі – одна із причин створення регіональних політичних сил.

Є ще й інший момент, який звертає на себе увагу. Станом на 18 січня 2017 р. в країні функціонувала 71 партія із 118 зареєстрованих Мін'юстом України у минулому столітті (у період 1990–2000 рр.). З цієї 71 політичної сили 38 партій до 2014 р. ніколи не перейменовувалися. Найстарішою автентичною самій собі якраз і була Християнсько-

демократична партія України, врешті-решт, перейменована 2015 р. Крім неї, на рік раніше (у 2014 р.), свою назву змінили ще дві політичні сили. Перша – Українська національна асамблея (zareєстрована у 1997 р., № 923; очільниками в різні роки були: О. Вітович, А. Шкіль, М. Карпюк, Ю. Шухевич) стала називатися Політична партія „ПРАВІЙ СЕКТОР”, а її очільником став Д. Ярош, згодом – А. Тарасенко. Друга – Всеукраїнське політичне об’єднання „Єдина Родина” (zareєстрована у 1999 р., № 1169; очільник О. Ржавський) була перейменована на ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ ОБ’ЄДНАННЯ „Україна – ЄДИНА КРАЇНА”. Партію очолив М. Музика (учасник російсько-української війни на Сході України).

Якщо перша з цих двох партій еволюціонувала, є підстави твердити, в межах націоналістичної ідеології, то друга, будучи „власною партією О. Ржавського” та постійним сателітом влади (про що дозволяють твердити факти: формування у 2002 р. на парламентських виборах технічного блоку-клону „За Ющенко!”, який так і не був zareєстрований ЦВК, та подальші невдалі спроби потрапити до парламенту; зрештою – невдала спроба самоліквідації і наступна підтримка на президентських виборах 2010 р. кандидатури В. Януковича /див. про це детальніше: [44] /), не знайшла підстав для свого подальшого існування.

Серед партій, створених у ХХ столітті, п’ять були перейменовані (впродовж досліджуваного періоду) вчоргове. Зокрема, таке мало дієве утворення, як Політична партія „Селянська Україна” (що стало нащадком одного із невдалих комуністичних проєктів – zareєстрованої 1999 р. Комуністичної партії (трудящих), № 1115; перший очільник – Г. Куш, згодом – М. Притула, Л. Козловська), у 2014 р., за даними Мін’юсту України, була перейменована і стала називатися Політична партія „ДОВІРЯЙ ДІЛАМ”. Її очолив О. Бриндак, який і повів партію на місцеві вибори 2015 р.

(згідно з рішеннями XIV з'їзду партії від 8 вересня 2015 р.), внаслідок яких 57 представників партії були обраними до місцевих владних структур.

У тому ж 2014 р. Політична партія „Народна самооборона” (zareєстрована 1999 р. як Політична партія „Україна, вперед!”), № 1174; перший очільник – В. Мусіяка, згодом в. о. лідера були В. Чемерис, В. Сівкович, далі – знову В. Мусіяка, О. Новіков) почала функціонувати під назвою Політична партія „ТРЕТЯ УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКА”. Її очільником став Р. Безсмертний. За весь період свого функціонування домінантною особливістю партії вважалася та, що політична сила була продуктом „людей влади” – народних депутатів (лідерство В. Чемериса – лише короткий епізод в її біографії). Партія була ситуативним притулком для осіб, які прагнули влади. Про це по-своєму говорить і той факт, що на початку 2017 р. на сайті Мін'юсту України вже були відсутні відомості у графі даних про керівника політичної сили. Р. Безсмертний (за даними „Єдиного реєстру...” станом на осінь 2017 р.) вже став членом політради, президії, керівником центрального апарату Аграрної партії України (№ 136-п.п.).

У 2015 р. Політична партія Українська платформа „СОБОР”, що претендує на звання першої зареєстрованої української політичної партії і, відповідно, найстарішої, оскільки постала внаслідок перейменувань Української Республіканської партії, створеної багаторічним в'язнем советських таборів Л. Лук'яненком (zareєстрована у 1990 р., №4) та функціонувала в час „після Лук'яненка” згідно зі задумами „комсомольського ватажка” А. Матвієнка, була перейменована вчетверте і стала називатися Республіканська платформа, очільником якої став О. Смуk (помічник народного депутата Верховної Ради України VI скликання А. Матвієнка).

У 2015 р. Політична партія Ліберальна Україна (перша назва – Ліберальна партія України /оновлена/, зареєстрована

1999 р., № 1176; очільники – П. В'ялов, М. Михальченко, повторно П. В'ялов) була перейменована на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ НОВИЙ ЧАС. Віхами в історії партії була участь у Блоці політичних партій „Наш вибір – Леонід Кучма!” (1999), невдала участь у виборах до Верховної Ради України IV та V скликань та спроба саморозпуску наприкінці 2006 р., подальша бездіяльність і, врешті-решт, перейменування і новий лідер, яким став Є. Майданюк.

„Старою” партією (zareєстрованою наприкінці 1990-х років, лідерами якої у різний час були такі особи, як В. Головка та С. Гавриш), у травні 2014 р., як повідомили засоби масової інформації, заволодів В. Рабінович: 12-й з’їзд Політичної партії „Всеукраїнське об’єднання „Центр” (№ 1276, перша назва – Всеукраїнське об’єднання „Центр”) обрав його партійним лідером [45]. Утім, за даними сайта Мін’юсту України, до кінця 2014 р. партію і далі очолював В. Головка, а на 1 січня 2015 р. вона взагалі не мала очільника, у квітні 2015 р. (згідно з даними згаданого сайта) очільником партії став М. Примак. У липні 2016 р., за повідомленнями ЗМІ, партія (вдруге за період свого функціонування) змінила назву на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА ЖИТТЯ”. Утім, сайт Мін’юсту 18 січня 2017 р. повідомляв, що з партією і її керівником М. Примаком не відбулося жодних змін. Лише навесні у „Єдиному реєстрі...” були відображені зміни: ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА ЖИТТЯ” на чолі із В. Рабіновичем.

Особливістю історії цієї політичної сили, що розпочалася наприкінці 1990-х, було те, що з початку своєї діяльності вона тяжіла до „розкольницьких” („опозиційних”) сил. Так, у 2002 р. Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „Центр” брала участь у парламентських виборах разом із таким „технічним продуктом часів Кучми”, як Народний Рух України за єдність, створивши Виборчий блок політичних партій „Народний Рух України”, який за результатами голосування здобув 0,16% голосів виборців. У виборах до

парламенту у 2006 р. партія разом із такими політичними силами-сателітами режиму Л. Кучми, як „Жінки за майбутнє” Всеукраїнське політичне об’єднання (лідер – В. Довженко), Республіканською партією України (на чолі з Ю. Бойком) та Соціал-демократичною партією України (об’єднаною) (лідер – В. Медведчук), брала участь у складі блоку за назвою „Опозиційний блок НЕ ТАК!” на чолі з Л. Кравчуком (блок підтримали 1,01% виборців). Об’єднавшись із Партією „Союз”, Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „Центр” на позачергових виборах до Верховної Ради України у 2007 утворила Виборчий блок політичних партій „КУЧМА” (Конституція – Україна – Честь – Мир – Антифашизм), який здобув 0,10 % голосів виборців.

„Стара” партія привернула увагу й прибічників П. Порошенка. Нею стала Політична партія „Національний Альянс свободи та Українського Патріотизму „НАСТУП” (№ 1418), яка була зареєстрована у травні 2000 р. зі штаб-квартирою у Донецьку як Всеукраїнська партія Миру і Єдності (ВПМЄ). Очолювала ВПМЄ Л. Яновська. ВПМЄ у 2013 р. була перейменована і стала називатися Політична партія „Національний Альянс свободи та Українського Патріотизму „НАСТУП”, співголовами якої стали три особи – М. Іваненко, Р. Секела та Ю. Хорліков. Утім, восени 2014 р., за даними сайту Мінюсту України, партія вдруге змінила назву і керівництво і стала називатися ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”, а її лідером став Ю. Луценко. На початку 2015 р. (за даними того самого сайту) назва партія учергове зазнає змін: вона стала іменуватися ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”. На момент виборів 2015 р. партія мала нового лідера, яким обрали В. Кличка. Партія стала стартовим майданчиком для кар’єрного зростання „друзів Президента”.

2. *Перейменування партій, створених з початку XXI століття до 2014 р.* Серед партій, перейменованих у період

2014–2017 рр., були, найперше, ті, яким, попри функціонування впродовж 17 років так і не вдалося інституціоналізуватися: політичні сили залишалися маловідомими виборцям, їхня діяльність була майже непомітною для виборця, слабо впливала на події у державі. Зокрема, восени 2014 р. було проголошено про створення партії „Опозиційний блок”, до якої, за повідомленням Інтернет-ресурсів [46], нібито влилися шість політичних сил – „ПАРТІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ” (№ 163-п.п.; зареєстрована у 2008 р. як Прогресивно-Демократична Партія України, лідер О. Єжов) на чолі з Ю. Мірошніченком, Політична партія „НОВА ПОЛІТИКА” (№ 1573) на чолі із В. Семиноженком, Партія державного нейтралітету (№ 101-п.п.; згодом ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДЯНИН”; нині – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОСНОВА”), очільником якої був А. Плакида, Партія Наталії Королевської „Україна – Вперед!” (№ 1102), Політична партія „Трудова Україна” (№ 1457) на чолі із В. Сопельником, як і, власне, Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „Центр”. Впадає в очі те, що лідерами деяких з названих партій стали колишні члени ПАРТІЇ РЕГІОНІВ та партій-сателітів. Тобто, колишні „регіонали”, пришвидшуючи впродовж 2014 – 2017 рр. деградацію ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, як своєрідні метастази проникали в інші партії і брали їх під свій контроль. Але, що показово: захопивши партії, низка новоспечених партійних лідерів ішла на позачергові парламентські вибори 2014 р. безпартійними, про що однозначно свідчив сайт Центральної виборчої комісії, де, приміром, Н. Королевська, Ю. Мірошніченко, В. Рабінович ішли на вибори за списками Політичної партії „Опозиційний блок” саме як безпартійні [47]. В. Семиноженко болотувався від власної партії.

Політична партія „Опозиційний блок”, яку на вибори вів Ю. Бойко (зайняв місце №1 у партійному списку), виникла не на порожньому місці, а внаслідок перейменування по-

літичної сили, час формування розпочалося у травні 2008 р., коли виникла партія „Троєщина”, яка була зареєстрована у квітні 2010 р. за назвою Політична партія „Закон і порядок” (№ 181-п.п.), чийм очільником став А. Капшук (керуючий партнер Адвокатського об’єднання „Сила Закону” [48]) і який очолював партію, за даними Мін’юсту, мінімум до початку вересня 2014 р., а за даними сайта ЦВК уже на 4 квітня 2014 р. лідером партії була С. Харчук [49]. Тобто дані сайтів двох державних установ дисонували. Утім, наприкінці вересня 2014 р. Мін’юст усе ж зазначив С. Харчук лідеркою Політичної партії „Опозиційний блок” (хоча ЗМІ часто називали лідером партії Ю. Бойка). С. Харчук очолювала партію щонайменше до липня 2016 р. Станом на 18 січня 2017 р. в оприлюднених Мін’юстом України відомостях „щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 18 січня 2017 року” співголовами партії значилися Ю. Бойко і Б. Колесников.

У 2016 р. зникла з „партійної мапи” Політична партія „Самопоміч” (зареєстрована у грудні 2012 р., №214, очільник С. Кударенко*, м. Київ), замість неї постала Політична партія „УКРАЇНА ПОНАД УСЕ” на чолі з А. Ілленком (м. Київ). Політична партія „Самопоміч” до осені 2015 р. була малодіяльною. Утім, восени (напередодні місцевих виборів 2015 р.) з’явилася заява Політичної партії „Об’єднання „САМОПОМІЧ” (зареєстрована у грудні 2012 р., №215-п.п., очільник – А. Садовий, м. Львів), в якій констатувалося, що „ЦВК зареєструвала для участі у місцевих виборах клона „Самопоміч””, тобто партію, яку „створили одразу, як тільки ми оголосили про такий намір у жовтні 2012 року. Досі вона була бездіяльна. Нарешті її вирішили використати на виборах” [50]. У „Об’єднанні „САМОПОМІЧ” припускали, що за

* Степан Кударенко з березня 2014 р. був віце-президентом холдингу „Київміськбуд”.

фейковою політичною силою, за партією-клоном, стоять політики з ВО „Свобода” – народні депутати А. Ілленко та Ю. Левченко. Як було насправді – питання відкрите, але після перейменування партії-клона можна припустити, що вона вичерпала свої функції, досягла цілей, заради яких створювалася.

Показово, що назва партії змінювалася тимчасово, приміром, під позачергові парламентські вибори 2014 р., як це було з Політичною партією „Громадянська позиція” на чолі з А. Гриценком (zareєстрована у березні 2005 р., №116-п.п. як Політична партія „Могутня Україна” на чолі з О. Чубатенком, у січні 2010 р. – перейменована на власне Політичну партію „Громадянська позиція”, очільником якої став генерал-лейтенант М. Нещадим, а в червні того самого року – А. Гриценко): партія стала іменною (див. про іменні партії нижче).

3. *Ребрендинг „молодих” партій (створених у 2014–2017 рр.)*. Із 161 партії, що були створені і zareєстровані впродовж безпосередньо 2014 – 2017 рр. (і діяли на 1 січня 2018 р.), змінили свою назву 49 політичних сил (або 30,43%). Тобто, приблизно кожна 3,3 партія. Серед цих 49 партій є такі, які змінили назву двічі (40 політсил) і навіть тричі (8 партій).

Зокрема, тричі свою назву встигли змінити такі, zareєстровані впродовж 2014–2017 рр., політичні сили, як:

– Політична партія „Об’єднана Україна” (zareєстрована у 2014 р., № 233-п.п.), трансформувавшись спочатку в Політичну партію „ІНДУСТРІАЛЬНА ПАРТІЯ”, згодом стала називатися Політична партія „ПАРТІЯ МИРУ ТА РОЗВИТКУ”. Її очільник – С. Кузьонний (помічник народних депутатів від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України V /М. Разгоняєва/, VI /М. Чечетова/, VII /М. Чечетова/ скликань);

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ” (zareєстрована у 2016 р., № 352-п.п.) була перейменована у ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПОЛІТИЧНЕ ОБ’ЄДНАННЯ „ПАР-

ТІА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ””, а потім – у ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „НЕЗАЛЕЖНІСТЬ”. Її керівник – О. Дубенко. На жаль, інформації про партію – обмаль. Утім, складається враження, що це свого роду „міліцейська партія”. Про неї можна дізнатися на інтернет-сторінці громадської організації „ЄДИНИЙ ЩИТ”, очільником якої є генерал-майор міліції, глава ветеранської організації МВС у Херсонській області та водночас керівник Херсонської обласної організації політичної партії „Незалежність” і гострий критик представників сучасної української влади В. Літвін [51]. Наявні обмежені дані щодо керівника політичної сили О. Дубенка дозволяють припустити, що саме він – майор міліції, який у період 14 квітня 2010 р. – 9 вересня 2011 р. був заступником начальника УМВС України в Кіровоградській області і підлягав люстрації [52];

– Політична партія „Народна трибуна” після реєстрації у січні 2015 р. (№261-п.п.) на чолі з В. Гоцуляк швидко змінила свою назву на ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІА”, а потім – ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІА”;

– Політична партія „ПАРТІА ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ” (zareєстрована у 2015 р., № 263-п.п.) згодом стала іменуватися Політична партія „ПАРТІА ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ СЕРГІА КАПЛІНА”, нині – ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІА”. Показово, що першим її очільником став помічник народного депутата у Верховній Раді України VII та VIII скликань П. Фарило, а згодом сам С. Каплін;

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „ДРУЖБА” (zareєстрована у 2015 р., № 272-п.п.) стала називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „РОЗУМНА СИЛА УКРАЇНИ”, а в 2017 р. – ПОЛІТИЧНА ПАРТІА „ПОРЯДОК”. Юридична адреса партії – м. Лугини Житомирської області. Її очільниця С. Ільїна брала участь у перших виборах депутатів сільських, селищних, міських рад

об'єднаних територіальних громад і відповідних сільських, селищних, міських голів 29 жовтня 2017 р.;

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СПРАВЕДЛИВІСТЬ ДЛЯ ВСІХ” (zareєстрована у грудні 2014 р., № 260-п.п.) трансформувалася у ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „РІДНА КРАЇНА”, а у 2017 р. – у ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „АГРАРНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ ОБ'ЄДНАНА” (очільник Є. Моршинін, м. Дніпропетровськ);

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ „ЧЕСНІ СПРАВИ” (zareєстрована у грудні 2015 р., № 339-п.п.) недовго функціонувала як ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАТРІОТ УКРАЇНИ”, оскільки у 2017 р. стала називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАЦІОНАЛЬНИЙ КОРПУС” (очільник А. Білецький, м. Київ);

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАРОДНА ІНІЦІАТИВА” (zareєстрована у березні 2015 р., № 277-п.п.) була перейменована на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПРОГРЕС”, а згодом – на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА „СПРАВЕДЛИВІСТЬ”.

Рекорд же з перейменування – 4 рази – встановило утворення, zareєстроване у січні 2016 р. як ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СВОЇ” (№ 342-п.п.), яке невдовзі стало називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ „СВОЇ”, згодом – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПРАВДА І СПРАВЕДЛИВІСТЬ” і, нарешті, партія стала „своєю” для экс-очільника Соціалістичної партії України О. Мороза, що й відобразилося в її новій назві: ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА „ЗА ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”. (При цьому варто нагадати, що новим власником „колишньої партії Мороза” – СПУ – став І. Кива).

Численні перейменування дозволяють твердити, найперше, про те, що сьогодні не варто шукати в назвах політичних сил ідеології чи „високих ідей”: спочатку є назва „для

продажу”, потім назва – „на потребу дня”, яка дозволяє говорити про:

– бажання котрогось із депутатів мати власну партію як іміджеву річ, часто – для створення в суспільства ілюзії щодо власної політичної ваги, значущості і, безумовно, як ресурс для участі в будь-яких наступних виборах. Так, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НАСТУП „НАЦІОНАЛЬНИЙ АЛЬЯНС СВОБОДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТИЗМУ” (ПП „НАСТУП”) (zareestrovana y lyutomu 2016 r., № 368-п.п.) y 2017 r. дістала назву ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА НАДІЇ САВЧЕНКО”. Політична партія „Іноваційна Україна” (zareestrovana y lipni 2014 r., № 235-п.п.) обернулася на політсилу з назвою Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”;

– заявку політика, що за якихось обставин „випав” з вищих ешелонів влади, на повернення у владу. Про це, наприклад, дозволяють говорити перетворення згаданої ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „НАРОДНА ІНІЦІАТИВА” у ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ПРОГРЕС”, а згодом – на ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА „СПРАВЕДЛИВІСТЬ”. Як і перейменування ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ” (zareestrovana y berezni 2015 r., № 290-п.п.) на ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ МИКОЛИ ТОМЕНКА „РІДНА КРАЇНА”;

– появу нових персон, які або самі прагнуть стати політиками заради реалізації власних інтересів (часто – бізнесових), або намагаються прийти у владу для виконання замовлень (політичних, економічних) тих, хто забезпечив „здобуття партії”, про що дозволяє твердити, приміром, коротенька історія низки інших партій: Політичної партії „Оберіг” (zareestrovana y lyutomu 2014 r., № 222-п.п. на чолі з І. Зінченко), що за кілька місяців змінила назву на „Політична партія „Національна демократична партія України”;

а її очільником став О. Паньков (у 2014 р. балотувався до Верховної Ради України VIII скликання, у наступному – до Київської міської ради; Політичної партії „Козацька Рада” (zareєстрована у липні 2014 р., № 238-п.п.), що була перейменована на Політичну партію „РУХ ЗА РЕФОРМИ” на чолі з новим лідером О. Думчевим (у 2014 р. також балотувався до Верховної Ради України VIII скликання, у наступному – до Київської міської ради та на міського голову Києва); ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД” (zareєстрована у березні 2015 р., № 291-п.п.), перейменованої на ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ”, співголовами якої разом із А. Шиньковичем стали відомі О. і Г. Гереги (місце реєстрації – м. Хмельницький);

– назву, як своєрідний символ прихильності до певних сил і персон, як демонстрацію ставлення до чинної влади. Промовистий приклад – не тільки випадок появи вищезгаданої Політичної партії „Опозиційний блок”, але й сили, що постала з назвою ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПАРТІЯ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ” (zareєстрована у січні 2015 р., № 264-п.п.), а згодом була перейменована на Політичну партію „РУХ НОВИХ СИЛ МИХАЙЛА СААКАШВІЛІ” на чолі з народним депутатом Ю. Дерев’янком;

– про чергову появу технічної партії, тобто партії як маніпулятивного інструменту (свідомістю електорату), інструменту боротьби з опонентом заради недопущення його до влади. Один із найяскравіших прикладів – створена у січні 2016 р. ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРУЗИНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (№ 357-п.п.), яка швидко була перейменована на ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „БЛОК МІХЕІЛА СААКАШВІЛІ” заради дублювання у назві прізвища „Саакашвілі” і фактичного відтягування на себе дезорієнтованих симпатиків Політичної партії „РУХ НОВИХ СИЛ МИХАЙЛА СААКАШВІЛІ” на чолі з Ю. Дерев’янком;

– про намагання політиків-бізнесменів так чи інакше зміцнити свої позиції не лише у певному регіоні, але й

продемонструвати Києву свою силу (у т. ч. шантажистський потенціал), про що свідчить поява „регіональних” партій. Так, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ЄДНОСТІ””, що була зареєстрована наприкінці березня 2015 р. (№ 294-п.п.), дістала назву ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ХЕРСОНЦІ”, а Політична партія „За Європейську Україну” (зареєстрована в середині вересня 2015 р., № 321-п.п.) змінила назву на Політична партія „Патріоти Волині” (при цьому, правда, розмістивши свою штаб-квартиру, як свідчив на початку 2018 р. „Єдиний реєстр громадських формувань”, чомусь у м. Бучі Київської області);

– про актуалізацію політиками „національної карти”. Свідчення цього – перетворення Політичної партії „Солідарність” (зареєстрована у жовтні 2014 р., № 252-п.п.) у Політичну партію „Партія поляків України”, а також створення в Одесі політичної сили з назвою ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЦИГАНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (зареєстрована у січні 2016 р., №356-п.п.);

– про чергові спроби „загравання з релігією”, про що, зокрема, свідчить найновіший приклад – перейменування в середині лютого 2018 р. (як засвідчив „Єдиний реєстр громадських формувань”) ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „БЛОК МІСЦЕВИХ ГРОМАД” (на чолі з Ю. Подолюх) на ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ХРИСТІЯНСЬКІ СОЦІАЛІСТИ” з новим очільником – А. Мартіном, яку, втім, экс-регіонал М. Добкін презентував як „свою” (див. про це: [53]).

„ЛЮДИНА, ЩО ГРАЄТЬСЯ”: ВЛАСНІ/ПРИВЛАСНЕНІ, ІМЕННІ, „ВИКОРИСТАНІ” ПАРТІЇ

Політики торгують, маніпулюють, корумпують. Політична гра – поняття ємке, має безліч проявів та функцій. Іноді ця гра виявляє несподівані грані та переконливо недемократичний смисл. Так, у „Єдиному реєстрі громадських формувань”, наприклад, на початку 2018 р. вказувалося, що лідером Слов’янської партії є померлий кілька років тому О. Базилук (1942–2012); а Партією „Союз” все ще керує покійний Л. Миримський (1960–2017). В інших випадках маємо справу хоч із живими лідерами, але їхня діяльність також засвідчує недемократичне буття політсил: ці лідери виступають фактично власниками партій.

1. Власні/привласнені партії. Про це дозволяють твердити факти. Так, якщо проаналізуємо особливості керівництва політсилами, що були створені і функціонують зі зламу ХХ – початку ХХІ століть до сьогодення і які при цьому, як правило, не були перейменовані, то можемо констатувати таке:

– є партії, в яких лідер не змінювався ніколи. До таких партій належать, передовсім, так звані партії *комуністичного, соціалістичного, соціал-демократичного спрямування*. Тож, КПУ діє на чолі із П. Симоненком із жовтня 1993 р., Прогресивну соціалістичну партію з липня 1996 р. очолює Н. Вітренко, Ю. Буздуган з березня 1993 р. є очільником Соціал-демократичної партії України. Крім того – *політико-релігійні утворення та низка партій російського націоналізму в Україні*. Так, незмінним – з 1997 р. – керманічем Республіканської Християнської партії є М. Поровський, а Української політичної партії „Християнський рух” – Т. Звягінцева (з 2000 р.); з червня 1999 р., тобто з моменту перейменування Партії „Русько-Український Союз” на ПАРТІЮ „РУСЬ”, останню незмінно очолює Д. Шевчук; незмінним керівником

(з 2000 р.) „Народної партії вкладників та соціального захисту” є антиєвропеєць і мультимільйонер В. Кривобоков* [54].

Серед партій з незмінним лідерством є політсили, які виникли свого часу як *інструменти політичних технологій* перед черговими парламентськими виборами. Серед них, наприклад, Народний Рух України за єдність, що постав 2000 р. на чолі із трьома співголовами, один з яких – Б. Бойко – до сьогодні значиться у документах Мін’юсту України очільником політичної сили.

Є партії, які *іменують себе демократичними*, але їх примітна риса – також незмінний лідер, як, наприклад, у Партії „Національно-демократичне об’єднання „Україна”, яку очолює Г. Кузьмич (з 2000 р.). Інша категорія партій – ті *політичні сили, назви яких наголошують патріотичну орієнтованість партії*. При цьому вірність ідеї та якість патріотизму чомусь контролює також незмінний лідер: у Патріотичній партії України – М. Габер (з 1998 р.). Зеленою екологічною партією України „Райдуга” з 2001 р. незмінно керує М. Гуцол, а „Жінки за майбутнє” Всеукраїнське політичне об’єднання з березня 2001 р. очолює В. Довженко. У низки інших політичних сил, зареєстрованих у тому самому – 2001 р. – чи в наступний час, також слабка перспектива щодо зміни очільників, зокрема, таких, як С. Ківалов, В. Мартирисян, В. Чорний, Д. Корчинський, І. Гекко (І. Беркут), М. Катеринчук та ін. Непублічне внутрішньопартійне життя політичних утворень, якими керують вказані

* У листопаді 2011 р. на офіційному сайті В. Кривобокова було розміщено матеріал, в якому власник сайту звернувся до П. Порошенка, А. Яценюка, А. Шкіля, О. Тягнибока, В. Яворівського з такими словами: „Я, Владислав Кривобоков, громадянин України, находясь в здравом уме и трезвом рассудке, готов заключить с каждым из указанных господ, а также с другими пожелавшими следующее соглашение: в случае вступления Украины в Евросоюз я готов лишиться себя жизни любым угодным для вас способом. Лично я предпочитаю пулю – при условии, что вы совершите аналогичный поступок, когда Украина вступит в Евразийский Союз. Много пафоса для нашего скользкого времени? Для меня, нет!” (цит. за: [54]).

особи, не сприяє виявленню підстав недемократичного лідерства, але схиляє до думки про те, що, хто фінансово утримує партію, той нею й керує;

– функціонує, хоч і не нескінченне (як у випадках, описаних вище) партійне лідерство, але все ж досить тривале у часі. Його демонструють так звані „спритні друзі” – особи, які були обрані очільниками партій, коли перший глава (фундатор) партії переобирався. Так, мало хто пам’ятає, наприклад, ім’я засновника Всеукраїнського об’єднання „Батьківщина” В. Драченка: очоливши та зареєструвавши партію у вересні 1999 р., у грудні він поступився місцем Ю. Тимошенко, яка з того часу і є незмінним керівником ВО „Батьківщина”. Тож у свідомості електорату існує чітка прив’язка: ВО „Батьківщина” – це Ю. Тимошенко. Є й інші приклади „стабільних друзів”. Зокрема, таким є П. Лазаренко, який став очільником Політичної партії Всеукраїнське об’єднання „Громада”, замінивши у вересні 1997 р. О. Турчинова; Ю. Кармазін у 1999 р. очолив Партію захисників Вітчизни (після В. Коломійцева); Ю. Збітнев наприкінці 2002 р. очолив Всеукраїнську партію „Нова сила” (після М. Кушнірова), В. Гошовський восени 2005 р. – Партію „Соціалістична Україна” (після В. Близнюка);

– є політики, яким з тих чи інших причин хоч і не вдалося стати ані „вічними першими і єдиними”, ані „другими, що увіковічилися”, але вони спромоглися „вихопити” партію в якийсь момент її функціонування і вже не випустити зі своїх рук. Прикладів немало: з квітня 1996 р. Українську Національну Консервативну партію очолює О. Соскін; з 2004 р. фактичними власниками партій стали такі персони, як В. Литвин (Народна Партія), О. Тягнибок (Всеукраїнське об’єднання „Свобода”), Л. Черновецький (Християнсько-Ліберальна партія України) та інші.

Вищевикладене підводить до висновку: дедемократизація внутрішньопартійного політичного життя посилюється.

2. *Іменні партії*. Мати власну/привласнену партію виявляється мало: у 2010 р. у політичну гру вступили *іменні партії*, жодна з яких не була, власне, іменною в момент реєстрації в Мін'юсті України. Усі так звані іменні партії – наслідок перейменування.

Вперше ім'я політика з'явилося у назві української партії після того, як Україна пережила „помаранчеву революцію”, Президентом країни став не В. Янукович (якого поспішив тричі привітати з обранням президент сусідньої держави В. Путін), а В. Ющенко, і українці готувалися до чергових парламентських виборів 2006 р.: восени 2005 р. Політична партія „Слов'янський народно-патріотичний союз” (zareєстрована у червні 2003 р., №8-п.п., голова політради партії – П. Толочко, співголови – О. Ременюк і С. Сафронов) була перейменована на Політична партія України „Партія політики ПУТІНА”, одним із новообраних співголів політсили залишився О. Ременюк, а С. Сафронов поступився місцем співголови О. Гичку. Ця партія, цей „уклін Путіну”, дає підстави говорити, що творців політсили надихнули ззовні, що партія постала не без зовнішнього поштовху. (Вчергове партія була перейменована у грудні 2008 р. на Політична партія України „РУСЬ ЄДИНА”. Співголовами партії донині залишаються О. Ременюк і О. Гичко).

Традицію ж давати партії своє ім'я у 2010 р. започаткував В. Кличко: з'їзд Політичної партії „Нова країна” (zareєстрована у березні 2005 р., №112-п.п.; попередня назва – Політична партія „Європейська столиця”) ухвалив рішення про перейменування партії на Політична партія „УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка”. У наступні роки цей своєрідний досвід В. Кличка почали переймати інші політики. Так, аналогічним чином спочатку вчинив О. Ляшко: улітку 2011 р., згідно з рішеннями позачергового з'їзду Політичної партії „Українська Радикально-Демократична Партія” (zareєстрована у вересні

2010 р., №189-п.п.) політичну силу було перейменовано на Радикальна Партія Олега Ляшка. Наступною стала Н. Королевська, яка, очоливши у грудні 2011 р. Українську соціал-демократичну партію (zareєстрована у грудні 1998 р., №1102), швидко вдалася до її перейменування. Тож навесні 2012 р. в країні почала функціонувати Партія Наталії Королевської „Україна – Вперед!”.

Ці перейменування засвідчили специфіку часу:

– прихід у політику (й до влади) нового покоління амбітних персон;

– посилення процесу персоніфікації політики, що по-своєму свідчить про низьку якість останньої в державі;

– наростання популізму в політиці;

– деградацію інтересу до ідеологій (з боку й українського суспільства, і самих політиків);

– безвідповідальність політиків і суспільства, що толерує позаправові політичні практики, готове бути корумпованим, більша частина якого не вбачає своєї відповідальності за стан політичних процесів у державі.

Іменна партія – тимчасове явище, що постає непрозорим чи частково прозорим способом, оскільки Мін’юст дає згоду на перейменування zareєстрованої партії. Але важко уявити, щоб члени осередків тієї чи іншої політичної сили, що мають бути розосереджені (згідно із законом) по двох третинах районів двох третин регіонів України, раптом захотіли мати „персонального політичного господаря”, щоб його програма (як правило, – наскрізь просякнута популізмом) виявилася для них найпривабливішою „стратегією” розвитку держави.

У 2014 р., коли одні жертвували життям на революційних барикадах, другі невдовзі ставали жертвами російської агресії, – треті здійняли хвилю нових перейменувань політичних сил і, як наслідок, докладали зусиль до постання нових персоніфікованих партій. Цими „третіми” у 2014 р. стали А. Гриценко, С. Ківалов, П. Порошенко, С. Тігіпко.

У 2015 р. явище, з одного боку, розросталося у кількісному сенсі: до семи названих осіб додалися ще п'ятеро – С. Каплін, В. Миколаєнко, С. Сенюта, О. Фельдман і Г. Чекіта, які до назви низки чинних партій внесли, сказати б, персональний ефект. З іншого боку, у 2015 р. явище зазнало і якісних змін, оскільки зусиллями політичної „людини, що грається” постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА”, в якій, як свідчить „Єдиний реєстр громадських формувань”, керівництво представлено трьома Вейдерами. Зокрема, графа реєстру, що містить відомості про склад керівних органів партії, констатує: „Вейдер Дарт Вікторович, посада в політичній партії: Голова Партії, член Вищої ради Партії, член Президії Вищої ради Партії. Вейдер Дарт Олегович, посада в політичній партії: Перший заступник Голови Партії, член Вищої ради Партії. Вейдер Дарт Леонідович, посада в політичній партії: Заступник Голови Партії, член Вищої ради Партії”, хоча, взявши до уваги „Відомості...18 січня 2017 р.” від Мін'юсту України, то „Дарта Вікторовича” можемо ідентифікувати, як Скрипця Володимира Вікторовича, у власності якого, як зазначалося вище, дві партії).

Цей „випадок Вейдера” підводить не тільки до думки про дедалі яскравішу *клановість політики*, про *узурпацію влади в партії* специфічним кланом Дартів Вейдерів: привертає увагу й момент *певної анонімності політсили* та його керівництва, яке, можливо, й ідентифікується певним вузьким колом осіб чи певною таргет групою (пригадаймо, що політсила Вейдерів – це перейменована ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СТУДЕНТСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ”), але не українським виборцем. Крім того, гра, розпочата Вейдерами, підштовхує до формулювання цілої низки запитань: *яка анонімна сила створює „блок” (замість власне „партії”)? Яка група інтересів і з якою метою „грається” зі студентами/молоддю? Хто утримує дві політсили? Чи дозволя-*

тиме держава в подальшому бути одній особі керівником не однієї-двох політсил, а, приміром, трьох-чотирьох чи більшої кількості? Інформація якого з державних ресурсів щодо згаданих двох партій є фальшивою: „Єдиного реєстру громадських формувань” чи „Відомостей...”, що пропонує нам Департамент державної реєстрації та нотаріату Мін’юсту України? Останнє питання постає у зв’язку з різночитаннями на цих ресурсах не тільки щодо керівництва двох політсил (Політичної партії „Молодь до ВЛАДИ” і ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА”), але й щодо їхнього місцезнаходження, адже, згідно з першим ресурсом, місцезнаходження Політичної партії „Молодь до ВЛАДИ” – м. Київ, вул. Веденська, а як констатує другий ресурс, – вул. Жилинська. Відповідно, місцезнаходження другої політсили теж варіюється – на першому ресурсі місцезнаходженням партії вказується м. Київ, вул. Героїв Дніпра, на другому – Київська область, Києво-Святошинський район, м. Вишневе, вул. Святошинська.

Інша політична сила, що постала в 2015 р. з іменним окрасом, – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!), мала свої особливості:

– функціонувала трохи більше ніж півтора роки: з 9 вересня 2015 р. до 13 квітня 2017 р.;

– за час існування пережила процес перейменування на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОПОЗИЦІЙНИЙ СОЮЗ” і, відповідно, змінила керівника – М. Александрова на В. Уса (попри те, що місце реєстрації залишалося незмінним – Сумська обл., Великописарівський р-н, с. Добрянське);

– харківський бізнесмен М. Александров, за повідомленнями засобів масової інформації, не був прихильником чи прибічником Кернеса. При цьому і сам Кернес не мав жод-

ного відношення до партії і навіть говорив про використання його прізвища у назві політичної сили.

Вищевикладене дає підстави твердити, що так звана іменна партія стала інструментом боротьби політиків між собою (зокрема, у передвиборчий період). Тобто іменна партія стала виконувати ті самі деструктивні функції, як і партії з суголосними назвами (як, наприклад, вищезгадані Політична партія „Самопоміч”, №214-п.п., і Політична партія „Об’єднання „САМОПОМІЧ”, №215-п.п.). Коли в ній відпадала потреба – партію ліквідовували.

Після участі у 2014 р. у позачергових парламентських виборах А. Гриценко, залишаючись главою партії, все ж відмовився від іменного брэнда: Політична партія „Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)” стала називатися Політична партія „Громадянська позиція” (zareєстрована у 2005 р., №116-п.п.).

У 2016 р. імена політиків (із псевдо – „Вейдер”, С. Капліна, С. Ківалова, В. Кличка, Н. Королевської, О. Ляшка, В. Миколаєнка, П. Порошенка, С. Сенюти, С. Тігіпка, О. Фельдмана, Г. Чекіти) були закріплені у назвах 12 політичних сил, але згодом три політичні сили відмовилися від прізвища С. Капліна, С. Тігіпка та С. Сенюти і стали називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ” (лідер – С. Каплін), Партія „Сильна Україна” (очільниця С. Фабрикант), а замість ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ” постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ БЛОК” (глава – О. Мосюренко). Утім, кількість персоніфікованих партій збільшилася за рахунок появи політичної сили з назвою ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА „СПРАВЕДЛИВІСТЬ” (очільник В. Наливайченко) та ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ МИКОЛИ ТОМЕНКА

„РІДНА КРАЇНА”. Тож на 18 січня 2017 р. в Україні функціонувало 11 іменних партій.

Упродовж 2017 р. внаслідок перейменувань, про які згадувалося вище, у назвах 4 політичних сил були закріплені імена О. Мороза, М. Саакашвілі (двічі – у партії, очільником якої є, як згадувалося вище, Ю. Дерев’янку, та у фейковій А. Андрушкова), Н. Савченко.

Таким чином, упродовж 2014–2017 рр. до 3 іменних партій (В. Кличка, Н. Королевської та О. Ляшка), створених у попередній час, додалися ще 18 політсил, з яких 5 впродовж 2015–2017 рр. пережили чергове перейменування. Тож на кінець 2017 р. у країні функціонувало 16 персоніфікованих партій.

Підсумовуючи, можна сказати, що упродовж 2014–2017 рр. іменні політичні сили поставали як:

– результати втілення амбіцій нині чинних політиків (президентського чи парламентського рівня), про що, зокрема, свідчить своєю назвою низка таких партій, як ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”, Радикальна Партія Олега Ляшка, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА НАДІЇ САВЧЕНКО”, Політична партія „Блок Геннадія Чекіти „За справедливість”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ ДМИТРА ГОЛУБОВА”, Українська морська партія Сергія Ківалова, Партія Наталії Королевської „Україна – Вперед!”, Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”;

– інструмент для участі у виборах, що продемонструвала Політична партія „Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)”;

– віддзеркалення зміни політичної обстановки і, відповідно, перегрупування політичних сил, що призводить до виштовхування з політичного рингу одних політиків (як сталося із натхненниками ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ГРОМАДСЬКИЙ РУХ МИКОЛИ ТОМЕНКА „РІДНА КРАЇНА” чи ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ

ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА „СПРАВЕДЛИВІСТЬ”) і приходу інших (яскравий приклад – згадана Політична партія „УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка”);

– наслідок ситуації, коли час минув, а „старі парламентські рани – болять” (ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА „ЗА ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ””);

– свідчення появи нових ліній розламу на політичному полі (Політична партія „РУХ НОВИХ СИЛ МИХАЙЛА СААКАШВІЛІ”);

– інструменти боротьби на знищення, задля відтягування електоральних голосів, дискредитації політичних сил одна одною (ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!)” або ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК МІХЕІЛА СААКАШВІЛІ”);

– один з проявів емансипації регіональних сил і політиків (Політична партія „Блок Геннадія Чекіти „За справедливість”, м. Одеса*; ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ ДМИТРА ГОЛУБОВА”; ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЄНКО”, м. Херсон**, Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”, м. Харків);

– політична сила „про запас” – для певного випадку.

Про чинність цієї, останньої, ситуації – функціонування „бренду про запас” – говорить не тільки діяльність іменних партій низки „безпартійних” (!) депутатів. Так, як свідчить сайт Верховної Ради України, згаданий Г. Чекіта [55] чи Д. Голубов [56] – безпартійні. Як „безпартійні” Н. Королевська [57] чи О. Фельдман [58], згідно з даними того самого сайта.

* Чекіта Г. – народний депутат України (набуття повноважень – з 27 листопада 2014 р.). Обраний до Верховної Ради України у виборчому окрузі №134 (Одеська область). Суб’єкт висування – ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”.

** Миколаєнко В. – міський голова Херсона (з травня 2014 р.).

Неординарність ситуації поглиблюється, якщо ми звернемося до „Єдиного реєстру громадських формувань”, який доводить, що, приміром, у 2017 р. згадана Н. Королевська – співголова Центральної контрольно-ревізійної комісії в Політичній партії „Опозиційний блок”, а О. Фельдман – співголова Політичної партії „Наш край” (колишньої Політичної партії „Блокова партія” на чолі зі згаданою Є. Кобизевою). Варто додати, що не тільки парламентарі „сидять на двох стільцях”: нині міський голова Києва В. Кличко є очільником не своєї іменної партії, а ПАРТІЇ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”.

3. „*Використані партії*”. Серед партій в Україні є ті політичні сили, політична доля яких однозначно нещаслива. Це – „використані” (іноді – неодноразово) партії. До таких партій належать не лише, наприклад, найстаріша українська партія – Українська Республіканська партія, створена свого часу советським політв’язнем Л. Лук’яненком і зареєстрована у 1990 р., і яка у досліджуваний період (зокрема, у 2014 р.) вчетверте (за 25 років існування) була перейменована та дістала назву Республіканська платформа, як і не тільки зареєстрована у 1999 р. Г. Куцєм Комуністична партія трудящих, котра через кілька років свого існування була перейменована на Політична партія „Селянська Україна”, а у 2014 р. дістала третю назву – Політична партія „ДОВІРЯЙ ДІЛАМ”, але й вищезгадана ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА „ЗА ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”. Ця партія, як зазначалося, поставши у січні 2016 р., за приблизно півтора роки пережила 4 перейменування (використання). Партія О. Мороза – „партія чотирьох рук” – демонструє „прискорений прагматизм” політиків: партію здобувають для якихось сиюхвилинних цілей, а далі з нею обходяться за ситуацією. Таким чином, на тлі „власних/привласнених” партій функціонує „партія з рук – у руки”.

До категорії „використаних” відносимо, окрім Морозової, ще 48 партій, безпосередньо створених і невдовзі перейменованих у межах досліджуваного періоду – 2014–2017 рр. Крім того – партії, в які відомі політики легко увійшли, чи „придбали”, але, керуючись „прискореним прагматизмом”, – невдовзі легко покинули політсилу заради якихось інших „високих” цілей. Серед них, наприклад:

– Політична партія „ТРЕТЯ УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКА”, очільником якої у 2014 р. став Р. Безсмертний. У 2017 р. він уже розбудовував свою партійну кар’єру в Аграрній партії України (очільник – В. Скоцик). Утім, як повідомляли ЗМІ, наприкінці 2017 р. Р. Безсмертний уже залишив і АПУ [59];

– ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЦІАЛІСТИ” (створена у серпні 2014 р.) з В. Цушком як керівником партії, який у 2017 р., утім, уже залишив партію, перейшовши до ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА „ЗА ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”, у якій став заступником голови політичної сили.

„Використаними” партіями можна назвати й ті, які тривалий час або взагалі не мають керівника, або ними керують тимчасово виконувачі обов’язки. Так, станом на 18 січня 2017 р. без керівника були такі політичні сили, як Політична партія „Організація Українських націоналістів”, Партія „Реформи і порядок”, Політична партія „ТРЕТЯ УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКА”, Демократична партія угорців України, Партія „СЕЛЯНСЬКИЙ БЛОК АГРАРНА Україна”, Політична партія „СПІЛЬНА ДІЯ”, Політична партія „Політичне об’єднання „Пряма дія”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ”, Політична партія „Всеукраїнська партія „Дітей війни” та інші. Всього – 9 партій, створених до 2014 року, та ще 4, що були зареєстровані у 2014 та наступні роки (Політична партія „Ми Українці”, Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НОВА ДІЯ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛІМП”). Близько

15 політсил керувалися тимчасово виконувачими обов'язки особами, заступниками голови та ін.

На 1 січня 2018 р., відповідно до „Відомостей щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2018 року”, оприлюднених Мін'юстом України, без керівника залишалося лише дві політсили – Політична партія „Організація Українських націоналістів” та ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛІМП”. Утім, згідно з даними „Єдиного реєстру громадських формувань” їх було значно більше (тобто мала місце розбіжність у даних). Зокрема, щонайменше до початку лютого 2018 р. без керівників залишалися Політична партія „ТРЕТЯ УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКА”, Політична партія „Сила і честь”, Партія „СЕЛЯНСЬКИЙ БЛОК АГРАРНА Україна”, Політична партія „СПІЛЬНА ДІЯ” та інші.

До категорії вже „використаних” можна віднести і вищезгадані понад 85 політичних сил, яких Міністерство юстиції України не знаходить за місцем реєстрації.

Таким чином, із діючих на 1 січня 2018 р. 353 партій близько 160 є вже „використаними”. Можливо, більшість з них уже нефункціонуючі взагалі (хоча Мін'юст України не поспішає сповіщати громадськість про їхню „смерть”). Можливо, хтось з політиків ще реанімує ту чи іншу політсилу перед грядущими виборами і використає партію як технічну.

РЕГІОНАЛЬНІ ПАРТІЇ

Відповідно до нинішнього законодавства для створення та функціонування в Україні регіональних партій немає юридичних підстав. Утім, відмова від аналізу особливостей політичного процесу у площині „як має бути” (згідно із законом чи „демократичними цінностями, ідеалами” та ін.) та, відповідно, безпосередній (запропонований нижче) аналіз „того, що відбувається насправді” у державі з опорою на емпірику, свідчить, що формування та функціонування регіональних політичних сил розпочалося уже з початку 1990-х років і триває й в умовах сьогодення, оскільки *регіональна політична партія відповідає й відповідає тим чи іншим політико-економічним інтересам регіональних еліт та є інструментом розв’язання ними різноманітних завдань у специфічних умовах регіональних політичних режимів (сформованих чи тих, які формуються під дією не тільки внутрішніх, але й зовнішніх чинників), так і у взаємодії з центральною державною владою.*

Разом з тим можна констатувати, що явище регіональної партії в Україні є вкрай малодослідженим, осмисленим лише поверхово в науковій площині, про що, зокрема, говорять нечисленні публікації науковців, представників приватних та громадських аналітичних центрів, що з’явилися впродовж 1991 – 2017 рр. (див., наприклад: [60–69]). *Така ситуація вкотре засвідчує відчутне відставання наукових досліджень від реалій політичного життя й актуалізує необхідність подальшого аналізу регіональних політичних сил.*

Крім того, увага до функціонування регіональних політичних партій *актуалізується* й іншими чинниками і, найперше, агресією Російської Федерації щодо України та, відповідно, анексією сусідньою державою низки українських регіонів, а крім того – підтримкою (у тій чи іншій формі) етнічних регіональних партій, що функціонують в Україні,

низкою сусідніх держав (насамперед Угорщиною та Польщею), оскільки регіональна партія, отримуючи підживлення ззовні (ідейне чи матеріальне) та вступаючи у відносини із політичними силами сусідніх держав, створює загрозу для Української держави. Що по-своєму знайшло закріплення, наприклад, у „Воєнній доктрині України” [70] (затвердженій Указом Президента 24 вересня 2015 р.). Зокрема, витлумачуючи воєнно-політичні відносини як „сукупність намірів і дій сторін (держав, коаліцій держав, міжнародних корпорацій, політичних партій, суспільних рухів), спрямованих на досягнення власних інтересів із застосуванням воєнних інструментів разом із усіма наявними іншими інструментами у політичній, воєнній, економічній та інших сферах життєдіяльності”, Доктрина тим самим акцентує вагомий статус політичних партій у державі.

У розбудові регіональних партій (а отже, й в інституціоналізації регіоналізму як ідеології та стратегії в Україні), на мою думку, можна виділити кілька періодів.

Хронологічні рамки *першого періоду* – 1991–1997 рр. У той час політичні сили почали гуртуватися, найперше, в Кримському та Донбаському регіонах. Зокрема, в Криму у 1992 – 1993 рр. виникло щонайменше 7 утворень, які називали себе „партіями” і назви яких, як і самопозиціонування й, власне, масштаби та цілі діяльності (тобто *три специфічні критерії для класифікації партії як регіональної*), свідчили про їхній регіональний статус. Зокрема, восени 1992 р. постала Партія економічного відродження Криму (ПЕВК)*, яка, змінивши назву на Партія економічного відродження (ПЕВ), була зареєстрована Міністерством юстиції

* Написання назв політичних партій – згідно із: а) самоназвою політсили (для партій не зареєстрованих Міністерством юстиції України); б) реєстрами або відомостями Міністерства юстиції України (для партій, зареєстрованих згідно з українським законодавством). Написання назв виборчих блоків – згідно із реєстраційними даними, оприлюдненими ЦВК.

України у березні 1993 р., №426 (діяла до 2003 р.). Керівництво політсилою здійснювали В. Шевйов (голова), Є. Копиленко, В. Єгудін, В. Сенченко, А. Данелян, А. Дудко. Показово, що В. Єгудін обирався депутатом Верховної Ради України II скликання (виборчий округ №39, АРК). Під час виборів до Верховної Ради України III скликання цей політик посів дев'яте місце у списку Виборчого блоку партій „Блок Демократичних партій – НЕП (народовладдя, економіка, порядок)”, який утворили Демократична партія України та, власне, ПЕВ. Утім, Блок не потрапив до українського парламенту, здобувши підтримку 1,22% виборців. В. Єгудін, відповідно, також залишився без депутатського мандата.

Позиціонуючи себе як політичну партію у „Республіці Крим”, ПЕВК (як зазначалося у публікаціях газети „Республіка Крим” від 28 квітня та 5 травня 1995 р.), передовсім, спрямовувала свої політичні зусилля безпосередньо на вказаний регіон: маючи на меті розбудувати політичну систему та, відповідно, регіональний політичний режим „республіки”, ПЕВК проголошувала необхідність творення „парламентської правової держави, приватизацію, пріоритет економічних свобод, становлення суспільства з багатопартійною політичною системою”. Показово, що „Республіка Крим” мислилася ватажками ПЕВК поза Україною: як своєрідний „центр” – „сполучна ланка між Україною і країнами СНД, Європою та Азією”.

Внутрішньопартійні процеси засвідчили трансформацію партії, збагнути суть якої до певної міри допомагає книга К. Чернецова „Крым бандитский: Крымская братва в борьбе за сферы влияния” [71], а також численні емпіричні дані, що свого часу були опубліковані в газеті ГУ МВС України в АРК „С места происшествия” та ін. Емпірика свідчать, що партія виступала своєрідною „прокладкою” між кримською владою і злочинним світом, і, відповідно, політичний режим, що склався в АРК, був інструментом задоволення своєрід-

ного симбіозу політико- та економіко-кримінальних інтересів представників цього режиму. Партія була силою, яка прагнула стати єдиним „господарем” Криму: „не підпорядкувати державу, а стати державою”.

Загалом, можна твердити, що усі *регіональні кримські партії були частинами складного механізму, який поєднував формальні (державні) і неформальні (часто – кримінальні) інститути*, кількість яких примножувалася, хоча час їхнього існування не відзначався тривалістю. Це твердження буде справедливим і до заснованої наприкінці 1993 р. „Народної партії Криму” на чолі з В. Межаком, В. Кличниковим, яка вже на початку 1995 р. припинила своє існування. Створений у 1993 р. „Союз в піддержку Республіки Крим” на чолі з Я. Аптером, С. Куніциним у 1996 р. прийняв рішення про входження до української „партії влади” – Народно-демократичної партії. До початку 1997 р. на півострові свою роботу проводила Комуністична партія Криму (очільник Л. Грач), яка навесні 1997 р. трансформувалася у Кримську організацію Комуністичної партії України. До того ж – 1997 – року регіональні інтереси обстоювали такі політичні сили, як Республіканська партія Криму (РПК; керівник Ю. Мешков, згодом С. Цеков, Б. Кізілов); Кримська партія соціальних гарантій (Ю. Токач, З. Фікс, В. Хрипунов) та „Русская партия Крыма” (С. Шувайніков).

«Русская партия Крыма», відкрито демонструючи сепаратистські наміри, у своїй програмі від 27 листопада 1993 р. [72] записала необхідність здобуття для Криму „самостійного державно-політичного статусу”. При цьому документ закріплював механізм відокремлення від України – „договірним шляхом через визнання Україною відповідних прав і повноважень Республіки Крим і укладання необхідних угод між Кримом та Україною, Кримом та Росією”.

У 1994 р. на півострові постали ще 12 політичних сил, які активно включилися у регіональний політичний процес.

Християнсько-ліберальна партія Криму (ХЛПК; керівники – Є. Поданєв, М. Корчелав, згодом О. Рульов) функціонувала всього кілька місяців. Характерно, що однією з її назв, врешті-решт, стала назва „партія розстріляних”, підставою для появи якої стала смерть усіх вищеназваних осіб упродовж кількох тижнів чи місяців, оскільки їхні інтереси десь перепліталися, а десь суперечили інтересам злочинних угруповань півострова (зокрема, такого з них, як „Башмаки”). Це дало підстави для висновку про те, що „ХЛПК – не партія, а замаскований під політичну партію злочинний клан...”, який намагався встановити свої правила гри (інститути), як і діяти відповідними для себе методами управління життям на півострові. Утім, й щодо інших кримських політико-кримінальних сил відзначалося, що „є немало партій, великих і малих, які організовані на авторитарних принципах і зі злочинною метою...” [71].

Трохи довше (до кінця зими 1996 р.) діяла Партія соціальної справедливості (очільник В. Коробов) та Спортивно-туристичний Союз (очільник М. Пліс), який припинив функціонування навесні 1996 р. Інші партії – Молодіжна партія Криму (О. Бодриченко), Аграрна партія Республіки Крим (І. Джемеріс, М. Рямбов), „Громадянський Конгрес Крима” (В. Єрмаков, Ю. Сидорчук), Кримська партія міжнародної довіри (Б. Балаян), Демократична партія Криму (А. Філатов), Партія Криму „Християнсько-демократичний Союз” (Є. Кульбах, М. Юров), Партія Зелених Республіки Крим (С. Орлов), Конституційно-демократична партія Криму (Д. Колупаєв), Партія слов’янської єдності (С. Кожевников) – функціонували до весни 1997 р.

Показово, що після місцевих виборів 1995 р. кримські журналісти писали, що внаслідок підробки документів, декларацій про доходи, підкупу виборців та ін. до влади потрапило 44 особи, різною мірою пов’язані з кримінальними структурами, і, найперше, із угрупованнями „Сейлем” і

„Казино” [71]. *Вибори легітимізували процес зрощення криміналітету й влади та подальше формування специфічного регіонального політичного режиму. Будучи уособленням політичної влади, представники партій отримували (тим чи іншим способом) не лише можливість управляти регіоном на свій розсуд, але й доступ до державних коштів та їх використання відповідно до своїх корисливих інтересів.*

У 1996 р. на півострові постали ще 3 партії – Республіканська партія Криму „Росія” (І. Єрошкін), „Русское национальное единство” (В. Струкова), Кримська партія (В. Кравченко). Однак розгорнути легітимну діяльність вони не змогли з огляду на те, що процес розбудови політичних партій відбувався на основі кримського законодавства (і, зокрема, Закону „Про об’єднання громадян”, що був ухвалений органами АРК у 1993 р.). Але 16 квітня 1996 р. Президент України Л. Кучма підписав Указ „Про зупинення дії Закону Автономної Республіки Крим „Про об’єднання громадян”” від 22 квітня 1993 р. № 290/a-1 (гб290a002-93) [73] як такого, що „не відповідає Конституції та законам України”, оскільки він надавав право утворювати загальнокримські політичні партії (стаття 9) з їх легалізацією шляхом реєстрації Управлінням юстиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим (стаття 14). Такі норми суперечили Закону України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII „Про об’єднання громадян”, яким було встановлено, що політичні партії в Україні могли утворюватися і діяти тільки зі всеукраїнським статусом (стаття 9) і підлягали обов’язковій реєстрації Міністерством юстиції України (стаття 14). Крім того, у президентському Указі наголошувалося, що „з прийняттям нової Конституції України взагалі відпала правова підстава” для подальшої дії Закону АРК „Про об’єднання громадян”, оскільки статтею 92 Конституції України було передбачено, що засади утворення і діяльності політичних партій визначаються виключно законами України. АРК ж, як одному з

регіонів держави, повноважень у цій сфері не надано. Відповідно до Указу, усі кримські партії тим чи іншим способом припинили свою діяльність.

Щодо Донбаського регіону, то одним із перших міст на Сході України, де почало розгортатися громадсько-політичне життя, стало місто Донецьк. Зокрема, у вересні 1991 р. у місті відбувся Установчий з'їзд Ліберальної партії України, яку очолив бізнесмен І. Маркулов (директор ТНК „Атон”), а серед перших очільників (з 1996 р.) був В. Щербань (народний депутат Верховної Ради України II скликання, очільник Донецької обласної ради, Донецької, а згодом Сумської обласних державних адміністрацій). У грудні 1992 р. у Донецьку пройшов Установчий з'їзд Партії праці (ПП), до створення якої доклали зусиль майбутній Прем'єр-міністр України М. Азаров, В. Ландик (генеральний директор ВО „Електропобутмаш”, ПРАТ „Норд”) та ін. Показово, що на створення партії негативно відреагували проукраїнські сили в особі Української Консервативної Республіканської партії, заявивши, що у лавах Партії праці об'єдналися „найреакційніші директори-монополісти державних підприємств, що прагнуть зберегти адміністративно-командну систему, колоніальний режим і будь-що не допустити встановлення правової демократії і відродження української нації”. *Таким чином, опонентами ПП було артикульовано своє бачення регіонального інтересу ПП.*

На теренах Донецька, області і – ширше – Донбасу на початку 1990-х років поширення набували такі рухи й громадські організації, як „Интердвижение Донбасса” (почало функціонувати з листопада 1990 р. на чолі з журналістом Д. Корніловим), „Движение за возрождение Донбасса”, ін., які об'єднували активістів, опозиційно налаштованих до національно-демократичних сил. Дослідники „движення” зазначали, що воно із самого початку позиціонувало себе як своєрідну „анти-Україну”, беручи на озброєння „шовіністич-

ні забобони початку ХХ століття про штучний характер української нації, її культури і мови, як інспірованого „закордоном” проекту із розриву єдиного російського народу”; що „донбаські сепаратисти робили подвійне заперечення – створюючи за мнимою аналогією штучний „антиукраїнський” проект. Брати Корнілови в своїх публікаціях виводили оригінальну генезу донбаської спільності, твердячи, що „концентрація промислових підприємств породжує особливий уклад життя” [74].

У сусідній Луганщині лідер „Народного руху Луганщини” В. Чекер ще наприкінці 1990 р. зазначав, що „наш рух виступає за автономію в рамках України, звісно, якщо республіка підпише союзний договір. А якщо цього не відбудеться, тоді мова може йти лише про перехід в юрисдикцію РРФСР” [75]. Ці вищеописані утворення стали тим середовищем, в якому в подальшому почали формуватися політичні партії. Так, у травні 1992 р. у Донецьку представники низки організацій (зокрема, „Демократического Донбасса”, „Движения демократических реформ”, „Выборы-89”, Ліберальної партії України) створили Громадянський конгрес України (ГКУ). За зізнанням відставного генерала КДБ О. Калугіна, „интердвижения” були інспіровані советськими спецслужбами [74]. Серед активістів вищеназваних організацій були такі персони, як М. Азаров, О. Базилук, В. Мещеряков, М. Рагозін, П. Хаймович, Д. Корнілов, О. Лузан, В. Карабулін, В. Терехов та ін.

Отже, можна твердити, що регіональні політичні сили були зорієнтовані на Росію і мислилися їхніми керівниками як антиукраїнський проект.

Мін’юст відмовився реєструвати ГКУ як „блок партій” – Партії труда і „Гражданского союза” – та громадських організацій. Утім, після дистанціювання від нього Ліберальної партії і Партії Праці (згодом – Партія труда) ГКУ у 1993 р. був зареєстрований як політична партія. Серед ключових

ідейних настанов ГКУ – ідея федеративно-земельного устрою України, проросійськість і антизахідництво, які віддзеркалилися у задекларованій стратегічній меті партії – „відновлення національної, духовної, економічної й історичної єдності України, Білорусі і Росії”, оскільки, як стверджувалося, „без такої єдності український народ приречений на неминучу економічну, політичну і національну катастрофу, а Україна – до втрати своєї незалежності і перетворення в колоніальний придаток Заходу”. ГКУ виступив за укладання угод України з Росією щодо уможливлення інституту подвійного громадянства, фактичної нероздільності українсько-російського інформаційного простору (зокрема, через збереження у повному обсязі російських телепередач), надання російській статусу другої державної мови тощо.

ГКУ виступив ініціатором проведення всеукраїнської акції „За Союз” (1993), ратував за створення Євразійського союзу (на базі СНД).

У квітні 1995 р. ГКУ об’єднався з Республіканською партією Криму. Прикметною особливістю діяльності партії стало проведення у 1996 р. у Києві під її егідою Конгресу російських організацій України. У 1998 р., згідно з рішеннями VIII з’їзду ГКУ, що відбувся у квітні 1998 р. в Донецьку, партію було перейменовано на Слов’янська партія, очільником якої став О. Базилюк.

Таким чином, регіональні партії (у значній своїй частині) поставали як ідеологічні, демонструючи як домінуючу проросійську ідентичність, яка, втім, мімікрувала, позначаючи свою суть то як „демократичну” і „ліберальну”, то заявляла про євразійську прихильність, то російську, то, зрештою, слов’янську.

Після заборони у 1993 р. Компартії України (реєстраційний номер 107) Донецьк став у червні того самого року місцем проведення другого етапу Всеукраїнської конференції комуністів, яка була конституційована як „відновлювальний

з'їзд" КПУ і на якій й було створено Комуністичну партію України (zareєстровану у жовтні 1993 року Міністерством юстиції України за номером 505). Робота, спрямована на створення КПУ, велася під егідою другого секретаря Донецького обкому Компартії України (реєстраційний номер 107) П. Симоненка. Таким чином, Донеччина стала „батьківщиною комунізму” в незалежній Україні.

У другій половині 1990-х років партогенез в умовах Донеччини набував нових ознак. Поряд зі слов'янськістю, комунізмом, вдаванням лібералізмом про себе заявили ідеї регіоналізму й – закцентую окремо – мусульманських інтересів. Результатом цього стало постання у 1997 р. Партії регіонального відродження України (ПРВУ) на чолі з В. Рибаким (який був головою Донецької міської ради, міським головою Донецька) і Партії мусульман України (ПМУ, установча конференція якої відбулася наприкінці вересня 1997 р., а перший з'їзд – у листопаді), очільником якої став Р. Брагін (гендиректор СП „Турбо-Дон”, голова мусульманської громади м. Донецька, голова президії Духовного центру мусульман України, брат кримінального авторитета Аліка Грека – Ахатя Брагіна).

Аналізуючи факт постання ПРВУ та ПМУ й процес розгортання їх діяльності, варто взяти до уваги три моменти:

– у ситуації, коли духовні практики не могли утримати в єдності той чи інший прошарок, не забезпечували реалізацію інтересів лідерів регіональних релігійних громад, останні вдавалися до створення і використання інших механізмів і, зокрема, партійно-політичних. Релігійна ідентичність ставала підставою для створення регіональної політичної партії;

– факт створення ПМУ і Партії регіонального відродження України є аргументом на користь твердження про несконсолідованість еліти Донеччини (Донбасу) всередині 1990-х: у регіоні відбувався процес своєрідного „об'єднання за інтересами”.

Ще один тогочасний регіон, що вартий уваги, – Харківщина, де у липні 1993 р. відбувся Установчий з'їзд Партії слов'янської єдності (№510), що була зареєстрована Мін'юстом України у жовтні 1993 р. Партія проголосила необхідність федералізації України, запровадження подвійного громадянства (для мешканців слов'янських держав, що постали на пострадянському просторі), утворення союзу України, Росії, Білорусі та Казахстану, у межах якого функціонуватиме єдине законодавство, грошова система, спільна армія, узгодженою буде зовнішня політика. Дух слов'янського патріотизму, відданість православної вірі, багатуокладність економіки з переважанням соціалістичного способу ведення господарства, земля у суспільній власності, антинатовський настрій були провідними ідейними орієнтирами ПССУ. Застерігаючи від підпорядкованості „швидкозростаючій іудеопротестанській цивілізації, яка спирається на політико-економічну міць першої масонської псевдоімперії – США, яка експлуатує інші народи та їх ресурси”, програма партії закликала до побудови „свої Слов'янської цивілізації”.

З моменту утворення у партії не було ідейної єдності: поряд з помірковано налаштованими членами, які виступали проти розпалювання міжнаціональної ворожнечі, діяла „ультранационалістична російська група” О. Бахтіярова. О. Бахтіяров називав ПССУ „російською партією в Україні” і „головною силою серед проросійськи орієнтованих політичних організацій в Україні” та наголошував, що „ми стоїмо не просто за повернення України Росії, а за відновлення Російської імперії у цілому”; „наше завдання – ...створення звільненої території. ...Якщо таке станеться, звідси почнеться відновлення євразійської цілісності. Євразійські сили уже починають кипіти, і залишається відвоювати шматок землі, який можна було б захищати. Таким „підпороговим” утворенням, готовим до виконання згаданої місії, було Придністров'я, ...таким „підпороговим” утворенням залишається Абхазія. Залежно

від позиції нинішнього президента Криму, таким утворенням може стати Крим. До того ж, якщо зміни відбудуться у Києві, то у разі збереження ядерного озброєння Україна зможе бути більшою загрозою мондіалізму, зіставною уже не з Придністров'ям, а...з Іраком. Запевняю Вас, що всі складні технічні питання, пов'язані зі збереженням, управлінням ядерними силами, будуть розв'язані хоча б тому, що, якщо антимондіалістські сили переможуть в Україні, туди хлинуть спеціалісти із Росії”.

Ще одним регіоном, в якому відбулося становлення регіональної партії – однієї з найбільш впливових (на тлі інших регіональних політсил), *оскільки вона була підтримувана центральною кийвською владою*, стала Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Громада” на чолі з П. Лазаренком, що була зареєстрована Мін'юстом України у березні 1994 р. (№551). Партія стала одним із найбільш значущих інструментів управління в руках своєрідного „власника” Дніпропетровського регіону П. Лазаренка – Представника Президента України (березень 1992 р. – лютий 1995 р.), голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації (липень 1995 р. – травень 1996 р.), Голови Дніпропетровської обласної ради (червень 1994 р. – травень 1998 р.), Голови Дніпропетровського обласного виконавчого комітету (червень 1996 р. – травень 1997 р.), Прем'єр-міністра України (травень 1996 р. – липень 1997 р.), корупціонера, який спромігся створити на Дніпропетровщині досить потужний регіональний режим.

Події 1996–1997 рр. (і, зокрема, заборона діяльності регіональних кримських партій, створення на Донбасі Партії регіонального відродження України, про що йтиметься нижче, та ін.) дозволяють розглядати 1997 р. як закінчення першого та початок *другого періоду* у розвитку регіональних партій, верхню межу якого позначимо 2003 р.

Початок періоду ознаменувався прикметними змінами: із запровадженням в Україні змішаної системи виборів, партія

мала стати інструментом входження у владу. Простежимо зміни партійного представництва у Верховній Раді України на прикладі зміни партійності представників від міста Донецька. Тож, якщо до Верховної Ради України I скликання (1990–1994) обрані від Донецька були комуністами, а обрані до українського парламенту II скликання (1994–1998) представляли не лише комуністів (Б. Кожевніков, А. Писаренко), але ще й Партію праці (М. Азаров), Громадянський конгресс України (Ю. Болдирєв), СПУ (С. Кіяшко) та низку безпартійних (В. Ампілогова, Г. Васильєва, Ю. Звягільського та В. Ландика), то до Верховної Ради України III (1998–2002) скликання у загальнодержавному багатомандатному окрузі виборці Донецька хоча й підтримали КПУ (якій вдалося здобути всього 84 депутатські мандати), але партійна ідентичність обраних у виборчих округах міста урізноманітнілася: Ю. Звягільський залишався позапартійним, А. Писаренко – членом КПУ, а В. Рибак, як й І. Юшко, представляв новостворену Партію регіонального відродження України – майбутню ПАРТІЮ РЕГІОНІВ; В. Щербань був членом ЛПУ, а Р. Богатирьова, що прийшла йому на зміну у 2000 р. – членом ХДПУ, що засвідчило подальшу партійну диференціацію претендентів на парламентський мандат і відгук електорату Донецька на „пропозицію” партій, які поставали за межами Донбасу. Усі депутати-представники Донецька у Верховній Раді України III скликання, окрім В. Щербаня, увійшли до парламентської фракції „Регіони України” (В. Щербань був членом групи „Незалежні”). *Таким чином, регіоналізм продовжив свою інституціоналізацію, відтепер – на рівні парламенту.*

Спроба Партії мусульман України у 1998 р. потрапити до Верховної Ради виявилася невдалою: серед 30 партій і виборчих блоків партій, які взяли участь у виборчих перегонах, ПМУ за результатами голосування посіла 28-ме місце. Партію підтримали лише 52 613 виборців, або 0,19%) Утім, ПМУ

як „релігійно-політичне об'єднання” виявилось ненадійним інструментом не лише для входження у владу, але й консолідації мусульман. Уже наприкінці 1998 р. у партії стався розкол, наслідком чого стало утворення паралельної структури з аналогічною назвою, у появі якої провідну роль відіграв генерал-майор Ф. Ачкурін із Запоріжжя. (Розкол вдалося подолати у 2003 р., коли відбувся третій партійний з'їзд, на якому очільником було обрано Р. Брагіна, а його заступником кримського татарина Н. Селімова).

З кінця 1997 р. до початку 2001 р. у Донецьку знаходилася штаб-квартира Партії солідарності України (№959), лідерами якої були обрані О. Болдирев та О. Ізмалков. Партія виступала за збереження культурних і духовних зв'язків зі „слов'янськими народами”, повноцінну інтеграцію України до СНД. Показово, що на II з'їзді партії – у липні 2000 р., який відбувся у Києві, головою партії було обрано майбутнього Президента України П. Порошенка. Під його керівництвом восени відбувся III з'їзд партії, який ухвалив рішення про реорганізацію політичної сили шляхом приєднання її до Партії регіонального відродження України (згодом – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ). Аналогічне рішення було ухвалене і на VI з'їзді Партії труда (липень 2000 р.), про яку йшлося вище, що стало свідченням пошуку регіональними елітами спільних інтересів, „точок дотику” у переддень виборів до Верховної Ради України 2002 р.

Першою регіональною політичною силою, яка спромоглася подолати на виборах до Верховної Ради України III скликання (1998–2002) виборчий бар'єр, набравши 4,67% голосів виборців та отримавши, відповідно, 16 депутатських мандатів, стала Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Громада”. Серед 30 претендентів на мандати (партій і блоків партій) вона увійшла до вісімки переможців, посівши у своєрідному „рейтингу переможців” 6-те місце та здобувши 16 мандатів. Про регіональність (регіональну обмеженість)

партії зі статусом „всеукраїнського об'єднання” говорить той факт, що саме Дніпропетровщина (серед тодішніх 27 українських регіонів) віддала політичній силі 35,34% голосів на підтримку. Другий результат ВО „Громада” здобула на Кіровоградщині – 6,27% голосів виборців, третій – на Херсонщині, де партію підтримали 4,94% виборців. Найменшою підтримкою партія користувалася у виборців Львівщини, де на підтримку політсили висловилися 0,90% виборців, що по своєму додає аргументів на користь твердження регіонального характеру політичної сили.

Тобто можна говорити, що другий період створення і функціонування регіональних партій засвідчив появу нових тенденцій: змішана система виборів, з одного боку, підштовхувала еліти з регіонів до об'єднання з метою входження у центральні структури влади, а з іншого, час засвідчив, що, маючи підтримку, найперше, Президента України, регіональний лідер виявився спроможним не лише стати Прем'єр-міністром країни, але й, зберігаючи вплив на „свій” регіон, Дніпропетровщину, піднести партію на всеукраїнський рівень не лише „назвою” („всеукраїнське об'єднання”), але й через введення представників політичної сили до Верховної Ради України.

Нові можливості для політичних сил посприяли підняттю нової хвилі регіонального партійного будівництва. Тож у 1998 р. у Донецьку пройшов Установчий з'їзд Політичної партії „Єдина Київська Русь” (діяла до 2003 р.). Політичну силу очолив голова ради федерації профспілок працівників підприємницького сектору „Солідарність” Ю. Пивоваров. Ця партія, хоч і була зареєстрована згідно із українським законодавством, утім, діяла поза правовим полем, на що, зокрема, вказував у квітні 2003 р. міністр юстиції України О. Лавринович (див.: [76]). *Партія була однією з тих регіональних політичних сил, які, маніпулюючи історичними фактами та свідомістю представників українського елек-*

торату, фактично віддзеркалювала інтереси проросійськи налаштованих українських громадян.

Донецьк у січні 2000 р. став місцем створення Всеукраїнської партії Миру і Єдності (ВПМЄ), що була зареєстрована Міністерством юстиції України на чолі з Л. Янковською (№1418). Серед програмних вимог партії – „відновлення єдиного економічного простору на території колишнього СРСР”, антинатовські та проросійські вимоги і, зокрема, надання російській мові статусу державної. Партія ратувала за „слов’янську єдність”, православ’я та ін. Згодом ВПМЄ стала тією партією, на базі якої після низки перейменувань (у 2013 р. – на Політична партія „Національний Альянс свободи та Українського Патріотизму „НАСТУП”, а восени 2014 р. – на ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”) на початку 2015 р. (за даними сайту Мін’юсту України) постала ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”. *Показово, що для аналізу механізму перетворення однієї з регіональних проросійських партій в Україні в партію Президента України, у „партію влади”, даних бракує. Утім, можна припустити, що, як і в інших подібних випадках (перейменування політичних сил), процес зміни назви партії та її керівництва був позбавлений достатньої для суспільства прозорості.*

Однією з особливостей другого етапу розбудови партій з домінуючим регіональним інтересом було те, що *розширювалася географія їх постання*. Так, своєрідною базою для функціонування регіональних політичних сил стала Луганщина. Безпосередньо у Луганську навесні 2001 р. була створена і у березні зареєстрована Комуністична партія робітників і селян (КПРС; №1604) на чолі з О. Яковенком. Партія виступала за відродження ССРСР, советської влади і соціалізму.

Щодо АРК, то після заборони регіональних партій, у березні 1997 р., у м. Сімферополі (за деякими даними – на

базі забороненої Кримської партії) постала Партія „Союз” на чолі зі С. Савченком, яка була зареєстрована Міністерством юстиції України у червні (№867) як всеукраїнська. Партія прямо декларувала свій регіональний інтерес та обстоювала ідею федералізації України.

Помітним явищем на шляху розвитку регіональних (чи тих, які тяжіли до культивування ідеології регіоналізму в політичному просторі України) політичних сил, їхньої співпраці у прагненні протистояти центральній владі на зламі ХХ–ХХІ століття стала спроба (зокрема, у липні – листопаді 2000 р.) об’єднання п’яти партій – Партії солідарності України, Партії труда, Всеукраїнської Партії Пенсіонерів, Політичної партії „За красиву Україну” та Партії регіонального відродження України. Її наслідком стала поява Партії регіонального відродження „Трудова солідарність України”. Проголошуючи свідому консолідацію ресурсів п’яти суб’єктів, ново-постала політична сила, утім, у юридичному сенсі не була „об’єднанням”, а лише „приєднанням” до Партії регіонального відродження України, що з березня 2001 р. стала називатися ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (див. про це детальніше: [77, с.34–35]). *Тобто ознакою початку ХХІ століття (і другого періоду розвитку регіональних політичних партій) стало формування потужної політичної сили, що акцентувала самою своєю назвою регіоналізм. Інша прикметна характеристика: 4 з 5 партій, що заявили про „об’єднання”, сформувалися на теренах Донецька (Партія солідарності України, Партія труда та Партії регіонального відродження України) та Дніпропетровська (Політична партія „За красиву Україну”). Крім того, очільниками 3 партій були бізнесмени – майбутній 5-й Президент України П. Порошенко, майбутній мер Києва Л. Черновецький та В. Ландик, які у просуванні до вершин влади ставку робили на „інструмент” під назвою регіоналізм.*

Зверну увагу: на 1 січня 2001 р. Мін'юстом України було зареєстровано 109 політичних партій, з яких лише 12 мали легалізовані осередки в усіх регіонах України, 18 партій не мали жодного обласного осередку (тобто були локальними), 12 політсил, за даними державного реєстратора, не мали жодного осередку. При цьому діяльність цілої низки партій обмежувалася більшою чи меншою кількістю регіонів. *Тобто вони у певному сенсі були регіональними.*

Таку ситуацію мав врегулювати Закон України „Про політичні партії в Україні”, ухвалений у квітні 2001 р., який не просто дав визначення поняттю „політична партія”, але й закріпив вимоги до їх створення, та рішення Верховного Суду України, який (після перевірки політсил, що проводилася Мін'юстом України, починаючи з березня 2003 р.) анулював реєстраційні свідоцтва 28 партій. У тому числі – кримської Партії економічного відродження; Партії комуністів (більшовиків) України, штаб-квартира якої знаходилася у м. Дніпропетровську; створеної у смт Межова Дніпропетровської області Партії національного врятування України; Партії слов'янської єдності України (м. Київ) та ін. *Така увага держави до політичних сил зумовила не просто припинення функціонування слабких і малозначущих партій, але цим було завдано своєрідного удару по регіоналізму.*

З іншого боку, регіоналізм був своїм способом визнаний центральною владою і, зокрема, Президентом Л. Кучмою, який, сподіваючись на те, що все тримає під контролем та з врахуванням високої активності опозиційних до нього сил (що проявилася, зокрема, під час акції „Україна без Кучми!”), підтримав на парламентських виборах 2002 р. „пропрезидентський блок”, чи, як сам згодом охарактеризував, – „партію влади” [78, с. 464] – Виборчий блок політичних партій „За Єдину Україну!”, до якого, окрім Аграрної партії України, Народно-демократичної партії, Партії промисловців і підприємців України та Політичної партії „Трудова Украї-

на”, увійшла ПАРТІЯ РЕГІОНІВ. За результатами голосування блок, здобувши підтримку 11,77% виборців, посів третє місце серед шести переможців перегонів. Примітний момент: найбільшу підтримку, за даними ЦВК, блок здобув у базовій для „регіоналів” Донецькій (36,83% голосів виборців) області. Друга у своєрідному рейтингу область, яка підтримала пропрезидентський блок (із результатом удвічі меншим) – Сумська (17,05%). А далі йшли інші області Сходу і Півдня України – Харківська (15,38%), Луганська (14,38%), Одеська (14,37%), Миколаївська (14,14%) області.

Оцінюючи внесок Донеччини у перемогу пропрезидентського блоку, один із Інтернет-ресурсів писав: „Донецька область стала єдиним регіоном у країні, де „Єда” узяла більшість голосів і фактично забезпечила блоку непоганий результат на виборах. Тобто донецьке обласне керівництво вчергове довело Кучмі, що може вирішити будь-яке питання” (цит. за: [79, с. 282]).

Заговоривши на виборах (зокрема, у передвиборчій програмі) про „Україну регіонів”, про необхідність створення у Верховній Раді України для представників регіонів другої палати, пропрезидентський Виборчий блок політичних партій „За Єдину Україну!” (разом із Л. Кучмою) створив ґрунт для розширення спектра специфічних бажань регіональної еліти. Україні на початку ХХІ століття була „задана програма” – емансипація регіонів, а відповідно, й емансипація регіональних політичних режимів.

Крім регіоналізму, на який по-своєму спирався Президент, був й інший його вид: відверто проросійський, який заявив про себе на виборах 2002 р. створенням Виборчого блоку політичних партій „Руський блок”, який загалом здобув підтримку 0,73% виборців. При цьому найбільшу прихильність, за даними ЦВК, блоку засвідчили виборці м. Севастополя (8,83%), АР Крим (4,76%), Луганської (2,0%),

Харківської (0,77%), Запорізької (0,77%), Дніпропетровської (0,75%) та Одеської (0,75%) областей.

Характерною рисою *третього періоду* становлення регіональних партій, хронологічні межі якого охоплюють період з кінця 2003 до початку 2014 рр., була, найперше, поява нових механізмів їх оформлення:

– партія ставала фактично регіональною внаслідок зміни програмних документів, керівництва, місця знаходження штаб-квартири. Яскравий приклад – Партія „Родина”, яка постала у листопаді 1999 р. як Партія „Нова генерація України” (№1277) на чолі з Ю. Мірошніченком, та, долаючи кризи, у 2006 р. трансформувалася у Прогресивно-демократичну партію України, а у 2008 р. – власне, у Партію „РОДИНА”, яку очолив І. Марков. Партія змінила не лише назву, але й статут, програму, ідеологічну платформу діяльності, як і місце перебування своєї штаб-квартири, яка перемістилася до Одеси. Політична сила почала культивувати ідею федералізації України, закликати до інтеграції України з Росією, Білоруссю та Казахстаном, за визнання російської мови другою державною;

– авторитетний чиновник, що працював у регіоні (наприклад, очільник облдержадміністрації), концентруючи в своїх руках адмінресурс, за його допомогою розгортав мережу структур конкретної партії. Уособленням цього чиновництва можна розглядати, наприклад, очільника Київської обласної державної адміністрації (вересень 1996 – січень 2005 рр.) А. Засуху, дружина якого – Т. Засуха – була народним депутатом та у період з липня 2004 р. до осені 2005 р. главою Селянської партії України.

Виключно на рівні області та районів працювала, приріом, Ліберальна партія на чолі з головою Сумської державної адміністрації (впродовж березня 1999 р. – січня 2005 р.), народним депутатом Верховної Ради України II–IV скликань В. Щербанем.

Фактично регіональними (а, точніше, субрегіональними) були „етнічні партії”, що постали після „помаранчевої революції” на Закарпатті – „КМКС” Партія угорців України (zareєстрована у лютому 2005 р., №108-п.п., м. Ужгород) та Демократична партія угорців України (zareєстрована у березні 2005 р., №117-п.п., м. Берегове).

Говорячи про регіональні партії, варто звернутися до досвіду юридичних організацій, які створювали (або допомагали у створенні), а потім і продавали утворення з назвою „політична партія”. Так, за твердженням сайту адвокатської фірми „Аронович та Партнери”, існували/існують „абсолютно реальні політичні сили, які фактично є регіональними партіями” [80]. До цих, останніх, фахівці фірми зараховували, зокрема, такі політичні сили, як Українська партія „Єдність” (zareєстрована у 2000 р.), Українська морська партія Сергія Ківалова (zareєстрована у 2001 р.), Політична партія „Сила і Честь” (zareєстрована у 2004 р.), Політична партія „Совість України” (zareєстрована у 2005 р.), Політична партія „Україна Майбутнього” (zareєстрована у 2008 р.), Політична партія „Об’єднання „САМОПОМІЧ” (zareєстрована у 2012 р.) та ін. Аргумент на користь їхньої регіональності: незважаючи на місце реєстрації партії (наприклад, Київ, Одеса чи Дніпропетровськ), ці політичні сили не розгорнули роботу у межах всієї держави, але зосереджують свою роботу в одній-двох областях. Мета їхньої діяльності, за твердженням згаданого Інтернет-ресурсу – підзаробити під час виборчих кампаній, співпрацюючи із великими партіями: через технічні партії у виборчі комісії є можливість „завести” своїх людей з метою отримання у комісії більшості.

Крім названих партій, варто пригадати й дві інші політичні сили. Перша з них постала у жовтні 2008 р. як Політична партія „Рідне місто” (zareєстрована у квітні 2009 р., №172-п.п., голова – О. Ковалюк). „Рідним містом” для партії

стало місто Житомир, де й знаходилася штаб-квартира політичної сили. (Нині партію очолює В. Лисий, місце реєстрації – Київ). Друга партія з'явилася у травні 2010 р. унаслідок перейменування Громадянської партії України (zareєстрована у жовтні 2008 р., №159-п.п., голова – М. Катунін) і першою в Україні у своїй назві наголосила свою субрегіональну „прив'язку” – Політична партія „Кияни передусім!”, незмінним очільником якої став і залишається до сьогодні М. Матухно.

Важливим чинником, який справив значний вплив на розвиток і зміцнення домінантної з-поміж регіональних партій – ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, був перехід до пропорційної системи виборів. Серед передвиборчих гасел регіоналів, з якими вони йшли на вибори до Верховної Ради України у 2006 р., як свідчила передвиборча програма партії „Добробут народу! Владу – регіонам!” (затверджена 3 грудня 2005 р. рішенням VIII позачергового з'їзду ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) – гасла „Децентралізація влади і збільшення прав регіонів” та „Поступово реалізуємо федеративний принцип державного устрою”. Утім, на позачергових виборах у 2007 р. до українського парламенту партійна програма „Стабільність і добробут” (затверджена 4 серпня 2007 р. X з'їздом ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) уже не містила згаданих гасел. Утім, під час і виборів 2006 р., і позачергових 2007 р. регіонали здобули, як свідчили підрахунки ЦВК, найбільшу підтримку виборців, відповідно, 32,14% та 34,37% голосів. Тріумфально закінчилися для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і парламентські вибори 2012 р.: регіонали здобули підтримку 30,00% виборців. (Про технології підкорення виборчих округів та підкуп населення ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ див. детальніше: [81, с. 41–84]). Безумовним здобутком партії стала перемога на президентських виборах її представника В. Януковича, що забезпечило в подальшому „підкорення регіонів” вихідцями з Донбасу.

Регіоналізм заявляв про себе й іншим способом. Так, під час парламентських виборів у 2006 р. серед претендентів на депутатські мандати були учасники Виборчого блоку політичних партій „ЗА СОЮЗ” (у складі Партії „Соціалістична Україна”, Партії „Союз”, Політичної партії „Вітчизна” та Слов’янської партії), який, за результатами голосування, спромігся на підтримку 0,20% виборців. Під час позачергових парламентських виборів 2007 р. про претензії на владу регіональних еліт засвідчила поява сили з назвою Виборчий блок Людмили Супрун – Український регіональний актив (УРА), який, утім, спромігся набрати лише 0,34% голосів. Крім УРА, ще одним блоком, учасники якого відображали певні регіональні інтереси, став Виборчий блок політичних партій „КУЧМА” (Конституція – Україна – Честь – Мир – Антифашизм), до якого увійшли Партія „Союз” та Політична партія „Всеукраїнське об’єднання „ЦЕНТР”, що здобув 0,10% голосів виборців. Таким чином, у „післяпомаранчевий період” кількість політичних сил, що так чи інакше представляли інтереси регіональних еліт, претендуючи на центральну владу, зростала. У „своїх” же регіонах люди-прихильники „регіоналізму” такою владою вже давно були (див. про це детальніше: [81]), організуючи життя в регіоні за власноруч розробленими лекалами (про що свідчить, наприклад, низка публікацій на різноманітних Інтернет-ресурсах: „Єфремов: історія найбільш впливового луганчанина” [82], „Регіональні князі” [83], „ОРД: Донеччина: регіональні князі та королі (Список)” [84], „Вотчина Добкіна–Кернеса. Аналіз передвиборчої ситуації в Харкові” [85], „Закарпаття – вотчина Балоги?” [86] та ін.)

2014 р. можна розглядати як початок *четвертого періоду* у розвитку регіональних політичних сил. Найпершою його особливістю стало припинення діяльності кількох регіональних партій, котрі виявили свій сепаратистський потенціал. Зокрема, у вересні 2014 р. було припинено діяльність по-

літичної сили, штаб-квартира якої розміщувалася у м. Сімферополі Автономної Республіки Крим – Політичної партії „Руська єдність” на чолі із російським найманцем С. Аксьоновим. У березні 2015 р. там же було анульовано свідоцтво ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „КОМУНІСТИЧНА МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (zareєстрована у грудні 2013 р., №221-п.п., очільник Ю. Аксютін), у червні – Політичної партії „Українська сила” (zareєстрована у липні 2014 р., №239-п.п.), штаб-квартира якої розміщувалася в Донецьку.

Іншою особливістю періоду стало те, що в нових умовах (що швидко змінювалися у зв’язку із Революцією Гідності, втечею українського Президента до сусідньої держави, агресії Росії проти України та ін.) почали з’являтися партії, які чітко декларували у назві свою регіональну прив’язку. Так, у серпні 2014 р. у Львові була zareєстрована Політична партія „Українська Галицька партія” (№245-п.п.). У липні 2015 р. чи не першою про свої регіональні вподобання заявило Всеукраїнське об’єднання „ЧЕРКАЩАНИ” на чолі із А. Семиногою, що постало як наслідок перейменування „старої” партії – ХДПУ.

У тому ж – 2015-му – році подібних регіональних політичних сил з’явилося ще три:

– всередині 2015 р. унаслідок перейменування Політичної партії „Народна трибуна” (zareєстрована у січні 2015 р. на чолі з В. Гоцуляк; №261-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ” на чолі з А. Смольяніновим;

– унаслідок перейменування ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ЄДНОСТІ” (zareєстрована у березні 2015 р. на чолі з Л. Шевченко; № 294-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ХЕРСОНЦІ”, яку очолила В. Мищенко;

– Політична партія „За Європейську Україну” (zareєстрована у вересні 2015 р. на чолі з Р. Булигою; №321-п.п.) після

перейменування стала називатися Політична партія „Патріоти Волині”, а її очільником став В. Гриньов.

На відміну від Всеукраїнського об'єднання „ЧЕРКАЩАНИ”, усі три партії, демонструючи свою регіональну спрямованість, постали внаслідок перейменування „молодих” партій, зареєстрованих у тому ж таки 2015 р. Утім, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ” через рік після ребрендингу (у 2016 р.) вчергове змінила назву – на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІЯ”, очільником якої став П. Яблонський. Тобто „регіональний ухил” був у назві партії, за задумом її творців, короткотерміновим. Утім, після „зникнення” однієї „вінницької стратегії” постала інша: ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „НЕЗАЛЕЖНА Україна”, зареєстрована у грудні 2015 р. (№ 334-п.п.) на чолі з О. Тарасюк, що була перейменована у ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ”. Її очільником став А. Дучинський. Ситуація внесла сум'яття в уми вінничан, які задумалися, за яку „стратегію” вони голосували на місцевих виборах 2015 р. (див. про це: [87]) і кому була потрібна маніпуляція з двома „вінницькими стратегіями”.

У жовтні 2015 р. Мін'юст зареєстрував ще одну партію „місцевого київського – інтересу”, якою стала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „МИ – КИЯНИ” (№325-п.п., очільник В. Каюк), а в Черкасах у січні 2016 р. – ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ЗА РІДНЕ МІСТО” (№355-п.п.) на чолі з О. Осташовим.

У 2016 р. регіональний інтерес задекларували одесити, внаслідок чого постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ” (зареєстрована у лютому 2016 р., № 369-п.п., очільниця – Є. Кобизева). Показово, що місцезнаходження партії – місто Київ. Процеси в партії призвели до її швидкого перейменування на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОДЕСЬКА ПАРТІЯ ДМИТРА ГОЛУБОВА” (на початок 2018 р. партію очолює І. Мочарська).

Регіональні інтереси „зчитувалися” не лише безпосередньо із назв партій. Фактично регіональною політичною силою, наприклад, в Одесі (зокрема, перед виборами 2015 р.) виступала, як зазначали аналітики у 2017 р., „муніципальна” партія мера „південної пальміри” Г. Труханова Політична партія „ДОВІРЯЙ ДІЛАМ”, і додавали, що Одеса – місто, в якому діє „найбільше регіональних партій, до яких відносили, наприклад, Партію пенсіонерів України (на чолі з Ф. Петросяном), Партію „РОДИНА” (очільник І. Марков), Політичну партію „Блок Геннадія Чекіти „За справедливість” і, звісно, Українську морську партію Сергія Ківалова [63].

Говорячи про регіональність тієї чи іншої політичної сили, не беру до уваги місце її реєстрації, оскільки нині місцем реєстрації низки таких партій (як, наприклад, у випадку Єдиного Центру чи Всеукраїнського об’єднання „ЧЕРКАЩАНИ”, про які йтиметься нижче) є Київ. Натомість своєрідним тестом на регіоналізм для політичних партій стане аналіз результатів місцевих виборів 2015 р. За *критерії регіоналізму* у цьому „тесті” візьмемо такі:

– висунення партіями під час місцевих виборів 2015 р. кандидатів на депутатські мандати лише в 1–2 обласних радах (із 22 регіонів, в яких проводилися вибори);

– здобуття депутатських мандатів до облради.

Найяскравішим прикладом регіональних партій під час місцевих виборів 2015 р., на мою думку, можна вважати 2 політичні сили. Перша – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ”, яка була зареєстрована Мін’юстом України у березні 2015 р. (№291-п.п.) у м. Хмельницькому на чолі зі співголовами – А. Шиньковичем, О. та Г. Герегами. За даними ЦВК, серед 58 партій, які претендували на мандати у 22 регіонах України, „партія Герег” брала участь *тільки* у виборах на Хмельниччині і серед безпосередніх 14 партій-учасниць перегонів до обласної ради здобула найбільше депутатських мандатів – 19, обійшовши „партію влади” –

ПАРТІЮ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”, яка посіла друге місце, здобувши 17 мандатів.

Другий блискучий приклад регіональної партії (на момент виборів 2015 р.) – політична сила Єдиний Центр (очільник В. Балого). Партія претендувала на депутатські мандати у двох облрадах – Закарпатській та Львівській. За результатами голосування у Закарпатській обласній раді Єдиний Центр здобув 19 мандатів, також випередивши „партію влади”, яка отримала 15 мандатів.

Таким чином, політичні амбіції ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ” та Єдиного Центру обмежувалися одним-двома регіонами, в яких вони не тільки здобули однозначну перемогу, але й обійшли „партію влади”.

Беззаперечною регіональною партією показало себе Всеукраїнське об’єднання „ЧЕРКАЩАНИ”, яке також брало участь у виборах *тільки* в одному регіоні, власне, Черкащині, і, здобувши 16 мандатів і посівши у рейтингу друге місце, пропустила вперед лише „партію влади” (яка, відповідно, здобула 18 мандатів і посіла перше місце). Аналогічна ситуація із Політичною партією „ДОВІРЯЙ ДІЛАМ”, яка під час виборів до Одеської обласної ради здобула 12 мандатів, поступившись Політичній партії „Опозиційний блок”, яка отримала 23 мандати, та ПАРТІЇ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”, підтримка виборцями якої забезпечила здобуття 22 мандатів. У цьому ряду варто назвати і таку політичну силу, як „КМКС” Партія угорців України, що брала участь у виборах до Закарпатської обласної ради і внаслідок електоральної підтримки за результатами голосування посіла 4-те місце й, здобувши 8 мандатів, пропустила вперед „регіональну партію влади” Єдиний Центр, всеукраїнську „партію влади” ПАРТІЮ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”, Партію „Відродження” (для якої своєрідними базовими регіонами стала Харківщина та Сумщина, в яких вона на виборах до обласних рад посіла, відповідно, 1-ше та 2-ге місця).

Зрештою, назву ще 8 партій, регіональний характер яких засвідчили місцеві вибори 2015 р. Серед них – Народна Партія (лідер В. Литвин), яка деградувала до рівня регіональної: її представники, взявши участь лише у виборах до Житомирської та Одеської обласних рад, посіли на Житомирщині серед учасників перегонів 6-те місце і здобули 4 мандати. Аналогічний статус продемонстрував Народний Рух України, представники якого, борючись за мандати в Івано-Франківській та Львівській обласних радах, спромоглися в останній вибороти 5 мандатів та посісти 9-те (останнє) місце серед переможців виборів.

Результати інших 6 політичних сил, які брали участь у місцевих виборах 2015 р. і, зокрема, до 1–3 обласних рад (із 22), дозволили їм потрапити до рейтингу переможців. Цими силами під час виборів були партії, чії представники балотувалися *тільки до однієї облради* і здобули мандати:

– до Сумської обласної ради – Політична партія „Воля народу” (посіла 5-те місце серед 8 переможців, здобула 6 мандатів)

– до Рівненської обласної ради – Політична партія „КОНКРЕТНИХ СПРАВ” (посіла 5-те місце серед 6 переможців, здобула 6 мандатів);

– до Запорізької обласної ради – Політична партія „НОВА ПОЛІТИКА” (посіла 8-ме місце серед 8 переможців, здобула 6 мандатів).

До Полтавської та Сумської обласних рад балотувалися представники Політичної партії „Рідне місто”, яким вдалося посісти 8-ме місце серед 10 переможців перегонів та здобути 6 мандатів.

На депутатські мандати у трьох обласних радах (Івано-Франківській, Львівській та Рівненській) претендували представники Політичної партії „Воля”, яким, як засвідчили результати голосування, вдалося посісти 6-те місце серед 6 переможців та здобути 6 мандатів у Івано-Франківській обласній раді.

Місцеві вибори 2015 р. засвідчили ще одну цікаву особливість: не всі політичні партії, що асоціюються з регіональними чи виступають такими, є справді впливовими у тому чи іншому регіоні. Так, наприклад, за підсумками згаданих виборів ані в Івано-Франківській, ані у Львівській областях депутатських мандатів не отримали представники Української Галицької партії, на Одещині – представники Української морської партії Сергія Ківалова, як і ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА”

Характерний момент сьогодення: є партії, діяльність яких фактично обмежується навіть не однією-двома областями, а містом або й районом міста. Зокрема, „партією одного району” – Деснянського у місті Києві – називали зареєстровану у 2015 р. ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ГРОМАД” (№ 270-п.п.; очільник – А. Карпенко), як і ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ „ПАРТІЯ РІШУЧИХ ГРОМАДЯН”, що була зареєстрована влітку 2015 р. (№298-п.п.) на чолі з Я. Пелихом [63].

З урахуванням масштабів діяльності, партією „одного міста” виступала Політична партія „Нові обличчя” (зареєстрована у березні 2012 р., №208-п.п., лідер В. Карплюк, м. Буча Київської області), яка найактивніше проявляла себе у м. Ірпіні; ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „РІДНИЙ ДІМ” (зареєстрована у березні 2015 р., №293-п.п., лідер О. Білошицький, м. Коростень Житомирської області) та деякі інші.

Такий процес відбувається на тлі руйнування у свідомості населення в час після Революції Гідності образу „партії влади” (попри те, що на останніх парламентських виборах „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА” і „НАРОДНИЙ ФРОНТ” підтримали 40% виборців): на початку 2017 р., за даними соціологічних досліджень, підтримка партійних лідерів, яким електорат висловлював довіру, стрімко скорочується – в рази.

З урахуванням цього постає низка запитань: *чи визнають себе партії регіональними політичними силами? Якщо так, то заради чого вони створюються? Яку мету ставлять перед собою?*

Якщо звернутися до сайту, наприклад, Української Галицької партії [88], то з'ясуємо, що, згідно із задумом її керівників, „УГП – це нова українська крайова партія, яка свою роботу буде на розумінні, що боротися потрібно не з наслідками, а з причинами проблем, яких достатньо є і на місцевому рівні”. Тобто партія декларувала свою регіональність, що дисонувало із положенням Статуту УГП (редакція від 19 листопада 2015 р.), в якому стверджувалося, що „діяльність Партії поширюється на територію всієї України” [89]. Більше того: серед програмних цілей політичної сили – забезпечення можливостей „створення регіональних партій, які у своїй діяльності можуть зосереджуватися на місцевому рівні” [90]. Таким „місцевим рівнем” для УГП є фактично три області – Івано-Франківська, Тернопільська та Львівська.

УГП мислилася як партія з „мультилідерством”, політика якої мала зосереджуватися „на розвитку громад, а не на здобутті влади у Києві”, а метою проголошувався „захист інтересів та максимальний розвиток Галичини”, „максимальна самоврядність” [88]. Партія зацентувала прихильність християнським, європейським ідеям та задекларувала своїх членів „носіями української ідеї”, правда, не розкривши зміст останньої. Серед чільних намірів – „зламати, а не очолити систему, об'єднавши для цього всіх найкращих людей і найкращі ініціативи”, розпочати реформи в країні, боротьбу з корупцією. Утім, механізмів зламу системи, реформування країни чи боротьби з корупцією на сайті УГП не пропонувалося.

Показово, що у партійному „Маніфесті” (від 1 листопада 2012 р.) [91]. мова велася про обділеність (упослідженість) Галичини, якої „політично не існує”. Виступаючи від імені галичан, УГП, найперше, критикувала місцеву еліту і проголошувала: „Ми, Галичани, не маємо ані своєї партії, ані еліти, яка б дбала про наш регіон і представляла його інтерес. Діячі, які отримують від галицького виборця мандат у все-

українську політику, дуже швидко обмежують сферу своїх інтересів Києвом, де найвищі можливості і найбільші хабарі, але найменше відповідальності. Обслуговуючи чужі партійні та бізнесові проекти, вони розчиняються серед тих, хто під прикриттям патріотичних гасел намагається закріпитися у владі та збагатитися”. Крім недосконалої еліти, вадою називалося те, що „Галичина нині не має ні визначених власних інтересів, ні виразників цих інтересів. Наш край відсунуто на маргінес, він стає резервацією – економічною, політичною й насамперед духовною”.

«Маніфест» УГП був по-своєму просякнутий месіанством, оскільки в ньому стверджувалося: „А без потужної Галичини Україна перетвориться на занедбану територію, позбавлену європейської ідентичності. На шляху повернення до Європи за нами, Галичанами, столітній досвід безперервної розбудови громадянського суспільства – жертвовної праці кількох поколінь для розвитку громадських, освітніх, кооперативних, спортивних та інших організацій. Досвід, якого бракує Україні. Досвід, який не повинен пропасти без сліду, не має припадати пилом у музейних вітринах і на архівних полицях. Досвід, який ми маємо вивчити, відродити й розвинути в нових умовах, поділитися ним зі всіма Українцями.

Переконати Україну в ефективності галицького підходу можна і треба власним прикладом доброго життя, а не експортом правильних декларацій та гасел. ... Ми покликані довести Україні, що наслідком демократичності в діяльності та моральності в принципах є кращий рівень життя. І тоді Україна зміниться”.

Документ дещо пролив світло на механізми змін у державі – „через децентралізацію влади і створення справжньої – а значить справедливої – правової держави”. Наголошуючи, що УГП не вимагає „особливих пільг для Галичини”, партія разом з тим акцентувала – „твердо вимагаємо пошани до наших цінностей і права самим творити свою долю”.

Таким чином, можна твердити, що партія – результат відчуття „обділеності” Галичини внаслідок несправедливої політики держави/центру – „Галичину не чують”, плід галицького патріотизму і месіанських почуттів, бажання реформувати і децентралізувати Українську державу.

Показово, що з утворенням УГП низка інформаційних ресурсів заговорила про сепаратистський потенціал УГП. Утім, інші вдалися до роз’яснень: „...через Панкевича [очільник УГП. – *М. К.*] сталося непорозуміння, яке призвело до того, що дехто асоціює УГП з сепаратистами. Річ у тім, що Панкевич очолює громадську організацію „Українська галицька асамблея”, яку було створено у минулому році. Назва цієї ГО співзвучна з одіозною сепаратистською „Європейською галицькою асамблеєю”, очільником якої є Володимир Павлів і до структур якої вже давно виникли питання відносно фінансування її Віктором Медведчуком” [92].

Досліджуючи (чи, точніше, освіжаючи в пам’яті самих галичан) підстави для сепаратизму, один з львівських інформаційних ресурсів нагадував (експлуатував минуле!), найперше, історію Галичини: „Ця історична область за довгий час свого існування перебувала у складі різних держав: Галицького князівства (1084–1199), Галицько-Волинського князівства (1199–1349), Королівства Польського (1385–1569), Речі Посполитої (1569–1772), Габсбурзької монархії (1772–1804), Австрійської імперії (1804–1867), Австро-Угорської імперії (1867–1918), Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1919), Української Народної Республіки (1919), Польської Республіки (1919–1939)... У складі СРСР Галичина була у 1939–1941-му та 1944–1991-му роках. Між цим – тобто у 1941–1944-му роках – західноукраїнська територія була під владою Третього Рейху. Після Другої світової війни Галичина була розділена кордонами між Польщею та СРСР (з 1991 року – Україною)” [93]. З цього випливало, що „територія Галичини має свою власну, окрему від загальноукраїн-

ської ідентичність. І унікальну культуру”. І хоча УГП й наголошувала, що „ми не прагнемо зробити всіх Українців галичанами”, але саме цей наголос (один із багатьох) по своєму сепарував галичан від решти України. Тобто прямих сепаратистських дій, закликів УГП не здійснювала і не проголошувала, але її програмні документи свідчили про значний маніпулятивний потенціал, який, за нагоди, може датися взнаки.

А якою може бути „нагода”? Думається, найперше, її здатне породити складне плетиво взаємин між регіональною і центральною владою. У часи президентства В. Януковича Львівщина як регіон не була серед його прихильників, віддавши перевагу на президентських виборах 2010 р. Ю. Тимошенко. Серед інших численних фактів, які свідчили про наявність тогочасних ліній напруження, відзначимо і факт кількаразової відмови у реєстрації УГП: хоча політсила була створена 1 листопада 2012 р., але зареєструватися їй вдалося уже після Революції Гідності – лише 18 серпня 2014 р.

За даними ЗМІ, УГП постала як „друзі Садового”. Можна припустити, що партія мислилася її засновниками як своєрідний інструмент на службі в регіонального режиму для розв’язання, напевно, не тільки місцевих проблем. І нова київська влада це швидко відчула. Амбіції А. Садового у 2015 р. знову бути обраним мером Львова хоч і здійснилися, але наступна „смітєва трагедія” різко зменшила його „регіональний потенціал”, а відповідно, і шантажистський, у відносинах з Києвом.

Аналіз ідей, під якими створювалося Всеукраїнське об’єднання „ЧЕРКАЩАНИ” у дечому схожий із ідейним підґрунтям УГП. Найперше, наголошувалися слабкі місця сучасних партій: „Досвід показав, що партії – це добре, але їх центри розташовані в Києві або інших великих містах” [94], тобто їх відірваність від регіонального життя і потреб (утім, на січень 2018 р., за даними „Єдиного реєстру громадських

формувань”, штаб-квартира ВО „ЧЕРКАЩАНИ” знаходиться саме у м. Києві). Другий суголосний мотив (підстава) створення регіональної партії – незадоволення недемократичною системою управління, що функціонує у політичних силах – „один лідер на всі часи” (тобто функціонування „лідерських партій”), а тому члени ВО „ЧЕРКАЩАНИ” наголошували, що „у нашому об’єднанні немає лідера й керівництва зверху. Є колективний орган правління – рада з місцевих людей. І так у кожному місті, селищі, селі” [94]. Акцент робився на тому, що „громадяни обиратимуть людину з області, яка є достойною, патріотичною і не продажною. На місцях краще видно, хто зможе зробити свій внесок у розвиток бізнесу, освіти, медицини, сільського господарства чи інфраструктури. Це суть нашого об’єднання”. Зрештою, зауважуючи, що „ми не хочемо брати на себе повноваження держави, але не бажаємо, щоб вона забирала їх у органів місцевого самоврядування”, ВО „ЧЕРКАЩАНИ” наголошували важливість децентралізації в державі та розвиток місцевого самоуправління. Очільник партії А. Семинога висловлював надію, що „члени нашого об’єднання змінять країну на краще”. Тобто, як галичани переймалися питаннями перетворення Галичини у зразкову модель самоврядування для всієї України, так і черкащани вірили, що стан справ в Україні під їхнім впливом зміниться у позитивний бік.

Думається, що обіцянкам, проголошеним партіями орієнтирам можна вірити лише в якійсь частині. Зокрема, у тій, де висловлюється категоричне бажання розмежування повноважень регіону і центральної влади. Завуальовану мету розподілу, якого прагне регіональна еліта, можна висловити (у тому чи іншому варіанті) кількома гаслами – „Ми самі хочемо грабувати свій регіон!”, „Усі ресурси нашого регіону – тільки наші!”, „Наша влада над цим регіоном – назавжди!” та іншими подібними. Еліта регіону перед виборами 2015 р., як це стає все більш зрозумілим з часової відстані – з початку

2018 р., шукала інструментів зміцнення своїх власних позицій (у тому чи іншому регіоні), і блискучим маніпулятивним інструментом у цій „грі з регіоном” став інструмент з назвою „регіональна партія”, чиї значні маніпулятивні можливості, по суті, нічим не відрізнялися від аналогічних можливостей „всеукраїнських лідерських партій” (чи „власних партій”), „партії влади” та її технічних сателітів тощо. Аргументами на користь останнього твердження є такі:

– не всі партії пропонували програми розвитку регіонів, місцевого самоврядування тощо;

– у разі декларування програми змін ці (обіцяні) зміни не були досяжними, оскільки у низці випадків політична сила не враховувала чи оминала питання меж компетенції регіональної влади чи місцевого самоврядування. Тобто здійснення обіцяного не відповідало політико-правовим реаліям України. В іншому – уникала розробки і пояснення механізму досягнення цілей, характеристики ресурсного (у т. ч. фінансового) забезпечення реалізації завдань. Тож обіцянки фактично нічим не підкріплювалися, але для виборця звучали заманливо. Тобто мало місце маніпулювання свідомістю представників електорату регіону;

– таємницею для виборця залишалися внутрішньопартійні процеси і, зокрема, питання джерел фінансування партій, тих партій, які обіцяли „європейськість, демократизм, прозорість та ін.” як основу свого власного функціонування та розвитку. Насправді партії не вирізнялися відкритістю, правдивістю, прозорістю, не розкривали справжні джерела надходження фінансів, що породжувало у виборця підозри у корумпованості політичних сил;

– виборцю бракувало інформації про передвиборчий процес у партіях, про моральні та інші чесноти персон у виборчих списках політичних сил, як і даних про кандидатів до місцевих органів влади. Це питання актуалізував той чинник, що запропоновані у тому чи іншому випадку

кандидати від партій на депутатські мандати у попередній час, як правило, були у лавах політсил, які були далекими від „європейськості, демократизму й прозорості та ін.”. Виборець спостерігав своєрідний „розрив шаблону” – між попередніми діями, рішеннями, поведінкою того чи іншого претендента на мандат і нинішніми його обіцянками й діями.

Показово, що, демонструючи свій регіоналізм, місцева еліта тим самим дистанціювалася від центральної влади і таким чином також намагалася догодити місцевому виборцю, якому після Революції Гідності влада у Києві не подобалася, оскільки не відповідала надіям і сподіванням. Тобто, якщо раніше для перемоги на місцевих чи й парламентських виборах у мажоритарному окрузі своєрідною цінністю для кандидата була належність до певного партійного бренда, зокрема, після Революції Гідності – до котроїсь з „партій Майдану”, то у 2015 р. відбулася девальвація і влади, і багатьох партійних брендів. Відтак з’явилися „нові” і „сильні” назви партій (Політична партія „Нова Україна”, №234-п.п.; Політична партія „Сильна Держава”, № 237-п.п.; Політична Партія „НОВА СОЛІДАРНА Україна”, № 247-п.п.), політичні сили, які ратували за „відродження”, „розвиток”, „альтернативи” і „реформи” (Політична партія „ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК”, № 236-п.п.; Політична партія „РУХ ЗА РЕФОРМИ” (№ 238-п.п., „ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „АЛЬТЕРНАТИВА”, №268-п.п.) і т. п. У цьому ряду „нового” регіональна партія у переддень виборів технологічно була вигідним політичним проектом.

Своєрідним видом регіональних партій стали іменні партії, які поставали (зі згоди Мін’юсту України) внаслідок перейменування уже зареєстрованих і віддзеркалювали спроби політиків переорієнтувати електорат того чи іншого регіону з ідеологічних партій на лідерські/вождистські, які, замість програм та ідеологій, пропонували різновиди „привабливого популізму” від власного імені котрогось з політиків.

У 2014 р. такою регіональною іменною партією стала Українська морська партія Сергія Ківалова, яка постала внаслідок перейменування Української морської партії (зареєстрована Мін'юстом України в Одесі у березні 2001 р., №1601). У 2015 р. – коло іменних партій в Одесі розширилося: Політична партія „Всеукраїнське об'єднання „За справедливість” була перейменована (зареєстрована у серпні 2013 р., №220-п.п.) на Політична партія „Блок Геннадія Чекіти „За справедливість”. На Київщині з'явилася ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ” (зареєстрована у березні 2015 р., №292-п.п.), а замість ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „СТУДЕНТСЬКА ПАРТІЯ УКРАЇНИ” (зареєстрована у березні 2015 р., №280-п.п.) постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА” (з трьома Вейдерами на чолі). Того самого року Політична партія „ПАРТІЯ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ” (зареєстрована у січні 2015 р., № 263-п.п.) змінила назву на „ПАРТІЯ ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ СЕРГІЯ КАПЛІНА”. Політична сила орієнтувалася на виборців Полтавщини. На електораті Херсонщини зосередив свою увагу мер Херсона В. Миколаєнко, а наслідком стало перейменування „дуже молоді” Політичної партії „Люстрація. Право. Самоврядування” (зареєстрована у червні 2015 р., №299-п.п.) на ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „БЛОК ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЄНКО”. Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”, зареєстрована у Харкові, з'явилася внаслідок перейменування Політичної партії „Інноваційна Україна” (зареєстр. у липні 2014 р., №235-п.п.).

Показово, що підставою для створення, наприклад, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „БЛОК ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЄНКО”, як зізнався міський голова Херсона, став напередодні місцевих виборів 2015 р. конфлікт із місцевим осередком ВО „Батьківщина”. Суть останнього, як зізнався в одному з інтерв'ю сам В. Миколаєнко, полягала у тому, що йому перед виборами висунули умови: „Скажімо, весь адмінресурс

повинен працювати на „Батьківщину”. Або звільнення всіх, хто не є членом „Батьківщини” [95]. Це, своєю чергою, спонукало В. Миколаєнка до створення власної партії: „Просто коли почалися агресивні дії щодо мене, погрози, що мене не висуватимуть, не поставлять на чолі списку, певні фінансові вимоги, абсолютно для мене не зрозумілі, створив партію” [95]. Тобто партія постала не на певній ідеологічній платформі, а лише як утворення для захисту і реалізації конкретних планів особи – бути „висунутим”, бути „на чолі списку” і, фактично, – бути „господарем” обласного центру.

Зрозуміло, після досягнення цілі інструмент „партія” переоцінюється. Тож, згаданий В. Миколаєнко зазначив у лютому 2016 р., що його іменна партія „нині жива”, але – „поки що не знаю, чи розвиватиму її” [95]. А це означає, що, використавши під час виборів електорат та забезпечивши собі певні позиції в регіоні, представник регіональної еліти може легко відмовитися від партії. Як це зробив, наприклад, О. Фельдман: на початок 2017 р. Політична партія „Народні ініціативи Олександра Фельдмана”, за даними Мін’юсту України, не мала очільника. Сам О. Фельдман – уже співголова Політичної партії „Наш край”. Утім, про „ініціативи” не забуває: інша „власність” О. Фельдмана – Міжнародний благодійний фонд „Фонд Олександра Фельдмана” – разом із громадською організацією „Всеукраїнське об’єднання „Народні ініціативи” (очільник С. Бурлаков) у вересні 2017 р., як стверджувалося на сайті О. Фельдмана, здійснював кроки, щоб „підготувати громаду до децентралізації і допомогти максимально прозоро закінчити процеси трансформації органів влади, протистояти тиску зовнішніх сил і не дати радикальним настроям вплинути на ситуацію в регіоні” [96]. Таким чином, представник регіонального політичного режиму, маючи низку неформальних структур (фонд, партію та ін.), докладає зусиль для відповідної „підготовки” громади до децентралізації. Питання, „у чиїх інтересах буде прово-

дитися децентралізація в регіоні під виглядом „народних ініціатив”?”, – риторичне. Крім того, діяльність „Фонду...” (який позиціонує себе як одну „з найбільших добродійних організацій в Україні”, що „здійснює діяльність у сфері меценатства, недержавної культурної і соціальної політики” і при цьому витрактовує добродійність „не тільки як надання адресної матеріальної допомоги..., але й просування певних цінностей, принципів” [97]), як „ланки” у системі регіональних неформальних інститутів, вибудованих народним депутатом О. Фельдманом на Харківщині, дає підстави для формулювання гіпотези: в умовах регіонального політичного режиму, що склався, неформальні інститути використовуються представниками останнього в його ж інтересах.

З осені 2015 р. до весни 2017 р. функціонувала, зареєстрована на Сумщині, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА КЕРНЕСА! (ЗА КОНСТРУКТИВНІ ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ, НЕСПРИЙНЯТТЯ ЕКСТРЕМІЗМУ, СПРОТИВ АВТОРИТАРИЗМУ!), яка хоч і мала у своїй назві прізвище харківського політика, однак сам Кернес не мав жодного відношення до політичної сили і навіть вказував на використання його імені у її назві. Утім, з одного боку, партія виконала поставлене перед нею завдання, оскільки „народ” її назву розшифрував з іншими (як і планувалося її творцями?) акцентами: „За Корупцію, Економічну Розруху, Незалежність сепаратистських Анклавів!” [98]. Однак, з іншого – ні, оскільки Г. Кернес здобув, за даними ЦВК, 65,8% голосів виборців і, відповідно, став міським головою Харкова. Що ж до „партії”, то висновок очевидний: вона стала інструментом боротьби політиків між собою (зокрема, у передвиборчий період). Коли ж у ній відпадала потреба – її спочатку перейменували, а потім ліквідували.

2016 р. низка регіональних іменних партій, „відслуживши”, вочевидь, на місцевих виборах 2015 р., відмовилися від прізвища С. Капліна та С. Сенюти. „Партія Капліна” стала

називатися ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ” (лідер – С. Каплін), а замість ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „КОМАНДА СВЯТОСЛАВА СЕНЮТИ” постала ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ БЛОК” (глава – О. Мосюренко).

Діяльність сучасних іменних регіональних партій в Україні – зразок „високого популізму”. Прикладом його проявів є, зокрема, промови лідерів тих чи інших політичних сил. Наприклад, звертаючись восени 2016 р. на День міста до полтавчан, С. Каплін наголошував: „Я вітаю земляків із нашим спільним святом – Днем нашого неповторного міста. Ми вдячні тим, хто віддавав свої життя за визволення і відбудову Полтави. Полтава завжди яскраво вирізнялася з-поміж інших українських міст. Сьогодні ж наша команда соціал-демократичної партії докладає всіх зусиль, аби вона стала №1. Полтава – це унікальний, надзвичайно неординарний, надзвичайно прекрасний край. І вся Полтавщина і Полтава завжди буде, я обіцяю вам, гриміти на всю країну, потім – на всю Європу, потім на весь світ. У Полтаві буде і свій Президент, і свій Прем’єр, і майбутні міністри, у Полтаві будуть свої герої, які прославлять її на всю Європу і на весь світ” [99]. Такий запал – акцентування унікальності міста й регіону, оцінювання його неординарності, беззастережність обіцянок „гриміти на всю країну... всю Європу... весь світ”, жага „ополтавщення” України „своїм Президентом, Прем’єром, міністрами, героями” та ін. – якраз і є блискучим проявом популізму, як і володіння маніпулятивними (мовними) технологіями партійного лідера, який не просто намагається контролювати регіонального виборця, але робить рішучий крок на шляху здобуття влади на всеукраїнському рівні. Про це дозволяє говорити партійна кар’єра С. Капліна з початку ХХІ століття:

– у період 2000–2004 рр. був членом Партії промисловців і підприємців України (на чолі з А. Кінахом) та входив до політради політсили;

– у 2007–2010 рр. працював помічником Н. Королевської (на той момент – члена фракції „Блоку Юлії Тимошенко” й очільниці Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики);

– у 2010–2011 рр. перебував у рядах Політичної партії „Фронт Змін” (на чолі з А. Яценюком) та був заступником голови її Кременчуцької міської парторганізації;

– у 2012 р. обраний до Верховної Ради України в одно-мандатному виборчому окрузі №144 від Політичної партії „УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка”;

– у 2014 р., набравши 46,30% голосів виборців, обраний до парламенту в вищезгаданому ОВО №144 (включав Ленінський та Октябрський райони м. Полтави). Суб’єкт висування – ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”.

У такому ряду „партійних досягнень” С. Капліна створення ним, врешті-решт, власної партії у „власному регіоні” видається цілком логічним: регіональний політик накопичував політичний ресурс, щоб піднятися на вищі щаблі влади. Відмова від регіональної іменної партії шляхом її перейменування та, відповідно, початок експлуатації „соціал-демократичної риторики” означає не просто зміну політичної тактики, а зміну цілей (про які стане відомо з часом, наприклад, під час наступних виборів, парламентських чи президентських).

Утім, уже у жовтні 2017 р. у стрімкій партійній кар’єрі С. Капліна трапився черговий крутий віраж: політик відмовився від соціал-демократичних гасел та став очільником Соціалістичної партії України (бренд якої у 2017 р. на політичному ринку пропонували купити за 100 тис. доларів [100]). СПУ стала 5-ю партією на шляху сходження С. Капліна до „міністра, Прем’єра, Президента”. Напевно – вже не тільки за підтримки електорату Полтавщини, оскільки на осінь 2016 р. СПУ з-поміж усіх зареєстрованих партій мала найбільшу мережу осередків – 31 348.

Своєрідним зразком амбіцій, а отже, і політичної сили регіональної партії є „КМКС” Партія угорців України. Аргументи на користь цього твердження знаходимо у повідомленні за назвою „„КМКС” Партія угорців України офіційно підтримала Володимира Чубірка на виборах міського голови” на одному з Інтернет-ресурсів [101].

Зокрема, в ньому йшлося про те, що напередодні місцевих виборів 2015 р. голова Ужгородської міської організації Товариства угорської культури Закарпаття **З. Торич** та кандидат на посаду міського голови Ужгорода **В. Чубірко** підписали угоду, згідно з якою „КМКС” мала надати підтримку останньому на виборах 25 жовтня. В. Чубірко зобов’язувався (у разі обрання його мером) виконати низку вимог регіональної партії, серед яких не тільки забезпечення „збереження та належне утримання угорських пам’яток культури та архітектури, пам’ятних знаків, символів, пам’ятників тощо”, але й обов’язковий прийом на роботу до владного органу кількох осіб, яких запропонує „КМКС”. Зокрема – на відповідальну посаду „не нижче начальника управління в Ужгородській міській раді”, „на посаду заступника начальника управління освіти Ужгородської міської ради”. Крім того, В. Чубірко мав запропонувати у члени виконавчого комітету Ужгородської міської ради представника „КМКС”, а ще – „забезпечити всебічну підтримку акцій та заходів, що проводитиме „КМКС”” та „здійснювати підтримку культурних та освітніх програм, програм розвитку талановитої молоді, що впроваджуються „КМКС”” [101]. Тобто регіональна (етнічна) партія чітко диктувала вимоги кандидату на голову міста Ужгорода, обіцяючи в обмін голоси виборців угорського походження. Якщо взяти до уваги, що В. Чубірко (як свідчать тогочасні дані ЦВК) був головою Закарпатської обласної ради, то збагнемо той факт, що регіональна партія суттєво впливала на ключових представників політичного режиму регіону і, зокрема, на його цінності та пріоритети.

Іншою регіональною силою, яка контролювала частину Закарпатського регіону, була Демократична партія угорців України, яку тривалий час очолював І. Гайдош (свого часу – член СДПУ(о)). Він же був міським головою міста Берегового, дивлячись на яке, українці запитували: „Берегове – під протекторатом Угорщини?” [102].

Підставою для таких запитань ставали не лише угорські паспорти, які мадяри видавали закарпатцям, але й угорські прапори на будівлях (які, як зазначав ресурс „Високий Замок”, „почали вивішувати недавно”) і „особливо на приміщенні міськради”; вівіски та таблички з назвами вулиць угорською мовою; офіс-приймальня у Береговому угорського депутата Бейли Ковача від ультрарадикальної партії Йоббік, яка ратувала за створення „Великої Угорщини” на теренах „угорських етнічних земель” (України, Румунії та Словаччини) та автономії для угорців-мешканців сусідніх держав і, зокрема на Закарпатті, так званого Притисянського автономного району [102]. Останній – у географічних межах Берегівського та Виноградівського районів – має, як бажає Будапешт, знову, як і під час виборів 1998 р. до Верховної Ради України, стати самостійним виборчим округом (що обіцяли угорцям, перебуваючи ще в статусі кандидата на президентську посаду, В. Ющенко та П. Порошенко).

Специфіка моменту полягала в тому, що проугорські настрої підживлювали/підживлюють „не лише самі сусіди, а й місцеві політики”: І. Гайдош, який на парламентських виборах у 2012 р. став народним депутатом від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – угорець, як кажуть, „з крові і кісті” і, відповідно, його рідна мова угорська. „У Береговому, – наголошував автор публікації у „Високому Замку”, – він як міський голова робив усе, аби угорська почувалася тут домінуючою мовою. З його ініціативи восени 2010 року було проведено місцевий референдум про перейменування міста на угорський манер у Берегсас (хоч на залізничному вокзалі

Берегового давно є вівіска й Beregszasz). Явка на референдумі була низька, менш як 48 відсотків: підтримали ідею перейменування 4 688 берегівців, проти висловилися практично така сама кількість – 4 358. Жодного наслідку референдум не мав, бо такі рішення ухвалює Верховна Рада. Але перед мадярами міський голова вислужився” [102]. Після ухвалення у Верховній Раді скандального закону Ківалова–Колесніченка у берегівській міськраді за угорську як регіональну проголосувала більша частина депутатів. Крім того, міська влада ухвалила ввести іспит на знання угорської під час добору кадрів для роботи в мерії. „Високий Замок”, підбиваючи підсумки, зазначав: „Тому не дивно, що українці в Береговому почувуються не у своїй тарілці. Щоб не бути білими воронами, змушені вчити угорську”, адже, як зізнавалася одна з банківських працівниць, „до мене часто підходять клієнти і розмовляють лише угорською ... Прошу розмовляти українською, адже іншою не володію. У відповідь чула, що живу в угорському місті – мушу знати угорську. Для мене це звучить абсурдно, адже я українка, живу в Україні – чому мене змушують вчити іншу, чужу мені мову? Якщо депутати прийняли рішення про угорську регіональну – нехай визнають тоді регіональною і українську, аби українці не почувалися у Береговому зайдами і чужинцями...” [102].

Тобто створений регіональний режим толерував численні антиукраїнські прояви як на локальному рівні, так і загалом у регіоні. У тій ситуації політичні партії угорської меншини виступали, щонайменше, як інструмент мобілізації етнічних мас, як частина складного механізму здійснення самого регіонального режиму, підтримки його життєдіяльності та постійного „перенастроювання” (найперше – політичного, з врахуванням особливостей поточного політичного моменту) регіональною елітою. Той чи інший лідер етнічної партії був не лише партійним очільником, але й того чи

іншого рівня місцевим керівником, в інший час – кандидатом чи депутатом Верховної Ради України (див. про це докладніше: [103]). Характерно, що в останні роки, офіційний Будапешт почав „централізовано координувати роботу цих організацій, ідеологічно супроводжувати, підтримувати їх і контролювати” (див.: [104]), іншими словами, через партії та інші інститути контролювати регіональний режим в українському Закарпатті.

Окрему увагу зверну, зрештою, на Політичну партію „Наш край” (що постала внаслідок перейменування зареєстрованої у 2011 р. Політичної партії „Блокова партія”, №198-п.п.), як одну із ідейних послідовниць ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і, відповідно, політичну силу, що культивує регіоналізм (як лобіювання політико-економічних інтересів регіональних еліт). Обраховуючи кількість своїх прихильників (за результатами місцевих виборів 2015 р.) у регіонах, інформаційний бюлетень партії з аналогічною назвою „Наш край” писав, що найбільше прибічників політична сила має у Донецькій (21,81%), Чернігівській (14,89%), Луганській (12,9%), Миколаївській (12,88%), Запорізькій (10,34%), Херсонській (8,86%), Харківській (8%), Київській (7,42%) та Одеській (7,4 %) областях, а крім того, бюлетень наголошував, що партія представлена в регіонах України більш ніж 4 600 депутатами місцевих рад та мерами міст [105]. Утім, за даними ЦВК, кількість обраних на місцях від партії депутатів (25 жовтня 2015 р.) – 3 129 чол. (або 2,51%), а безпосередньо членами політичної сили серед обраних було всього 80 осіб (або 0,09%). Таким чином, партія знайшла переважну більшість своїх прихильників у східних та південних регіонах країни, які були у попередній час базовими регіонами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Ознайомлення ж з передвиборчою програмою політичної сили, розміщеною на її сайті (див.: [106]), підводить до думки про те, що регіоналізм керівників-співголів політичної сили – А. Кіссе, Ю. Гранатурова, О. Фельдмана, С. Кальцева та О. Мазурчака – може видатися своєрідним

різновидом патріотизму, ознакою прихильності ідеї розвитку місцевого самоврядування. Утім, візьмемо до уваги, що пронизана наскрізь популізмом вищезгадана програма є тільки однією із граней „ідеологічного блоку настанов” керівництва партії. Про інші грані по-своєму говорять такі факти, як присутність свого часу, приміром, А. Кіссе та С. Кальцева серед 148 народних депутатів Верховної Ради України від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і КПУ, які 1 липня 2013 р. зверталися листом до депутатів Сейму Республіки Польща та маршала Є. Копач з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу (див. про це: [107]), що було засуджено, зокрема, низкою таких відомих політиків, як Л. Кравчук, Є. Марчук, В. Балого, В. Скуратівський та ін.; голосування за „диктаторські закони” (у січні 2014 р.) А. Кіссе, Ю. Гранатурова, О. Фельдмана, С. Кальцева та О. Мазурчака [108] і неголосування (18 січня 2018 р.), наприклад, А. Кіссе, за закон про інтеграцію Донбасу тощо. Тобто про суть політсили, пріоритети її очільників, зрештою, про їх наміри можна судити тільки оцінюючи сукупність заяв, учинків та ін.

* * *

Вищевикладене підводить до висновків про те, що у формуванні та розвитку регіональних політичних сил можна виокремити кілька періодів.

1. Перший період охоплював 1991–1997 рр.

Критеріїв для класифікації тогочасної політичної сили як регіональної є щонайменше три:

- назва партії, яка засвідчувала її „регіональну прив’язку”;
- самопозиціонування сили (!);
- масштаби та цілі її діяльності.

Яскравими прикладами таких партій стали ті з них, що постали в АР Крим в умовах інституціоналізованого регіонального політичного режиму, а також низка ідеологічних проросійських партій на теренах Донбасу та Харківщини

(зокрема, ПСЄУ). Крім цього, як регіональну партію є сенс розглядати і Політичну партію Всеукраїнське об'єднання „Громада”, базовим регіоном створення і функціонування якої стала Дніпропетровщина. В руках її (другого) очільника – дніпропетровського чиновника П. Лазаренка – політична сила стала інструментом запровадження у регіоні неформальних політичних та економічних практик, інструментом на шляху політичного кар'єризму та утвердження персоніфікованого політичного режиму.

Загалом, упродовж 1991–1997 рр. АР Крим, Донбас, Харківщина та Дніпропетровщина стали *першими своєрідними регіональними партійно-силовими центрами в країні*.

Характер діяльності деяких з-поміж регіональних партій дозволяє твердити, що вони, по суті, були специфічними політико-кримінальними структурами, інструментом входження у регіональну владу представників злочинного світу з їх різноспрямованими інтересами. Інша особливість – політичні сили в регіонах формувалися не лише на тій чи іншій ідеологічній платформі, але й за допомогою акцентування (експлуатації) інших чинників, зокрема – релігійних орієнтацій населення регіону, свідченням чого стало створення у Донбасі Партії мусульман України.

Прикметною рисою низки регіональних політичних сил, що функціонували в період 1991–1997 рр., була орієнтація на Росію, ідеологію євразійства і, відповідно, відстоювання і просування російських/євразійських політичних інтересів у середовищі українських громадян та електорату. В окремих випадках партії були неприхованими сепаратистськими утвореннями, що ставили за мету відокремлення частини територій від Української держави.

Заборона функціонування регіональних кримських партій, зміна виборчого законодавство та постання Партії регіонального відродження України – події, які дозволяють

говорити про завершення першого періоду в процесі творення регіональних партій та, відповідно, початок другого.

2. *Хронологічні рамки другого періоду розбудови регіональних партій – 1997–2003 рр.*

Зміна виборчої системи сприяла початку інституціоналізації регіоналізму (як ідеології і стратегії) на рівні українського парламенту II скликання, в якому депутатські повноваження здобули, найперше, представники новоствореної Партії регіонального відродження України, того утворення, яке не тільки своєю назвою, цілями діяльності декларувало прихильність регіоналізму, але й шукало шляхів забезпечення своєї впливовості на всеукраїнському рівні. Крім ПРВУ, до Верховної Ради України увійшли представники Політичної партії ВО „Громада”. Парламентський успіх цієї політичної сили по-своєму висвітлив механізм потрапляння представників бізнесу з регіонів до парламенту: шляхом забезпечення найвищої електоральної підтримки у базовому для партії регіоні, входження очільника політичної сили у найвищі владні структури в центрі та здобуття ним підтримки з боку Президента України, що під час виборів гарантувало, щонайменше, відсутність з боку останнього будь-якої протидії.

Попри те, що ПРВУ напередодні парламентських виборів 2002 р. разом з представниками інших регіональних політико-бізнесових утворень була у пошуку шляхів входження до Верховної Ради України (про що, зокрема, дозволяє говорити трансформація політичної сили у Партію регіонального відродження „Трудова солідарність України”), вона після чергової трансформації і перейменування на ПАРТІЮ РЕГІОНІВ усе ж скористалася досвідом ВО „Громада”, по-своєму його удосконаливши: партія увійшла до складу пропрезидентського Виборчого блоку „За Єдину Україну!” і в його складі провела своїх представників до парламенту. Таким чином, позиції прихильників регіоналізму зміцнюва-

лися за своєрідної підтримки українського Президента. Останній, своєю чергою, у регіональній еліті Сходу побачив опору у боротьбі з опозиційними силами, що несли загрозу його президентству.

Парламентські вибори 2002 р. дали шанс увійти в український парламент і представникам регіональних партій з чітко вираженою проросійською риторикою у складі Виборчого блоку політичних партій „Руський блок”. Утім, шанс було втрачено: блок зазнав електоральної поразки. Однак цей факт дає підстави для твердження, що регіональні політичні партії, які функціонували в той час у державі, керувалися відмінними настановами: одні були зорієнтовані на закріплення у „своєму” регіоні та подальше входження у центральні владні структури країни, інші ж, дотримуючись проросійської орієнтації, таїли в собі менш чи більш явний сепаратистський потенціал. Тобто політичний регіоналізм (уособленням якого були, власне, ті чи інші політичні сили) мав різні цілі.

Попри те, що Схід та Південь України (Донеччина, АР Крим, Дніпропетровщина) впродовж другого періоду залишалися базою для створення нових регіональних політичних сил (Політичної партії „Єдина Київська Русь”, Всеукраїнської партії Миру і Єдності та ін.), все ж незаперечною його особливістю у напрямі розбудови регіональних партій стало розширення географії постановки цих, останніх. Утім – все ж за рахунок регіонів Сходу. Зокрема, КППРС зареєструвала свою штаб-квартиру в Луганську.

Своєрідним гальмом на шляху розвитку регіоналізму мало стати прийняття у 2001 р. Закону України „Про політичні партії в Україні” та анулювання (впродовж 2003 р.) Верховним Судом України реєстраційних свідоцтв 28 політичних сил, серед яких, з врахуванням масштабів їхньої діяльності та розв’язуваних завдань, була низка регіональних.

3. *Третій період розвитку регіональних партій тривав з кінця 2003 р. до початку 2014 р.* Характерною особливістю

періоду стала поява нових механізмів творення регіональної партії. Зокрема, внаслідок:

- зміни назви, статуту, програми, ідеологічної платформи, місця реєстрації раніше зареєстрованої політичної сили;

- використання представником регіональної влади адміністративного ресурсу для розвитку в регіоні мережі осередків потрібної йому партії;

- консолідації регіональної еліти для захисту своїх інтересів у протистоянні з центральною владою в Києві;

- створення юридичними структурами своєрідного ринку партій та, відповідно, уможливлення процесу їхньої купівлі/продажу бажаними політиками.

Своєю чергою, розвиток механізмів створення регіональної партії зумовив і розвиток низки явищ. Зокрема:

- призвів до подальшого розширення географії їх функціонування: регіональні партії постали, зокрема, на Сумщині, Київщині, Одещині, Львівщині, Житомирщині та ін.;

- став свідченням ігнорування політичними силами норм Закону України „Про політичні партії в Україні” (зокрема, частина 7 статті 1), згідно з якими реєстрація обласних організацій політичних партій у більшості регіонів України була обов’язковою.

Свідченням ігнорування Закону було створення етнічних політсил (найперше – угорських), що діяли на субрегіональному рівні Закарпаття в умовах слабкої регіональної політики держави. Тобто особливістю періоду стало постання субрегіональних партій, якими стали, втім, не тільки власне етнічні політичні сили, але й партії на зразок Політичної партії „Рідне місто”.

Період став часом своєрідного тріумфу домінантної з-поміж регіональних політичних сил – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, якій, із запровадженням в країні пропорційної системи виборів, вдалося тричі бути переможцем чергових (2006 та

2012 рр.) та позачергових (2007 р.) парламентських виборів. Очільник партії спромігся стати Президентом України та через кадрові призначення поширити вплив політичної сили на інші регіони України.

Загалом же аналіз створення й специфіки функціонування регіональних політичних партій у період з кінця 2003 до початку 2014 р. дозволяє говорити про подальшу диференціацію регіональних політичних сил. Зокрема, до регіональних партій, зорієнтованих на діяльність у межах регіону та країни, та партій із сепаратистським ухилом, зорієнтованими на Росію, додалися:

а) субрегіональні етнічні партії угорців, які, як дозволяє твердити аналіз політичної практики на Закарпатті, орієнтувалися на Угорщину;

б) субрегіональні політичні сили, діяльність яких обмежувалася „рідним містом”, боротьба за яке розгорталася у виборчому окрузі (зокрема, під час місцевих виборів).

4. *Четвертий період регіонального партійного будівництва розпочався на початку 2014 і триває до сьогодні.*

Класифікуючи політичну силу як регіональну, дослідник (регіональних партій) в Україні нині стикається з низкою викликів, які пов’язані з тим, що:

– у сучасних умовах партії, не поспішаючи розкривати джерела свого фінансування, відповідно, намагаються не розкривати і мережу своїх осередків по Україні (яка вимагає певного фінансування). За таких умов для дослідника актуалізується питання „масштабів партії” – її всеукраїнськості чи регіональності, попри її реєстрацію свого часу Мін’юстом України зі статусом „всеукраїнської”. Тобто має місце збереження і поглиблення невідповідності політичної практики законодавчим нормам;

– непрозорість (структурна, ідеологічна) політичних сил утруднює безпосередній обрахунок як кількісних, так і якісних їх вимірів (показників);

– великі масиви поточної інформації (характерні для „епохи пост-правди”), відбір та класифікація політичних фактів з подальшим їх теоретичним осмисленням вимагають значних часових рамок, що є одним із найактуальніших викликів дослідницького сьогодення.

Утім, усе ж аналізуючи „по свіжих слідах” партійне будівництво впродовж 2014–2017 рр., можемо твердити, що втеча українського Президента до сусідньої держави, Революція Гідності, російська агресія проти України спричинили зміни у розвитку регіональних політичних сил:

– було припинено функціонування низки сепаратистських регіональних політичних проектів (в АРК та Донбасі);

– відбулася деградація ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, яка, будучи створена як регіональна партія, за час своєї активної діяльності спромоглася трансформуватися у могутню „партію влади”;

– низка партій деградувала до рівня регіональних (приміром, Народна партія на чолі з В. Литвином);

– регіональні політичні партії поставали як новостворені (приміром, „Українська Галицька партія”), так і в основному за рахунок експлуатації механізму перейменування як „старих”, так і щойно (починаючи з 2014 р.) зареєстрованих політичних сил;

– партійні назви закріплювали „прив’язку” політичної сили до конкретного регіону (наприклад, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ХЕРСОНЦІ”);

– партії, як свідчить не тільки їхня самопрезентація, але й декларування цілей та завдань, особливості участі в політичному процесі, не приховували свою регіональну сутність;

– назви партій стали своєрідним інструментом маніпуляції свідомістю регіонального електорату (під час місцевих виборів 2015 р.) з боку партійного керівництва (що не двозначно демонструє, приміром, історія двох партій з

однаковою назвою – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ”);

– стрімко розширилася географія функціонування регіональних партій. Політичні сили спрямовували свою діяльність майже на кожен український регіон, попри те, що все більше з них свою штаб-квартиру розміщували в Києві;

– особливістю моменту стало те, що належність до новопосталої регіональної партії, а не до добре розкрученого в межах держави партійного брэнда, збільшувало шанси бути обраним під час місцевих виборів 2015 р.;

– як засвідчили місцеві вибори 2015 р., з’явилися регіони (зокрема – Закарпаття, Київщина, Одещина, Вінниччина, Львівщина та ін.), де на владу претендували по кілька регіональних партій (зокрема, у субрегіонах);

– сила регіональної партії у „своєму” регіоні виявлялася у здобутті нею або найбільшої кількості депутатських мандатів в обласній раді (як це було, зокрема, під час місцевих виборів 2015 р. у випадку із „партією Герет” на Хмельниччині – ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ”), або у посіданні другого місця у рейтингу переможців, пропустивши вперед лише „партію влади” – ПАРТІЮ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ”, або у здобутті хоч мінімальної кількості мандатів у одному регіоні;

– регіональні партії у своїй діяльності почали протиставляти власні ідеали та цінності ідеалам та цінностям інших партій – регіональних, субрегіональних чи „партії влади”, засуджуючи безвідповідальність їх керманічів та надання ними переваги власним бізнесовим інтересам, а не інтересам регіону чи держави. При цьому почав наголошуватися свій „реальний патріотизм” (на відміну від вдаваного), а в деяких випадках – і своє месіанське покликання в Україні;

– регіональні політичні партії стають рупорами регіональних політичних режимів, обґрунтовуючи своє право „са-

ним творити свою долю”, що породжує в суспільстві підозри щодо відкритого чи латентного сепаратизму таких політичних сил;

– діяльність деяких регіональних партій (зокрема, етнічних угорських на Закарпатті) разом з іншими етнічними інститутами координувалася, за деякими даними, владою сусідньої держави, що актуалізує питання наростання загрози національній безпеці України. Своєрідним викликом для Української державності є і діяльність ідейної послідовниці ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Політичної партії „Наш край”, члени якої, культивуючи прихильність ідеї розвитку місцевого самоврядування, схильні до антиукраїнських чи антидержавницьких дій як у минулому, так і нині;

– місцеві вибори 2015 р. виявили політичні сили, які не користувалися підтримкою виборців у жодному з регіонів (як, наприклад, Українська морська партія Сергія Ківалова на виборах до Одеської обласної ради);

– вибори (2015 р.) виявили нових конкурентів для регіональних/субрегіональних політичних сил, якими стали партії „одного міста” (як Політична партія „Нові обличчя” що змагалася за місто Ірпінь) чи й „партія одного району” (якою була в Деснянському районі Києва ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ГРОМАД”);

– низка регіональних політичних партій, не маючи власних програм розвитку того чи іншого регіону, була свого роду інструментом шантажу в руках представників регіональних еліт як у процесі взаємин з державною владою, місцевим населенням/електоратом, так і в міжклановому протистоянні на регіональному рівні (про що однозначно свідчила коротка історія ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ЗА КЕР-НЕСА!”);

– новим різновидом регіональної партії стали іменні регіональні політичні сили, які постали у багатьох регіонах України – на Одещині, Полтавщині, Херсонщині, Харківщині

та ін. Серед причин їх появи не тільки власні амбіції їхніх керівників чи їхнє бажання подати чіткий сигнал виборцю, який виявився прихильним до „високих зразків” популістської риторики того чи іншого партійного очільника, але й страх цього, останнього, „не бути висунутим”, „не бути на чолі списку” та ін. (що демонстрував у Херсоні В. Миколаєнко);

– часто іменна партія була лише частиною складного механізму забезпечення інтересів представника регіональної еліти (як одного з творців регіонального політичного режиму), про що дозволяє твердити, наприклад, система регіональних неформальних інститутів, підпорядкованих О. Фельдману;

– іменна партія у низці випадків, виявлених впродовж 2014–2018 рр., слугувала своєму „власнику” лише тимчасово. Зі зміною політичних пріоритетів потреба в ній зникала (як про це красномовно свідчить кар’єрний досвід С. Капліна, С. Сенюти та ін.).

Вищевикладене дозволяє твердити, що конкуренція за владу в Україні неухильно зростає. При тому – на всіх рівнях, від парламентського до місцевого. Реєстрація партії зі статусом всеукраїнської (як того вимагає закон) формально уможлиблює її включення у боротьбу за депутатські мандати у Верховній Раді України, а на практиці означає лише її використання кількома потужними, дійсно всеукраїнськими політичними гравцями як технічної. Із 354 політичних сил, що діяли в Україні на початок 2018 р., більшість партій (поряд з кількома діючими у масштабах всієї України, які борються за політичний „приз” – статус парламентської або й „партії влади” та за державне фінансування, та тими, які фактично припинили чи так і не розгорнули широко своєї політичної діяльності, але держава, попри це, все ще не поспішає формально анулювати їхню реєстрацію), можна припустити, функціонують як регіональні.

Осмишуючи особливості регіонального партійного будівництва та враховуючи попередній досвід розвитку регіоналізму (як ідеології і стратегії, найперше – в Криму та Донбасі), можна твердити, що сьогодні чільними *загрозами*, які надходять від регіональних партій як інструментів політичної боротьби регіональної еліти в ході створення, зміцнення чи трансформації регіональних політичних режимів, є:

– „упокорення населення” регіону за допомогою неформальних практик (заякування, ідеологічної обробки, підкупу та ін.) з опорою на монопольне володіння політиками-бізнесменами (які є водночас „обличчям”, спікерами, „інвесторами” чи лідерами партій) „простору регіону” і всім, що в цьому просторі знаходиться, – надрами, робочими місцями, інформаційним електоральними та ін. ресурсами;

– загроза сепаратизму та руйнування територіальної цілісності держави (на що свого часу звертав увагу, приміром, голова Комітету виборців України О. Кошель [109]).

В умовах децентралізації, що розгортається в Україні, вага регіональних партій та посилення їхньої впливовості на регіональному-субрегіональному-локальному рівнях неухильно зростатиме, що створить для Української держави нові загрози та виклики.

ФІНАНСОВО-МАЙНОВИЙ СТАН ПОЛІТИЧНИХ СИЛ

Проблема партійних фінансів – найбільш закрита сторона їхньої діяльності. Після деградації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ як „партії влади” суспільство дізналося і про її „чорну бухгалтерію”, і про фінансування у неймовірних розмірах її консультантів (приміром, П. Манафорта). Але точної інформації щодо джерел фінансування партії – досі бракує.

1. *Новація періоду 2014 – початок 2018 рр.* Період, що досліджується, характеризувався безсумнівною новацією. На позачергових виборах до Верховної Ради України VIII скликання із 29 партій-учасниць перегонів переможцями стали 6 політичних сил, діяльність яких з 1 липня 2016 р. почала розгортатися в нових умовах: партії, здолавши у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі 5-відсотковий бар’єр та ставши парламентськими, здобули право на державне фінансування для здійснення статутної діяльності. Кожній потрібно було лише (згідно із Законом № 2365) підготувати пакет документів, звіти за I і II квартали 2016 р. та внести, як того вимагав законодавець, необхідні зміни до партійних статутів.

Тож у III і IV кварталі 2016 р. на фінансування 4 із 6 парламентських партій з держбюджету було виділено, за інформацією НАЗК, 147 647 тис. грн [110]. Зокрема, станом на 24 жовтня 2016 р. державне фінансування отримали НАРОДНИЙ ФРОНТ (50 млн 272 тис. грн), БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” (49 млн 543 тис. грн), „Об’єднання „САМОПОМІЧ” (24 млн 923 тис. грн) та Радикальна Партія Олега Ляшка (16 млн 907 тис. грн)*. Кошти не

* Відповідно до статті 17.2 Закону України „Про політичні партії в Україні” щорічний обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій становить: $(1218 \times 0,02) \times 16\,052\,228 = 391\,032\,200$ грн (де: 1218 грн – мінімальна заробітна плата, встановлена на 1 січня 2015 р. Законом України „Про державний бюджет України на 2015 рік”; 0,02 – коефіцієнт, визначений у Законі; 16 052 228 –

отримали дві політичні сили: Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”, оскільки не подала вчасно пакет документів, відповідно до вимог чинного законодавства, та ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК, який відмовився від державного фінансування.

У 2017 р. НАЗК розподілило кошти, виділені з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, таким чином: передбачалося, що НАРОДНИЙ ФРОНТ отримає 113 млн 753,5 тис. грн; БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” – 112 млн 103,6 тис. грн; „Об'єднання „САМОПОМІЧ” – 56 млн 394,56 тис. грн; ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК – 48 млн 467,7 тис. грн.; Радикальна Партія Олега Ляшка – 38 млн 257,9 тис. грн; Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина” – 29 млн 182,2 тис. грн [111].

Паралельно з процесом розгортання державного фінансування партій НАЗК розпочало процес перевірки звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Наслідком аналізу звіту ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП” за III квартал 2016 р. стало виявлення порушень (отримання партією членських внесків через касу партії, що стало порушенням частини восьмої статті 14 Закону України „Про політичні партії в Україні”, відповідно до якої грошові внески на користь політичної партії здійснюються через банківські операції. Як повідомляло НАЗК, постановою Печерського районного суду міста Києва від 22 березня 2017 р. голову секретаріату політичної партії „УКРОП” визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 212-15 КУпАП, та, відповідно, на нього накладено штраф у сумі 1700 грн з конфіскацією суми внесків на підтримку політичної партії – 468 946,50 грн. Рішенням Апеляційного суду м. Києва 2 червня 2017 р. рішення Печерського районного в м. Києві суду залишено без змін [112].

На початку літа 2017 р. Печерський районний суд Києва визнав очільницю ПСПУ Н. Вітренко винною у вчиненні адміністративного правопорушення за статтею 212-15 Кодексу про адміністративні правопорушення – порушення встановленого законом отримання внесків політичною партією. Рішенням суду у Прогресивної соціалістичної партії України було конфісковано 42,6 тис. грн партійних внесків та стягнуто штраф у розмірі 1,7 тис. грн, оскільки НАЗК було встановлено, що членські внески та благодійні пожертвування збиралися на партійних зборах, а згодом готівка вносилася на банківський рахунок ПСПУ довіреною особою [113]. Апеляційний суд міста Києва (у вересні 2017 р.) відмовив Н. Вітренко у задоволенні скарги про конфіскацію грошей.

У серпні 2017 р. НАЗК за підсумками проведення аналізу звіту КПУ про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за I квартал 2017 р. зверталось до суду з проханням притягнути до відповідальності главу Комуністичної партії України П. Симоненка за порушення у фінансуванні партії [114].

Восени 2017 р. суспільство збурила інформація про фінансову підтримку ПРАВОГО СЕКТОРУ громадянкою Російської Федерації О. Миримською (див.: [115]).

Згодом з'ясувалося, що за III квартал 2017 р. 2/3 партій (із 356 зареєстрованих на той час) вказали нульові витрати у фінансових звітах [116], що дозволило зробити висновок про те, що:

- кількість справді активnodіючих партій є незначною, а основна їх частина (близько 280 політичних сил) – партії, функціонуючі, що називається, на папері;

- партії не схильні до фінансової прозорості, вказуючи мінімальні витрати, хоча реальна – видима – картина їхньої діяльності (як, наприклад, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ЗА ЖИТТЯ”, Всеукраїнського об'єднання „Батьківщина”, Політичної Партії „5.10”, про що сповіщали активісти коаліції „Гроші

партій – під контролем” [117]) вимагала значних витрат, що й засвідчувало по-своєму їх тіньове фінансування.

Саме останній момент спонукав Комітет виборців України восени 2017 р. звернутися до НАЗК із закликом здійснити перевірку понад 20 політичних сил (див. про це: [118]).

Проаналізувавши звіти партії про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру упродовж 2017 р. Національне агентство з питань запобігання корупції склало 264 протоколи про адміністративні правопорушення [119], з яких:

- 170 протоколів за правопорушення, передбачене статтею 212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення (зокрема, порушення порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру та фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду);

- 86 протоколів – за статтею 212-15 КУпАП (порушення порядку надання або отримання внеску на підтримку політичної партії);

- 8 протоколів складено за ненадання інформації, документів, а також порушення строків їх надання, передбачене статтею 188-46 КУпАП.

Крім адміністративних порушень, як повідомляла Н. Корчак, були виявлені порушення з боку політичних сил й іншого гатунку. Тож, було розпочато низку кримінальних проваджень щодо політичних партій (їхніх керівників та представників) за фактами вчинення правопорушень, передбачених частиною першою ст. 159-1 Кримінального кодексу України. Зокрема, в органи Національної поліції НАЗК надіслало 25 відповідних заяв. Згодом проти 16 партій (таких, як: Аграрна партія України, Всеукраїнське об’єднання „Свобода”, Всеукраїнське об’єднання „Батьківщина”, Політична партія „ВЛАСНА СИЛА”, „Зелені”, Політична партія „Наш край”, Народний Рух України, Політична партія „НОВА

ПОЛІТИКА”, Комуністична партія України, Політична партія „Партія сильної влади”, Політична Партія „САМОВРЯДНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА”, Партія Вільних демократів, Політична партія „Політичне об’єднання „Пряма дія”, Патріотична партія України, Партія „Національно-демократичне об’єднання „Україна”, Українська партія честі, боротьби з корупцією та організованою злочинністю) було розпочато кримінальні провадження.

На початку 2018 р. НАЗК на фінансування статутної діяльності 6 політичних партій у поточному році розподілило 513 млн 671 тис гривень. Зокрема, НАРОДНИЙ ФРОНТ отримає 132 080,301 тис. грн; БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” – 130 184,854 тис. грн; „Об’єднання „САМОПОМІЧ” – 65 462,270 тис. грн; ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК – 56 262,418 тис. грн.; Радикальна Партія Олега Ляшка – 44 427,431 тис. грн; Всеукраїнське об’єднання „Батьківщина” – 33 886,896 тис. грн [120].

Початок 2018 р. ознаменувався низкою ініціатив від НАЗК:

– по-перше, всередині лютого 2018 р. НАЗК висловилося за анулювання реєстрації політичної партії у разі ненадання нею двічі впродовж календарного року до НАЗК звіту про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру. Характеризуючи ситуацію, Н. Корчак зазначила, що „на сьогодні в Україні зареєстровано 352 політичні партії, проте звіти про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру надходять не від усіх. У середньому 80–100 партій перебувають поза політичним процесом, є партіями-невидимками” [121]. З урахуванням цього, НАЗК запропонувало додати до статті 24 „Анулювання реєстрації” Закону України „Про політичні партії в Україні” вимогу, відповідно до якої підставою для анулювання реєстраційного свідоцтва партії може бути неподання до НАЗК політичною партією

двічі протягом календарного року звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;

– по-друге, в Агентстві запропонували методологію визначення розміру (суми) внеску на підтримку політичної партії у формі робіт, товарів та послуг (див. про це: [122]).

2. *Аналіз звітів політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2017 р.*, поданих до Національного агентства з питань запобігання корупції (див. звіти: [123]).

Найперше зазначу:

– на 1 березня 2018 р. (за даними сайта НАЗК), звіти подали лише 210 політичних сил;

– звіт ПП „СЛУГА НАРОДУ” на сайті НАЗК з якихось причин недоступний;

– ПАРТІЯ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” – єдина політсила, загальний звіт якої за 2017 р. на сайті НАЗК не представлений. Натомість НАЗК дає доступ лише до звітів обласних та низки міських партійних організацій президентської політсили.

Труднощі, пов'язані з аналізом звіту БЛОКУ ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” за 2017 р., вдалося подолати, відшукавши „ЗВІТ політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру” на сайті політсили (див.: [124]).

Аналіз звітів 6 парламентських партій та порівняння кількісних показників щодо функціонуючих місцевих партійних організацій зі статусом юридичної особи свідчить, що найбільшу їх кількість (на початок 2018 р.) мало Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина” (див. *Таблицю 1*). При цьому, з одного боку, впадає в очі разюча відмінність показників ВО „Батьківщина”, ОПОЗИЦІЙНОГО БЛОКУ та „Об'єднання „САМОПОМІЧ”, з іншого боку, той факт, що НАРОДНИЙ ФРОНТ та Радикальна Партія Олега Ляшка не внесли до звіту жодних відомостей про свої організації, що

дає підстави твердити про відсутність партійних мереж у зазначених політичних сил.

Таблиця 1

Місцеві організації парламентських політичних партій, які в установленому порядку набули статусу юридичної особи (кількість на початок 2018 р.)*

	Назва партії та кількість її місцевих організацій				
Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”	ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК	«Об'єднання „САМОПОМІЧ”	БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ»	НАРОДНИЙ ФРОНТ	Радикальна Партія Олега Ляшка
656	77	74	29	0	0

*Складено на основі звітів партій, представлених на сайті НАЗК. <https://nazk.gov.ua/zvity-za-2017-rik-0> ; даних сайта ПАРТІЇ „БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2018/02/report_solidarnist_full_2017.pdf

Відсутність у 2017 р. місцевих організацій у двох партіях-переможницях на позачергових парламентських виборах 2014 р. видається певним нонсенсом. Загалом серед 208 партій, звіти яких доступні на 1 березня 2018 р. на сайті НАЗК, відсутність мережі місцевих організацій зі статусом юридичної особи засвідчили 95 партій (або 45,67%). Серед них так звані іменні партії, і не тільки О. Ляшка, але й Д. Голубова, В. Миколаєнка, М. Саакашвілі, Г. Чекіти. Якщо сюди додамо президентську партію, то можна твердити, що із 209 політсил тільки 114 мають структури зі статусом юридичної особи.

Крім того, якщо ми звернемося до *Таблиці 2*, то побачимо, що є 24 (21,23% від 113) партій з найбільш розвиненою структурою (тобто мають більше 30 місцевих організацій зі статусом юридичної особи). Утім, ці дані є приблизними, оскільки деякі партії зазначають, що та чи інша організація перебуває у стані припинення та ін.

**Українські партії з найбільшою кількістю місцевих
організацій зі статусом юридичної особи
(на початок 2018 р.)***

№п.п.	Назва політичної партії	Кількість місцевих організацій
1.	Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”	656
2.	ВО „Свобода”	534
3.	Аграрна партія України	316
4.	Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Громада”	269
5.	Демократична партія України	158
6.	Європейська партія України	106
7.	Ліберальна партія України	104
8.	Конгрес Українських Націоналістів	98
9.	«Жінки за майбутнє” Всеукраїнське політичне об'єднання	78
10.	ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК	77
11.	«Об'єднання „САМОПОМІЧ”	74
12.	Політична партія „НОВА ПОЛІТИКА”	64
13.	Всеукраїнська партія духовності і патріотизму	62
14.	Політична партія „Єднання”	58
15.	Політична партія „Наш край”	55
16.	Політична партія „5.10”	51
17.	Партія ветеранів Афганістану	46
18.	Політична партія „Рідне місто”	46
19.	Партія ДемАльянс	46
20.	Українська республіканська партія	43
21.	Політична партія „Союз лівих сил”	41
22.	Партія „Громадянська солідарність”	39
23.	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗА ЖИТТЯ”	32
24.	Політична партія „Громадянська позиція”	31

*Складено на основі звітів партій, представлених на сайті НАЗК.
<https://nazk.gov.ua/zvity-za-2017-rik-0>

Аналіз структури інших 90 партій свідчить про таке:

- 21–30 місцевих організацій мають 25 політичних сил (або 21,92% від 114 політсил);
- 11–20 – має 31 партія (або 27,19% від 114 політсил);
- 6–10 – 6 політсил (або 5,26% від 114 політсил);
- 2–5 – 17 партій (або 14,91% від 114 політсил);
- по 1 місцевій організації мають 11 політичних партій (або 9,64% від 114 політсил).

При цьому зверну увагу, що серед партій з однією місцевою організацією – такі іменні політичні сили, як, наприклад, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА „СПРАВЕДЛИВІСТЬ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА „ЗА ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”.

Варто зазначити ще кілька особливостей партій, які спромоглися подати до НАЗК звіти за 2017 р.:

- ціла низка з них функціонує не лише без мережі місцевих організацій, але й не має рахунків у банках. Тобто партії не мають справи з фінансами і, відповідно, можна припустити, не ведуть з виборцями жодної роботи, яка б вимагала грошей (наприклад, Політична партія „ПРАВО І СПРАВЕДЛИВІСТЬ”, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ПОРЯДОК І СПРАВЕДЛИВІСТЬ” та ін.);

- функціонують партії хоч і з невеликою мережею, але також без банківських рахунків (приміром, Політична Партія „Піратська Партія України”, Політична партія „ПОБРАТИМИ УКРАЇНИ” та ін.);

- є політичні сили, які звітують про функціонування місцевих осередків у АР Крим (наприклад, Політична партія „Партія місцевого самоврядування” у Севастополі, Партія „За Права Людини” – у Севастополі та Сімферополі);

- усі 27 місцевих організацій ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ЗА КОНКРЕТНІ СПРАВИ” розміщені на Хмельниччині, що виразно підкреслює регіональний характер політичної сили;

– фактичне місцезнаходження 14 обласних організацій Політичної партії „ПАТРІОТИ УКРАЇНИ” – м. Суми, вул. Залівна.

Ці, як і вищевказані особливості, спонукають до постановки питання про інституційну спроможність переважної більшості українських політичних партій.

Окреме важливе питання – кошти партій. І, насамперед, – парламентських. Тож проаналізуємо і порівняємо фінансово-майнові спроможності 6 парламентських політичних сил:

А) найбільш фінансово потужною політичною силою у 2017 р. був НАРОДНИЙ ФРОНТ. Аналіз звіту партії дозволяє твердити, що цю потужність уможливила перемога на позачергових парламентських виборах, внаслідок якої політсила, як вказувалося вище, отримала з держбюджету 113 753 500 грн. Інші фінансові надходження склалися із:

- внесків у розмірі всього 5 966 грн (від фізичних осіб);
- інших видів доходів (не заборонених законом) у розмірі 284 120,28 грн;
- спонсорських внесків – 449 404,84 грн.

Таким чином, основне фінансове джерело НАРОДНОГО ФРОНТУ – держава.

При цьому витрати партії на статутну діяльність становили 116 586 298,66 грн. Аналізуючи структуру цих витрат, варто взяти до уваги кілька моментів: партія, як свідчить її звіт, не має не лише осередків, але й нерухомого та рухомого майна у власності чи користуванні (як свідчать глави 1 та 2 розділу I партійного звіту). Її здобуток – нематеріальні активи на суму 1 343 890, 43 грн. Виборчий фонд партії – порожній.

Ці дані дещо суперечать даним розділу IV звіту. Так, якщо відсутність місцевих партійних організацій пояснює і відсутність витрат на їхнє утримання, то витрати на заробітну плату (31 687 576,59 грн), оренду приміщень (30 278 025,87 грн), придбання рухомого майна (3 295 616,90 грн) та ін. якраз і

суперечить, на мою думку, заявленому у розділі І. Крім того, значні витрати партія здійснила за статтею „матеріальні витрати та оплата послуг” (3 989 994,48 грн), „сплачені податки та збори” (20 730 801,43 грн), „придбання нематеріальних активів” (2 011 810 грн).

За статтею „проведення з’їздів, партійних конференцій, зборів” політсила витратила 653 269 грн. Особливо вагомими були витрати за статтею „пропагандистська діяльність” – 23 585 103,16 грн. При цьому показовим є те, що майже вся ця сума була потрачена на рекламу партії (крім близько 6 тис. грн на „інші не заборонені законом витрати”): на телебаченні – 18 851 210 грн, на радіо – 3 729 098,70 грн, у друкованих ЗМІ – 1 004 794,36 грн.

Б) БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” за розмірами надходжень з держбюджету, які становили 112 103 600 грн, посідав друге місце серед парламентських політичних сил. Партія володіла нематеріальними активами у сумі 2 634 479,92 грн, користувалася нерухомим майном на суму 1 542 555,43 грн. Внески, отримані політсилою, становили 133 091,80 грн. Спонсорських надходжень партія не мала.

Витрати на здійснення статутної діяльності партії становили у 2017 р. 112 107 290,45 грн. З них на заробітну плату було витрачено 9 418 300,10 грн (або майже у 3,3 раза менше від НАРОДНОГО ФРОНТУ). Значними були витрати на оренду приміщень (1 382 998,43 грн) та послуги зв’язку (1 000 547,29 грн), як і за статтею „матеріальні витрати та послуги” (8 486 544,26 грн). Найбільші задекларовані витрати йшли на утримання місцевих організацій партії, інших зареєстрованих структурних підрозділів – 67 643 629,50 грн.

Пропагандистська діяльність політичної сили зумовила витрату 14 580 014 грн, з яких 6 951 138 грн було витрачено на видавничу діяльність, 3 005 000 грн – на телерекламу, 1 310 393,42 грн – на міжнародну діяльність.

В) *Фінансово-майновий „портрет” „Об’єднання „САМОПОМІЧ”* свідчить, що партія володіє нематеріальними активами на суму 100 тис. грн, користується (на відміну від НАРОДНОГО ФРОНТУ) нерухомим та рухомим майном вартістю 67 444 604,40 грн. Крім того, політсила отримала з бюджету 100 643 500 грн, внесків як від фізичних, так і юридичних осіб – 1 511 605,17 грн. (у т. ч. на рахунок виборчого фонду – 543 263,88 грн), спонсорські надходження становили 388 058 грн.

Партійні витрати у 2017 р. становили 102 306 852,99 грн. Структура витрат була такою: партія (на відміну від НАРОДНОГО ФРОНТУ) значно менше потратила на заробітну плату – 17 626 649,89 грн, оренду приміщень (6 563 746,12 грн) та транспорт (67 603,63 грн). Значно більше „Об’єднання „САМОПОМІЧ” витратило на „проведення з’їздів, партійних конференцій, зборів” – 4 925 999,61 грн. Іншою була й структура витрат за статтею „пропагандистська діяльність”: якщо НАРОДНИЙ ФРОНТ витрачався майже виключно на рекламу (на телебаченні, радіо, у друкованих ЗМІ), то „Об’єднання „САМОПОМІЧ” найбільше витратило на видавничу діяльність – 17 938 082 грн. У рази меншими були й витрати на рекламу на телебаченні – 2 833 663,88 грн, на радіо – 946 297,15 грн, у друкованих ЗМІ – 578 825,76 грн. Крім того, партія здійснила витрати і на зовнішню рекламу – 691 562,11 грн.

Як і НАРОДНИЙ ФРОНТ, партія не витрачалася на місцеві організації (хоча, на відміну від НАРОДНОГО ФРОНТУ, їх функціонування відзначила у звіті).

Г) *ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК* у звіті зазначив, що володіє нематеріальними активами на суму 694 448,98 грн. Крім того, користувався майном та нематеріальними активами на суму 10 461 010,28 грн. Сума, отримана з держбюджету, становила 48 467 700 грн., внески – 3 857 887,21 грн (показово, що всі внески були від юридичних осіб), внески

нематеріальними активами становили 145 500 грн, спонсорські – 9 800 грн.

Витрати політичної партії становили 52 307 841,86 грн і здійснювалися найчастіше за такими статтями, як „заробітна плата” (2 869 743,18 грн), „оренда приміщення” (5 070 599,85 грн); „послуги зв’язку” (12 119,10 грн), „матеріальні витрати та оплата послуг” (7 910 089,54 грн), „сплачені податки та збори” (627 855,07 грн), „придбання рухомого майна” (818 056,96 грн), „придбання нематеріальних активів” (694 776,60 грн).

На відміну від перших двох партій, ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК зазначив витрати на „утримання місцевих організацій партії, інших зареєстрованих структурних підрозділів”, зокрема, на утримання регіональних відділень у розмірі 20 169 167,82 грн. Утім, не мав витрат на партійні з’їзди, конференції та ін. На пропагандистську діяльність партія витратила 14 131 272,34 грн. У тому числі: на видавничу діяльність – 979 602 грн, трохи більше коштів було затрачено на зовнішню рекламу – 1 099 099,38, а найбільше партійних фінансів було виділено на рекламу на телебаченні – 12 025 820,96 грн; на розміщення реклами на радіо партією було витрачено 26 750 грн.

Д) Радикальна Партія Олега Ляшка прозвітувала про володіння у 2017 р. нематеріальними активами на суму 9 477 грн. У користуванні партія мала рухоме й нерухоме майно на суму 3 961 767 грн. З державного бюджету політсила отримала 38 257 900 грн, внесків від фізичних і юридичних осіб – 1 289 232,82 грн. (у т. ч. на рахунок виборчого фонду – 149 416, 82 грн). Спонсорських внесків партія не мала.

Партійні витрати сягнули 40 512 605,41 грн, у тому числі – заробітна плата – 9 284 342,51 грн, оренда приміщення – 1 520 982,22 грн, оренда транспортних засобів – 518 007,61 грн, оренда обладнання та технічних засобів 11 764 грн та ін. Порівняно з НАРОДНИМ ФРОНТОМ та „Об’єднанням „САМОПОМІЧ” політсила витратила за статтею „проведення

з'їздів, партійних конференцій, загальних зборів” найменше – 75 708 грн. Звіт свідчив про придбання партією рухомого майна на суму 1 223 821 грн та придбання нематеріальних активів у розмірі 2 340 грн. На місцеві організації партія, зрозуміло, не витрачалася, оскільки не вказала у звіті їх наявність. 13 949 508,52 грн партія витратила на пропагандистську діяльність. Пріоритетною статтею витрат стало розміщення реклами на телебаченні – 11 648 496,50 грн, та у друкованих ЗМІ – 1 745 220,02 грн. Значно меншу суму політсила витратила на радіорекламу – 555 792 грн.

Е) *Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”* – єдина парламентська партія, яка вказала наявність у неї власності на суму 1 326 210,19 грн, у т. ч., крім матеріальних активів вартістю 8 084,20 грн, нерухомого майна на суму 3 923,68 грн та транспортного засобу вартістю 1 314 202,31 грн. У користуванні у партії знаходилося майна сумою на 8 192 932,91 грн. Політсила отримала з державного бюджету 29 182 200 грн. Внески на користь партії становили 1 421 495 грн. Спонсорських внесків партія не одержувала.

Витрати на здійснення статутної діяльності становили 30 510 606,31 грн. Зокрема, на заробітну плату було витрачено 3 675 056,92 грн, оренду приміщень – 6 422 632,83 грн, оренду транспортних засобів – 811 227,72 грн. За статтею „проведення з'їздів, партійних конференцій, загальних зборів” партія витратила 873 210,99 грн. Витрат на численні місцеві організації партія не здійснювала. Акцентом „пропагандистської діяльності” стали витрати на рекламу на телебаченні у сумі 10 013 013,36 грн та видавничу діяльність, на яку партія витратила 45 000 грн. Політсила видавала газету „Батьківщина”.

Вищевикладене підводить до таких висновків:

– не всі партії, що здобули державне фінансування, представили мережу своїх місцевих організацій, що підводить до постановки, як мінімум, двох питань: а) щодо особливостей

їхньої структури та б) витрачання партійних коштів обмеженою групою людей;

– партії, зазвичай, володіють нематеріальними активами, мають майно, як правило, у користуванні (іноді – безоплатному), хоча є й ті, що володіють ним (зокрема, приміщеннями і транспортними засобами);

– у парламентських партій (попри закріплення в партійних статутах наявності фіксованого членства та обов'язку сплачувати внески) сплacenня членських внесків фактично відсутнє;

– „Об'єднання „САМОПОМІЧ” та Радикальна Партія Олега Ляшка отримували внески у виборчий фонд і активно їх витрачали;

– спонсорські надходження найбільшими були у НАРОДНОГО ФРОНТУ (близько 450 тис. грн) та „Об'єднання „САМОПОМІЧ” (близько 390 тис. грн. Натомість ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК отримав від спонсорів у десятки разів менше (близько 10 тис. грн);

– лише БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА та ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК, як свідчили партійні звіти, витрачали кошти на утримання місцевих організацій чи інших зареєстрованих структурних підрозділів – відповідно, 67 643 629,50 грн та трохи більше 20 млн грн;

– „Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина” – єдина парламентська партія, яка мала власний друкований орган.

– фінансові витрати парламентських партій, представлені у звітах за 2017 р., були приблизно у межах сум, отриманих з держбюджету;

– БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА, „Об'єднання „САМОПОМІЧ”, ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК та Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина” витрачали кошти на видавничу діяльність;

– президентська партія була єдиною, яка витрачала кошти на міжнародну діяльність;

– серед усіх типів реклами найбільшою увагою політичних сил користувалася телевізійна реклама;

– рейтинг партій за витратами на рекламу у 2017 р. мав такий вигляд:

а) найбільше коштів з держбюджету на рекламу витратила Радикальна Партія Олега Ляшка – 36,46%;

б) друге (умовне) місце посіло Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”, витративши 34,31% виділених бюджетних коштів;

в) третьою політичною силою, яка потужно переймалася саморекламою, виявився ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК, що потратив 27,13% бюджетних коштів на саморекламування;

г) НАРОДНИЙ ФРОНТ витратив на рекламу 20,73% державних коштів;

д) значно відстало від своїх парламентських колег „Об'єднання „САМОПОМІЧ”, витративши на рекламу лише 5,01 % коштів, виділених з державного бюджету на проведення статутної діяльності. Про найменші витрати відзвітував БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА „СОЛІДАРНІСТЬ” – 2,68%.

Звітність політичних сил залишає відкритим питання про приховування коштів партіями та, відповідно, інформації щодо сфер їх витрачання. Аналіз джерел надходження та сфер їх використання, проведений за кварталними звітами партій у 2017 р., приміром, громадським рухом „Чесно” (проект „Золото партій”) чи центром „Ейдос” (проект „Партійна каса”), засвідчив, що між звітами і реальним життям партій – прірва. Партії приховують дійсний стан справ з коштами, що фінансово уможливує друк „джинси”, функціонування партійних сайтів тощо. За таке приховування партія готова сплатити невеликий для неї штраф (6 тис. грн згідно із вимогами Закону „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції”), ніж дати правдивий звіт і втратити частину коштів, які держава може конфіскувати. Тож партії навчилися „ховати гроші”.

СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Як згадувалося вище, згідно зі статтею 11 Закону „Про політичні партії в Україні” (2001) „політична партія протягом шести місяців з дня реєстрації забезпечує утворення та реєстрацію в порядку, встановленому цим Законом, своїх обласних організацій у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим”. Опис структури партії, як годиться, міститься у партійних статутах. І, як правило, партії декларують, що вони розбудовуються „знизу вгору”. Утім, між проголошеним і наявним є різниця. До цього твердження підштовхує не лише (а) аналіз звітів політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру за 2017 р., (б) статuti політичних сил; (в) інформація, яку розміщують партії щодо своїх структурних утворень на партійних сайтах, але й, зокрема, низка конкретних фактів:

– десятки як „старих”, так і новозареєстрованих (упродовж 2014–2017 рр.) партій не мають місцевих організацій або мають по одній чи кілька структур. Відсутність партійної мережі декларують навіть парламентські партії (НАРОДНИЙ ФРОНТ, Радикальна Партія Олега Ляшка);

– парламентські політичні партії, декларуючи наявність мережі структурних підрозділів, фактично не витрачаються на їх утримання;

– випадки, коли фактичним місцезнаходженням обласних чи інших партійних осередків вказана одна адреса, яка знаходиться в одному місці (як, наприклад, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „ОБ’ЄДНАННЯ „СИЛА ГРОМАД”, місцезнаходженням 23 структурних утворень якої – обласних, районних, міських – є єдина київська адреса: вул. Трьохсвятительська, буд.5/1);

– розміщення (на сайті партії) лише прізвищ і телефонів (не адреси!) відповідальних у областях, районах, містах

тощо, які, можна припустити, також знаходяться „в одному місті й за однією адресою” тощо.

Зокрема, у „Звіті...” до НАЗК НАРОДНИЙ ФРОНТ, не подаючи відомостей про місцеві осередки зі статусом юридичної особи чи інших структурних підрозділів, разом з тим фіксує, що в партії працює 31 особа в складі (центрального) апарату партії, 66 – в обласних організаціях, 128 – у міських організаціях, 405 – у районних. Оскільки кількість та місцезнаходження осередків в офіційному „Звіті...” не зазначено, то можна припустити, що ці працівники є свого роду „уповноваженими на місцях”, які (у разі виборів) організують підтримку партії в регіонах, а фактична партійна мережа (з фіксованим членством і внесками) просто відсутня. Можна припустити, що не всі з цих „уповноважених” мають квитки політичної сили, якій вони надають ті чи інші послуги. Показовим є й ще один момент: на сайті партії відсутня програма партії, але розміщено виборчу програму політичної сили (аналогічну програмі, поданій до ЦВК за назвою „Відновлення України”), з якою вона брала участь у позачергових парламентських виборах 2014 р. Такий варіант розбудови структури партії (довкола лідера і його представників/уповноважених на місцях) виділимо як один із найбільш поширених *типів сучасної української партії*, варіантом якого є *партія лідерського типу зі „структурою уповноважених на місцях”*.

Зразком *другого варіанта лідерської партії – партії із „заявленою розгалуженою партійною мережею”*, але, як свідчить „Звіт...” до НАЗК, відсутністю надходжень від членських внесків, як і витрат на утримання місцевих та інших зареєстрованих структур, виступає, на мою думку, Всеукраїнське об’єднання „Батьківщина”. На сайті партії розміщено не „класичну” програму політсили, а варіант передвиборчої („Україна переможе!”, 2014 р.) – „Не здаватись! Україна переможе!” (без констатації, коли й яким

з'їздом документ був прийнятий). З врахуванням цих, як й інших, фактів (наприклад, неодноразово оприлюднених у ЗМІ про те, що рішення, які ухвалювалися на місцях однопартійцями Ю. Тимошенко, дисонували заявам і позиції лідера партії, утім, були суголосними чи одноставними із колишніми „регіоналами”; факти виходу із лав партії осіб, які, керуючись власними інтересами, легко вступали до іншої політсили. Див. про це, наприклад: [125–128]) немає підстав твердити, що партія, підпорядковуючись лідеру, має чітку вертикальну структуру (усупереч твердженням партійного статуту про те, що „партія „Батьківщина” побудована за демократичним принципом „знизу”; її основу складають первинні організації, утворені не менш ніж трьома членами партії на території сіл, селищ, міст районного значення, мікрорайонів, кварталів, вулиць, на підприємствах, в організаціях і установах, де це не заборонено законом”).

Третім варіантом лідерської партії можуть слугувати „партії самотнього лідера і кількох його друзів” – зареєстровані у досліджуваній період політичні сили з одним чи кількома осередками (а не „у більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в Автономній Республіці Крим”): в одному чи кількох містах/селищах чи в одному регіоні (наприклад: Слов'янська партія України, ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ „ЗАПОРУКА (ЗА ПОРЯДОК В УКРАЇНІ)” інші).

Інший тип партій – ідеологічні, до яких віднесу комуністичні та націоналістичні політсили. Серед них – експлуатуюча ідеали комунізму КПУ, яка, як свідчить партійний статут (розміщений на сайті політсили) має фіксоване членство в первинних партійних організаціях. Про реальну структуру партії говорити складно, оскільки, приміром, за фінансовими показниками її відстежити важко. Так, у партійному „Звіті...”, поданому до НАЗК, Компартія задекларувала отримання мізерної суми – 500 грн членських внесків за 2017 р. Конгрес Українських Націоналістів задекларував у 9 разів

більше, але теж невелику суму – 4 600 грн. Такі дані дозволяють говорити або про незначну кількість членів партії, про несплату ними членських внесків чи про незначні суми цих внесків, або й про приховування політсилою реально внесених на рахунки коштів. Однак сам факт наявності внесків дає підстави твердити, що структура „ідеологічної партії” все ж відрізняється від структури „лідерської політсили”. Задекларовані у звіті структурні підрозділи КПУ (зі статусом юридичної особи) у кількості 23 (22 – обласні організації та 1 міська, київська), а в КУН – 98 (районні, міські, обласні організації) також не є достатньою підставою для аналізу реальної структури партії. Думається, що в сучасних умовах так звана ідеологічна партія будується не „знизу вверх”, а, як і лідерська, – „зверху вниз”.

Зрештою, *це один виділений тип сучасної партій – політичні сили, що будуються на основі мережевого маркетингу та влаштовані горизонтально* (не „центр” приймає рішення, а місцеві організації). Саме так себе визначила Політична партія „Сила Людей”, що була зареєстрована влітку 2014 р. і яка обрала своїм провідним гаслом слова „Будуємо середній клас!”. Тобто не лідерська, не традиційна ідеологічна, а мережева партія „середнього класу” та „для створення середнього класу” (як зазначив глава політради партії О. Солонтай), якій за мінімального бюджету, без телевізійних ефірів та масованої реклами вдалося у 2015 р. делегувати у місцеві ради 222 депутати та 5 глав міст [129].

Таким чином, якщо за критерій виокремлення типу партій взяти особливості її структури, то маємо підстави твердити, що на сучасному етапі в Україні функціонують партії:

– лідерського типу в кількох варіантах: а) зі „структурою уповноважених на місцях”, б) із „заявленою розгалуженою партійною мережею”, в) „партії самотнього лідера і кількох його друзів”;

– ідеологічні, в яких проголошувана ідеологія – лише своєрідна „приманка” для електорату та частини членів партії (але не для лідерів, які маніпулюють і першими, і другими), а сама партія будується, як і лідерська, „зверху вниз”;

– збудовані на основі мережевого маркетингу та влаштовані горизонтально (рішення приймаються на місцях).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. [Сайт „Новое время”] Весь політичний спектр. Луценко розповів про зв'язки політичних партій Миколаєва з бандою Мультика. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ves-politichnij-spektr-lutsenko-rozpoviv-pro-zv-jazki-politichnih-partij-mikolajeva-z-bandoju-multika-1792287.html>

2. [Сайт „РУПОР”] Глава штаба „ПРАВОГО СЕКТОРА” Днепропетровской области – гражданин России. URL: <https://www.rupor.info/news/128139/glava-shtaba-pravogo-sektora-dnepropetrovskoy-oblasti-grazhdanin-rossii>

3. [Сайт „Українська правда”] Фирсов Е. Деахметизация – альтернатива для Мариуполя. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/firsov/5a6f0e9cd665b/>

4. [Сайт „Міністерство юстиції України”] 3 роки роботи нової команди Мін'юсту: перетворення з корупційного монстра на Міністерство справедливості та зручних сервісів. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/3-roki-roboti-novoi-komandi-minyustu-peretvorennya-z-koruptsiynogo-monstra-na-ministerstvo-spravedlivosti-ta-zruchnih-servisiv-23359>

5. [Сайт „Українська правда”] Ледь не половина партій не подали звіти, чверті партій не знайти. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/28/7125111/>

6. [Сайт „Deutsche Welle”] Гришко Л. Українські партії вперше відзвітували про своїх спонсорів. URL: <http://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%97-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%97%D1%85-%D1%81%D0%BF%D0%BE-%D0%BD%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2/a-19443367>

7. [Сайт „Посіпаки”] Голубов Дмитро Іванович. URL: <http://posipaky.info/mp/10449>

8. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Верховна Рада України. Закон від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

9. [Сайт „Управління державної реєстрації Головного територіального управління юстиції у Сумській області”] Анульовано свідоцтво Політичної партії „Українська Сила”. URL: <http://sumyrsgu.gov.ua/anulovano-svidoctvo-politichno%D1%97-parti%D1%97-ukra%D1%97nska-sila/>

10. [Сайт „Українська правда”] Суд у справі про заборону Партії регіонів відбудеться у грудні. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/6/7154250/>

11. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про політичні партії в Україні; Верховна Рада України; Закон від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

12. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України; Верховна Рада України; Закон від 16.10.2012 № 5461-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5461-17>

13. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи; Верховна Рада України; Закон від 04.07.2013 № 406-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/406-18>

14. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів; Верховна Рада України; Закон від 21.11.2013 № 709-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/709-18>

15. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про місцеві вибори; Верховна Рада України; Закон від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

16. Про прокуратуру; Верховна Рада України; Закон, Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

17. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України”; Верховна Рада України; Закон від 16.07.2015 № 630-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-19>

18. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про державну службу; Верховна Рада України; Закон від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

19. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України „Про Національну поліцію”; Верховна Рада України; Закон від 23.12.2015 № 901-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/901-19>

20. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах

енергетики та комунальних послуг; Верховна Рада України; Закон від 22.09.2016 № 1540-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540-19>

21. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки; Верховна Рада України; Закон від 09.04.2015 № 317-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

22. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції; Верховна Рада України; Закон від 08.10.2015 № 731-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/731-19?test=FONMfdhv-FIqoxhxoZiEEg2pOHl4Scs80msh8Ie6>

23. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до Закону України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; Верховна Рада України; Закон від 26.11.2015 № 835-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-19>

24. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності; Верховна Рада України; Закон від 06.10.2016 № 1666-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1666-19>

25. Торг властью. Сейчас партию с хорошим бэкграундом можно купить за 200 тыс. долларов. URL: <http://rian.com.ua/view/20160-127/1004241574.html>

26. [Сайт „ВЕСТИ”] Тарас Козуб, Анастасия Рябоконе. По цене двушки в Киеве. В Украине развернули куплю-продажу партий. URL: <http://vesti-ukr.com/politika/222925-partii-kuplju-prodam->

27. [Сайт „Антикор”] В Украине можно продать квартиру и купить политическую партию. URL: https://antikor.com.ua/articles/149771-v_ukraine_mohno_prodatj_kvartiru_i_kupitj_politicheskiju_partiju

28. [Сайт „Аронович і партнери. Адвокатське бюро”] Про нас. URL: <http://www.aronovich.com.ua/ua>

29. [Сайт „Аронович і партнери. Адвокатське бюро”] Послуги. Політична партія. URL: <http://www.aronovich.com.ua/politychna-partiia>

30. [Сайт „ЮСТА. Правова група. Реєстраційний центр”] Правова група „Юста” здійснює свою діяльність з 2010 року. URL: <http://register.justa.com.ua/#about>

31. [Сайт „BRAVEX. International Attomeys Association”] Продажа готовых политических партий в Украине. URL: <http://bravex.ua/politicheskie-partii/>

32. [Сайт „Правова допомога. Юридична компанія”] Купить политическую партию. URL: <https://pravdop.com/kupit-politicheskuyu-partiyu/>

33. [Сайт „Аронович і партнери. Адвокатське бюро”] Услуги. Политическая партия. URL: <http://www.aronovich.com.ua/registratsiya-politicheskoy-partii>

34. [Сайт „Аронович і партнери. Адвокатське бюро”] Новини. URL: <http://www.aronovich.com.ua/novini>

35. [Сайт „Аронович і партнери. Адвокатське бюро”] Объявления. URL: <http://www.aronovich.com.ua/obyavleniya>

36. [Сайт „Elionorum. International Law Firm”] Регистрация политической партии. URL: <http://elionorum.ua/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE/%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9/%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8/>

37. [Сайт „Сегодня”] В Україні продають політичні партії від \$17 тисяч за штуку. URL: <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/kak-v-ukraine-prodayut-politicheskie-partii-i-skolko-eto-stoit-620922.html>

38. [Сайт „UNN. Українські національні новини. Інформаційне агентство”] В Україні зросла вартість реєстрації партії майже на 23 тис. грн. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1714702-v-ukrayini-zrosla-vartist-reyestratsiyi-partiyi-mayzhe-na-23-tis-grn>

39. [Сайт „Днепр. Час ”] „Партия политики Путина” в Днепре: как такое возможно? URL: <http://dpchas.com.ua/politika/partiya-politiki-putina-v-dnepre-kak-takoe-vozmozhno>

40. Гутор М. С. ХРИСТИЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ – ІДЕОЛОГІЧНА ТА ПОЛІТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. 2009.

Вип.17. С.278–286. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SUP/2009_17.pdf

41. [Сайт „Укрінформ”] ХРИСТИЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ ПРИЄДНУЄТЬСЯ ДО БЛОКУ „ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ!” URL: HTTPS://WWW.UKRINFORM.UA/RUBRIC-POLYTICS/63658-HRISTYANSKO_DEMOKRATICHNA_PARTYA_UKRAINI_PRIDNUTSYA_DO_BLOKU_ZA_DINU_UKRANU_56162.HTML

42. [Сайт „Центральна виборча комісія України”] Результати голосування по кожній партії (блоку). URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>

43. [Сайт „ПРОЧЕРК. ПРО це говорять ЧЕРКАСИ” Назарій Вівчарик. «ЧЕРКАЩАНИ»: Спроба заможних об’єднатися без оглядки на Київ. URL: <http://procherk.info/resonance/2-cherkassy-news/35833-cherkaschani-sproba-zamozhnih-obednatisja-bez-ogljadki-na-kiyiv>

44. [Сайт „ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України”] Кармазіна М. Всеукраїнське політичне об’єднання „Єдина Родина” // Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С. 174–176. URL: http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/bagatopartiynist_site_146.pdf

45. [Сайт „Дзеркало тижня”] Рабінович очолив партію „Центр”. URL: https://dt.ua/POLITICS/rabinovich-ocholiv-partiyu-centr-143604_.html

46. [Сайт „Интерфакс Украина. Информационное агентство] Партия развития Украины, „Украина, вперед” и еще четыре политсилы объединились в „Оппозиционный блок”. URL: <http://interfax.com.ua/news/political/223494.html>

47. [Сайт „Центральна виборча комісія”] Позачергові вибори народних депутатів України. 2014. Виборчий список. Політична партія „Опозиційний блок”. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP406?-PT001F01=910&pf7171=199>

48. [Сайт „Міністерство юстиції України”] Мін’юстом зареєстровано 178-му політичну партію України – „Закон і порядок”. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/minyustom-zareestrovano-178-mu-politichnu-partiyu-ukraini-zakon-i-poryadok-12090>

49. [Сайт „Центральна виборча комісія”] ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ. Станом на 4 квітня 2014 року. URL: <http://www.cvk.gov.ua/party/>

50. [Сайт „Тримай KURS”] ЦВК зареєструвала на місцеві вибори клон „Самопоміч”. URL: http://kurs.if.ua/news/tsvk_zareiestruvala_na_mistsevi_vybory_klon_samopomochi_26202.html

51. [Сайт „Єдиний щит. Громадська організація] Валерий Литвин о „преодоленни пропасти в два прыжка”. URL: <http://goes.ks.ua/valeriy-litvin-o-preodolenii-propas/>

52. [Сайт „Рідний край”] КИРОВОГРАДСЧИНА: 22 ОСОБИ ПОТРАПИЛИ У СПИСОК НА ЛЮСТРАЦІЮ. URL: <http://rk.kr.ua/kirovogradschina-22-osobi-potrapili-u-spisok-na-ljustratsiju>

53. [Сайт „Gazeta.ua”] Під прикриттям релігії: Добкін анонсував свою партію. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_pid-prikrittiam-religiyi-dobkin-anonsuvav-svoju-partiyu/821926

54. [Сайт „Facenews”] Кривобоков Владислав Анатольевич. URL: <https://www.facenews.ua/file/2014/79255/>

55. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Народний депутат України Чекіта Геннадій Леонідович. URL: <http://itd.rada.gov.ua/mps/info/page/7741>

56. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Народний депутат України Голубов Дмитро Іванович. URL: <http://itd.rada.gov.ua/mps/info/page/18074>

57. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Народний депутат України Королевська Наталія Юріївна. URL: <http://itd.rada.gov.ua/mps/info/page/8693>

58. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Народний депутат України Фельдман Олександр Борисович. URL: <http://itd.rada.gov.ua/mps/info/page/5542>

59. [Сайт „Укрінформ”] Безсмертний пішов з Аграрної партії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2388393-bezsmertnij-pisov-z-agrarnoi-partii.html>

60. [Сайт „Громадянська мережа ОПОРА”] Банкова О. Хто кого: парламентські партії vs. „регіональні” – розподіл сил на Хмельниччині. URL: <https://rada.oporaua.org/novyny/novini/14506-khto-ko-ho-parlamentski-partii-vs-rehionalni-rozpodil-syl-na-khmelnychchyni>

61. Стан політичних партій напередодні державного фінансування. URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/50/5047/partii-ukraine.pdf>

62. [Сайт політичної партії „Українське об'єднання патріотів – УКРОП”] Олександр Кальченко: Регіональні партії в Кременчуці не підтримують новий Виборчий кодекс, бо бояться не пройти на вибори. URL: <http://www.ukrop.com.ua/uk/news/regional/7652-oleksandr-kalchenko-regionalni-partiyi-v-kremenchutsi-ne-pidtrimuyut-noviy-viborchiy-kodeks-bo-boyatsya-ne-proyti-na-vibori>

63. [Сайт „PETRIMAZERA.COM”] Пархоменко С. Регіональні партії: чи є загроза національній безпеці. URL: <https://petrimazera.com/hiddenthreat.html>

64. [Сайт „КОМЕНТАРІ”] Романова В., Пресняков І. Регіональні партії: народження феномена. URL: http://ua.comments.ua/politics/270-Regionalni_partii_narodzheniya.html

65. [Сайт „Політичні студії в Україні. Сайт Центру політичних досліджень”] Сокирка Ю. Регіональний фактор у політичному процесі України. URL: <http://postua.info/news.php?nid=3>

66. [Сайт „УНІАН”] У КВУ розповіли, чому „регіональні партії” можуть становити загрозу територіальній цілісності держави. URL: <https://www.unian.ua/politics/1165255-u-kvu-rozpovili-chomu-regionalni-partiji-mojut-stanoviti-zagrozu-teritorialniy-tsilisnosti-derjavi.html>

67. Шерстобаєв А. О. Проблема регіонального управління в програмах політичних партій України. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/sherstobaev.pdf

68. Янішевський С. О. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015). URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/lokalni_prosesu-7d35f.pdf

69. [Сайт „Центр Разумкова”] Якименко Ю. Найкраща партія: що впливає на розвиток українських політсил. URL: <http://razumkov.org.ua/komentari/naikrashcha-partiia-shcho-vplyvaie-na-rozvytok-ukrainskykh-politsyl>

70. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року „Про нову редакцію Воєнної доктрини України”. Президент України; Указ, Доктрина від 24.09.2015 №555/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

71. Чернецов К. Крым бандитский: Крымская братва в борьбе за сферы влияния. М.: Центрполиграф, 1998. 377 с., [24] л. ил. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=29172>

72. [Сайт „Крым политический”] Программа Республиканской партии Крыма. URL: <http://politika-crimea.ru/parties/krymskie/184-respublikanskaya-partiya-kryma1/6600-programma-respublikanskoj-partii-kryma-partii-rdk>

73. [Верховна Рада України. Офіційний веб-портал] Про зупинення дії Закону Автономної Республіки Крим „Про об’єднання громадян”. Президент України; Указ від 16.04.1997 № 328/ 97. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/tt4003y1997/page11>

74. [Сайт „АРГУМЕНТ”] Константин Скоркин. Донбасский сепаратизм: 25 лет постсоветского гнояника. URL: <http://argumentua.com/stati/donbasskii-separatizm-25-let-postsovetskogo-gnoynika>

75. [Сайт „РЕАЛЬНАЯ ГАЗЕТА”] Аркадий Венгеров. „Нострадамус” из Луганска. URL: http://realgazeta.com.ua/nostradamus_lugansk/

76. [Сайт „Корреспондент.net”] Мін’юст ініціює ліквідацію низки політичних партій. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/243918-minyust-iniciyuє-likvidaciyu-nizki-politichnih-partij>

77. Кармазіна М. Українська багатопартійність: становлення і розвиток // Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С.4–60.

78. Кучма Л. Д. После майдана: Записки президента. 2005–2006. Київ: Довира; Москва: Время, 2007. 688 с.

79. Кармазіна М. Президентство: український варіант. Київ, 2007. 365 с.

80. [Сайт „Аронович та партнери. Адвокатське бюро”] Региональные политические партии. URL: <http://www.aronovich.com.ua/regionalnie-partii>

81. Кармазіна М. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ: технології управління процесом виборів // Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року / за ред. М. С. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. С.41–84.

82. [Сайт „BBC”] Ефремов: история самого влиятельного луганчанина. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/08/160801_ru_s_yefremov_story#orb-banner

83. [Сайт „АРГУМЕНТ”] Винничук Ю. Региональные князья. URL: <http://argumentua.com/stati/regionalnye-knyazuя>

84. [Сайт „everyday.in.ua”] ОРД: Донетчина: региональные князи и короляки (Список). URL: <https://everyday.in.ua/?p=5309>

85. [Сайт „ЛІГА.Новости”] Вотчина Добкина – Кернеса. Анализ предвыборной ситуации в Харькове. URL: http://news.liga.net/articles/politics/723900-votchina_dobkina_kerнеса_analiz_predvybornoy_situatsii_v_kharkove.htm

86. [Сайт „УРА-Информ”] Сергеева А. Закарпатье – вотчина Балоги? URL: <http://ura-inform.com/ru/politics/2008/07/24/zakarпate>

87. [Сайт „ВЛАСНО.info”] Маліновська О. ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ зареєстрована після останніх місцевих виборів. URL: <http://vlasno.info/blogi/3/blog-politika/item/15476-vinnitska-yevropeiska-stratehiya-zareiestrovana-pislia-ostannikh-mistsevykh-vyboriv>

88. [Сайт Української Галицької Партії] Що таке УГП? URL: <http://uhp.org.ua/about/party/>

89. [Сайт Української Галицької Партії] СТАТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА ПАРТІЯ. URL: <http://uhp.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Statut-UGP-nova-redaktsiya.pdf>

90. [Сайт Української Галицької Партії] Програма. URL: <http://uhp.org.ua/about/program/politychni-reformy/>

91. [Сайт Української Галицької Партії] Маніфест Української Галицької Партії. URL: <http://uhp.org.ua/about/manifest/>

92. [Сайт „depo.ua”] Качура Д. Навіщо Садовому партія, яка каже: „Галичину не чують”. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/yak-sadovi-vzyav-do-sebe-na-sluzhbu-galitskih-psevdoseparativ-02112015193000>

93. [Сайт „Інформаційна агенція „Дивись.info”] Українська Галицька партія: сепаратисти чи друзі Садового? URL: <http://dyvys.info/2015/09-14/ukrajinska-halytska-partiya-separatysty-chy-druzi-sadovoho/>

94. [Сайт „Gazeta.ua”] Всеукраїнське об'єднання „Черкашани” створили не під вибори, а назавжди. URL: <https://gazeta.ua/articles/comments-newspaper/vseukrayinske-obyednannya-cerkaschani-stvorili-ne-pid-vidbori-a-nazavzhd/646761>

95. [Сайт „Тижень.ua”] Володимир Миколаєнко: „Не можна через забаганки лідерів заважати працювати політичним силам на місцях”. URL: <http://tyzhden.ua/Politics/157642>

96. [Сайт „Международный благотворительный фонд „Фонд Александра Фельдмана”] Фонд Олександра Фельдмана виділив грант на народні ініціативи. URL: <https://feldman.ua/ua/6889-2/>

97. [Сайт „Международный благотворительный фонд „Фонд Александра Фельдмана”] Международный благотворительный фонд „Фонд Александра Фельдмана”. URL: <https://feldman.fund/o-fonde/>

98. [Сайт „livjournal”] ТОП-15 найцікавіших назв партій, що йдуть на місцеві вибори. URL: <http://bazil-2007.livejournal.com/tag/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8>

99. [Сайт Партії простих людей Сергія Капліна] КАПЛІН: ПОЛТАВА МАТИМЕ СВОГО ПРЕЗИДЕНТА, ПРЕМ'ЄРА ТА НАЙБІЛЬШУ ФРАКЦІЮ У ВР. URL: http://pplsk.org.ua/ua/n/t_kapln-poltava-matime-svogo-prezidenta-premra-ta-nayblsh-fraktsyu-u-vr/

100. [Сайт „ПІД ПРИЦІЛОМ”] Скільки вартує купити політичну партію в Україні? URL: <https://p-p.com.ua/news/skilky-vartue-kupyty-politychnu-partiyu-v-ukraini/>

101. [Сайт „galagov.tv”] „КМКС” Партія угорців України офіційно підтримала Володимира Чубірка на виборах міського голови. URL: <http://galagov.tv/%D0%BA%D0%BC%D0%BA%D1%81-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F-%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%86%D1%96%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE/>

102. [Сайт „ВИСОКИЙ ЗАМОК”] Підлужна Ю. Берегове – під протекторатом Угорщини? URL: <https://wz.lviv.ua/article/122779>

103. Шипка Н. П. Угорська національна меншина у виборчих процесах незалежної України. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_24.pdf

104. [Сайт „Європейська правда”] Тужанський Д. Що ховається за ідеєю автономії угорців? Ризики та можливості для України. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/03/29/7063755/>

105. [Сайт „НАШ КРАЙ. Політична партія”] Наш край в местных советах // Наш край. Информационный бюллетень. 2016. №1. 25 февраля. С.4. URL: <https://nashkraj.org/gazeta-nash-kraj-1-25-02-2016/>

106. [Сайт „НАШ КРАЙ. Політична партія”] ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ „НАШ КРАЙ” – 10 КРОКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РІДНОГО КРАЮ. URL: <https://nashkraj.org/partiya/programma-partiyi/>

107. [Сайт „Тиждень.ua”] ПР і КПУ просять сейм Польщі „заряди дружби” визнати Волинську трагедію геноцидом поляків (Документ). URL: <http://tyzhden.ua/News/83799>

108. [Сайт „24 канал”] 132 нардепа, которые голосовали за „диктаторские законы” 16 января, пытаются попасть в Раду. URL: https://24tv.ua/ru/132_nardepa_kotorige_golosovali_za_diktatorskie_zakoni_16_yanvaryu_pitayutsya_popast_v_radu_n492661

109. [Сайт „УНІАН”] У КВУ розповіли, чому „регіональні партії” можуть становити загрозу територіальній цілісності держави. URL: <https://www.unian.ua/politics/1165255-u-kvu-rozpovili-chomu-regionalni-partiji-mojut-stanoviti-zagrozu-teritorialniy-tsilisnosti-derjavi.html>

110. [Facebook] НАЗК: політичні партії отримали понад 141 мільйон гривень державного фінансування. URL: <https://www.facebook.com/NAZKgov/photos/a.1070146733045250.1073741828.1069049139821676/1178975718829017/?type=3&theater>

111. [Facebook] Корчак Наталія. URL: <https://www.facebook.com/korchaknatalya/posts/388920411441688>

112. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] За рішенням суду з політичної партії стягнуто майже півмільйона гривень, – НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/news/za-rishennyam-sudu-z-politychnoyi-partiyi-styagnuto-mayzhe-pivmilyona-gryven-nazk>

113. [Сайт „Українська правда”] Вітренко програла апеляцію про конфіскацію 42 тисяч гривень. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/09/21/7155887/>

114. [Сайт „OBOZREVATEL.ua”] НАЗК попросило суд покарати Симоненка. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/nazk-poprosilo-sud-pokarati-simonenka-za-mahinatsii-z-groshima.htm>

115. [Сайт „OBOZREVATEL.ua”] „Правому сектору” допомагає богачка из РФ: подробиности скандала. URL: <https://www.obozrevatel.com/politics/v-pravom-sektore-rasskazali-o-podderzhke-rossijskoj-biznes-ledi.htm>

116. [Сайт „Громадське радіо”] Символічні суми витрат партій у фінансових звітах має розслідувати НАЗК – КБУ. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/symbolichni-sumy-vytrat-partiy-u-finansovyh-zvitah-maye-rozsliduvaty-nazk-kvu>

117. [Сайт „ГЛАВКОМ”] Адаменко С. Інакше фони не можуть. Що політичні партії приховують у своїх фінансових звітах. URL: <https://glavcom.ua/publications/inakshe-voni-ne-mozhut-shcho-politichni-partiji-prihovuyut-u-svojih-finansovih-zvitah-437040.html>

118. [Сайт „Інформаційне агентство 1 news”] КБУ підозрює 20 українських партій у непрозорому фінансуванні. URL: <https://1news.com.ua/ukraine/kvu-pidozryuye-20-ukrayinskih-partiy-u-neprozoromu-finansuvanni.html>

119. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] У 2017 році НАЗК склало 264 протоколи за результатами аналізу звітів політичних партій. URL: <https://nazk.gov.ua/news/u-2017-roci-nazk-sklalo-264-protokoly-za-rezultatamy-analizu-zvitiv-politychnyh-partiy>

120. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] НАЗК: 513 млн 671 тис. гривень отримають 6 політичних партій на фінансування статутної діяльності на 2018 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/news/nazk-513-mln-671-tys-gryven-otrymayut-6-politychnyh-partiy-na-finansuvannya-statutnoyi>

121. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] Наталія Корчак: Неподання партією фінансового звіту може стати одним з реальних механізмів знищення ”партій-невидимок”. URL: <https://nazk.gov.ua/news/nataliya-korchak-nepodannya-partiyeu-finansovogo-zvitu-mozhe-staty-odnym-z-realnyh-mehanizmv>

122. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] В НАЗК обговорили механізм визначення розміру внеску на підтримку політичної партії. URL: <https://nazk.gov.ua/news/v-nazk-obgovoryly-mehanizm-vyznachennya-rozmiru-vnesku-na-pidtrymku-politychnoyi-partiyi>

123. [Сайт „Національне агентство з питань запобігання корупції”] Звіти [політичних партій] за 2017 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/zvity-za-2017-rik-0>

124. ЗВІТ політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру. URL: http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2018/02/report_solidarnist_full_2017.pdf

125. [Сайт „Тексти.org.ua”] Костеж С. Розхитати Донбас. Як депутати демократичних сил воюють і часом перемагають „регіоналів” у

Сєверодонецьку. URL: http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/77287/Rozkhytaty_Donbas_Jak_deputaty_demokratychnyh_syl_vojujut?a_srt=&a_offset=0

126. [Сайт „Полтавщина”] Пругло Я. Цікаві конфігурації нової полтавської облради: „майданівці” та экс-регіонали проти „майданівців” та экс-регіоналів. URL: <https://poltava.to/news/36183/>

127. [Сайт „Чернігівщина: події і коментарі”] Сесія міської ради: люди Дубіля зайняли ключові посади. URL: <http://pik.cn.ua/8381/sesiya-miskoyi-radi-gromadyani-okupovali-sesiyniy-zal/>

128. [Сайт „БукІнфо. Чернівецька Незалежна Інформаційна Агенція”] „Батьківщина” розізлилась і повиключала з партії майже всіх депутатів, які голосували у міській раді за відставку Федорука. URL: <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=15000&start=40>

129. [Сайт „Українська правда”] Вірусна політика. Як створюється партія „Сила людей”. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/12/10/7092040/>

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

Марія Степанівна Кармазіна

**ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ
2014–2017 рр.**

Монографія

Літературний редактор: С. І. Носова
Комп'ютерна верстка та макетування – Н. М. Лисенко

Підписано до друку 22.05.2018 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Ум. друк арк. 9,76. Обл.-вид. арк. 7,24
Тираж 300 прим. Зам. № 1579

Видавець Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України; Президія НАН України
01011, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 8
Тел. (044) 285-65-61
www.ipiend.gov.ua, e-mail: office@ipiend.gov.ua

Виготовлювач ПП Лисенко М. М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: milanik@land.ru
http://vidavec-lisenko.wix.com/milanik

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.